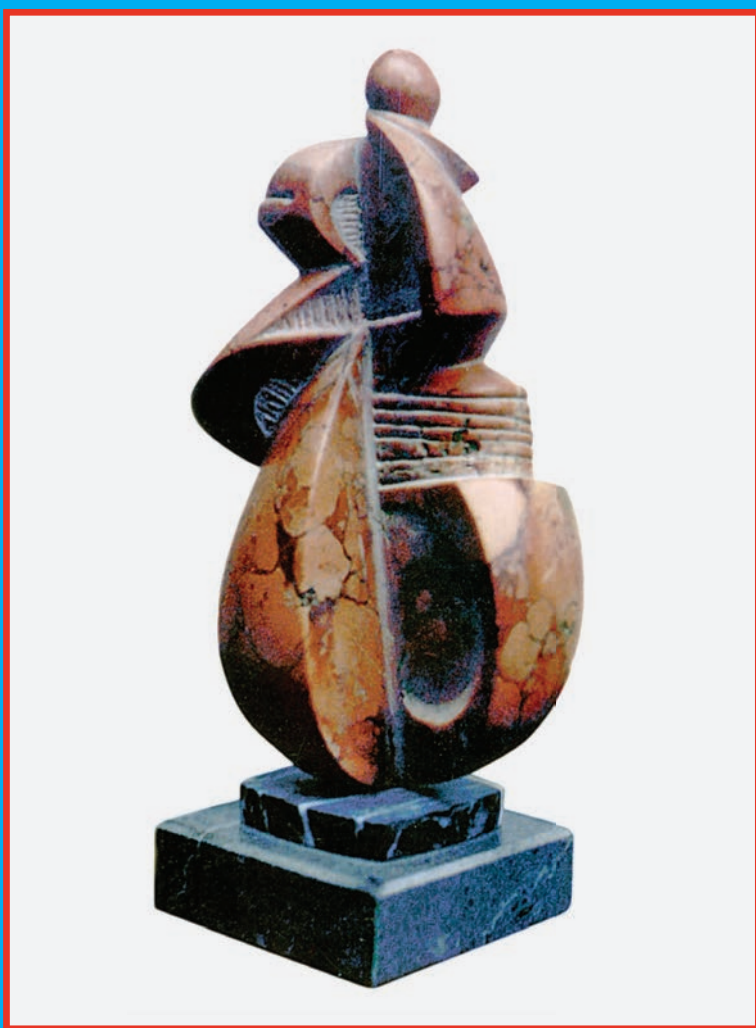

ДУНАЯ

№ 1 2026

ДУКЛЯ

Рік видання 74 № 1 2026

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajinských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

IČO: 37874047

Dátum vydania: február 2026

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік – 3,98 €.

Адреса редакції:

080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 051/7725 061

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box 164,82014 Bratislava 214,

e-mail: zahranicna.tlac@sposta.sk

ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Анатолій Глушак	
Добірка поезії	2
Арсен Ковальчук	
Добірка віршованих творів	12
Іван Яцканин	
Бджолиний слід	24
Василь Дацей	
Бенкет	43
Йосиф Шелепець	
Va, pensiero	46
Ольга Фелдекова	
Для мене Орава – краса	47
Тетяна Ліхтей	
Розмова з Валерією Юричковою	51
Олександр Гаврош	
Чи був москвофіл Адольф Добрянський приборником русинського сепаратизму?	61
Пол Магочі не вірить у перспективі «русинської» мови	64
Олеся Сівак	
Як працював український самвидав	66
Михайло Кригель	
Як це, жити між Трампом і Путіним?	70
Роман Коляда	
Розмова з Юрієм Щербакком	76
Богдан Михайлишин	
Quo vadis, плането?	83

ПОЕЗІЯ

Анатолій ГЛУЩАК

Анатолій Глушак – український поет, перекладач, журналіст-культуролог. Член Національної спілки письменників України Член Національної спілки журналістів України Почесний член Одеської об'єднання НСХУ. Лауреат всеукраїнських літературних премій імені Пантелеймона Куліша, Василя Мисика, муніципальних премій імені Костянтина Паустовського, «Культурна столиця» (Одеса). Почесна урядова відзнака «Zasłużony dla Kultury Polskiej». Пам'ятні медалі, відзнаки лауреата Загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання». Нагороджений відзнакою «Золота медаль української журналістики» Лауреат конкурсу газети «Вечірня Одеса».

Він автор збірок поезії та перекладів: «МОТИВИ», «ЗЛІТНЕ ПОЛЕ», «СОНЯЧНИЙ ВІТЕР», «ПРОСТІР», «АВТОГРАФИ» (авторська антологія перекладів з 12 мов, вступна стаття Дмитра Павличка), «ТИЖДЕНЬ», «ОЗИМИНА», «A\∕E EVA: Бродячий сюжет», «КОВЧЕГ НАЦІЇ».

С. Місаковський. ВТОРГНЕННЯ ЗЕМЛІ (Переклади поезій з польської мови. Післямова перекладача).

ПОЛЬСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ВІТРАЖ: Авторська антологія перекладів 31 польського поета. Частина книги – білінгва).

Уклав і спорядив передмовами концептуально пріоритетні видання: «АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ»: від Т. Г Шевченка до наших днів (2004 р.). СТЕПОВА ПЕКТОРАЛЬ: Поетична антологія від Т. Г. Шевченка до наших днів (2011 р.).

Поезії А. Глушак увійшли більш як до 40 українських антологій, а в перекладах надруковані білоруською, болгарською, молдовською, польською, російською, угорською мовами.

Анатолій Глушак

НА ЯСНІ ЗОРІ, НА ТИХІ ВОДИ

(Тестамент)

Вкраїно суму, грішний Єрихоне, –
Щодня паде котрась твоя стіна...
Не захистять намолені ікони,
Одчай пісень, прокльонів німина.

І Слобожанщина, і Степова Еллада
Знеможені... І галицький П'ємонт...
Хто нас прокляв? З чиїх небес відплата?
Хто начепив принизливе клеймо?

Десятикратно довше ніж юдеї
Блукаємо у маревах пустель...
З імперій поринаєм в емпіреї,
Не зрихтувавши гармашів до стрель.

На пере-радах, часом – навколінці,
Не вміли обставати за своє...
Листи султанам пишуть українці,
А варт вершити – власне Житіє.

Не в золоті Полуботка – наші добра! –
Свята Софія, Орлика скрижаль,
Захищений праукраїнцем обрїй,
Тарасів гнів і Лесина печаль.

Моря пісень. І предківські могили.
У вуліях шкільництва – дітвора.
І доля спадкоємності двокрила.
І вічне шво Дніпра!

Не загубитись нам поміж народів,
Коли щодень змагатимемо час.
Й на ясні зорі та на тихі води
Покличе українця знову Спас.

ALTER EGO

Борюкався – хто би не боров!
Не упав, як цілили камінням.
Тож не зрадив чесних корогов,
Вірячи у поклик Провидіння.

Виплюнув на рингу зуб і кров,
З-за канатів не просив заміни...
Чорт почує мій прокльон-позов,
Мовчки брат обіймами зустріне.

Завтра знов заступить небо мла,
Знов оточать пастки і завади, –
Не задкуй до схованки кубла.

Не дозволь собі колінкувати!
Звісно, вилізає нором боком,
Але ж ти не скурвився, нівроку.

ЗАСТЕРЕЖНИЙ СОНЕТ

Нещедра творчість на п'янкi меди,
Терни шукань щодня немилосердні.
Талан – невдоби, як не городи,
Ужинки зчаста – по трудах – мізерні.

Це добування з каменя води.
Це просякання болем до осердця.
Це замовляння зла і ворожди,
Оскарження самодержавства смерті.

Натхнення має хибу жеребка!..
Не надься пустослів'ям, чоловіче:
Злови стрілу найпершого рядка,

Злютуй думок і ритму перелади,
До криводушності не май пощади...
А присуд – винесе читацьке віче.

БЕЗ МАСКИ

...і таке інше

Замість упорядкування власного архіву
Недосипаю над любовним віршем
Замість напихати кишені
Насвистую синиччину коломиїку
Замість проситися
До Бога за пазуху
Я заблуканий у кожній порі року
...

І щодня спересердя залишую себе:
– Це ти?!

КРИВДА

Пишний, пахучий, мов стіг,
Рясно вродивши при тому,
Милував очі горіх
Біля висотного дому.

Скварного дня пожильці,
Вдячні за тіль-прохолоду,
Так вихваляли – усі! –
Дерево те благородне.

Лавочки біля штахет.
Завжди обкопаний стовбур...
Та урожайний сюжет
Людям готує випробу.

Два вересневих дощі
Після спекотного серпня:
Впали на землю вночі
Перші горіхи ядерні.

Сонце зійшло. Вихідний.
Репас стигле лущиння.
Хто дав той приклад дурний?
Де узялося вориння?..

Кличе стихія спокус
Купно зненацька зібратись,
Щоб верховодив не глузд,
А дипломатія латиш.

Так от молотять снопи,
Так басамають скотину...
Мовби в азарті злови
Дрюччям махали невпинно.

Трапився вдатний підряд –
Тож налягли не спроквола:
Листя й горіхи, мов град,
Сипались густо додолу.

Щоби не зменшився пай –
Оплодні м'яли ногою.
Вибрали весь урожай
З товщі зеленого гною.

Сердився літній двірник.
Запах стояв лазаретний.
Кроною сумно поник
Зранений, щедрий, шляхетний...

Стихли і гамір, і гук.
Тільки оті навіжені
Чорну забрудненість рук
Потім ховали в кишенях.

Тим пожилцям – далєбі,
Мов жебракам чи убогим –
Києм не збитий горіх
Зрідка ще падав під ноги...

ДОЛЯ

Доля – це ланцюг чи павутина?
Божий дар чи випроба земна?
Це капкан хмільного самочину
Чи відповідальності струна?

Доля відсікає балансири,
Лонжі, запобіжні відстіба
І веде над прірвою, настира,
Хоч у спину тюкає юрба.

Доля – невсипуща охорона.
Тільки все у неї самохить:
То зіграє у очко з Хароном,
То для Мойри підпрядає нить.

Доля – це життя тривка неволя,
Звідки безоглядно не втечеш...
Тож терплю спасенну радість болю
І пекельні миті щастя – теж.

Не вгризли суті видатні уми.
Час гострозубий – скаржилися древні..
Та розмисли одвічні недаремні
Здогадуємось врешті: час – це ми.

РОДОВЕ ДЕРЕВО

В серпневу візантійську голубінь
Метелик б'ється, ніби в хатню шибу.
Земної осі скрадливого скрипу
Недочувала сотня поколінь.

Віки ідуть безгучно – ніби тінь..
Жаждуці знов питають в Бога хліба,
Зовуть апостолів, що розподілять рибу..
Вершителю, ти чув усіх! Амінь.

Мій предок жив у дохристову пору
Без відчуття гріховності й докору –
Його поганські бурі не змели.

Мій рід не зник у смертній річці мли,
Здолавши мор, сплатив страшні офіри,
Безсмертним став під омофором віри!

СПОВІДЬ

Знов забракне хисту рівноваги,
В небі – сяйва доленосних зір.
З німоти –
Тісної семиряги –
Знову вивільняєшся, мов звір.

Навмання, без компасу удачі, –
Словолов, нетяга, скоморох, –
Скрадливо і разом – нетерпляче
Доганяєш зграйку диких строф.

У таку годину ворохобну,
Над тернинням сумнівів та скрух,
Віршем сповідається жертовно
Твій болящий,
твій нетварний дух.

...Так заходиш на хитливу кригу
Чи у несходимий лабіринт.
Так зриваєш з рани чорний бинт!..
Голуба ждеш при ковчезі книги.

ІМПЕРАТИВ

Час без попусту оцінить
Неминучий цей диктант.
В боротьбі за переміни
Ти боєць чи маркітант?!

На рожен зумій поперти,
Дай чинущі одкоша!..
Схаменись, поки не мертві
Справдісовість і справдідуша.

В струпах завжди мораль подвійна
В лабіринтах міщанських скрух...
На пожептви тебе подвигне
Справдіпам'ять і справдідух.

Щоб не думав про власну шкуру,
Щоб не плугав зі слізьми – піт,
Щоб не скорчив твою статуру
Громадянський радикаліт.

СОНЕТ ВОГНЮ

*Запалюй радісний вогонь у грубі...
Юрій Клен*

Душа не мерзне – є в запасі дрова,
А на розпал – межі торішній хмиз.
І ніч скидає темну барву риз:
Мигтять злотава, срібна, пурпурова.

Не користайся рудиментом слова,
Замкни вустам блаженський їхній хист, –
І, може, розгадається колись
Вогню весела і летюча мова.

Арсен КОВАЛЬЧУК

Арсен Остапович Ковальчук народився 6 вересня 2007-го року в Києві. Перемагав в літературних конкурсах, зокрема «Хто ж є на світі, щоб був без гріха» у 22-му році. Грав у шкільній акторській трупі. Наразі вчиться в кошицькій консерваторії ім. Петра Дворського. Є фронтменом гурту Siddhārtha, співає в хорі св. Цецилії. Влітку 2025 в галереї Vumennik Štítova відбулась виставка його картин, а в Братиславі на фестивалі Orfeus – прем'єра п'єси.

СОНЕТ I

Стелись, дорого, під ногами,
Стелись вперед у далечинь,
Подалі від усіх гонінь,
Від лицемірства та омани.

Дорого, стань мостом між нами!
Я хочу перелізти тинь,
Знайти між галькою бурштинь,
Перемогти в бою з млинами!

Я хочу, наче Прометей,
Подарувати вам вогонь
Здійснити диво для людей.

Напитися з її долонь,
Щоб сявав славний подвиг цей,
Неначе сонце Ра-Амон.

СОНЕТ II

Відкриймо двері в розум свій,
Розширмо межі сприйняття,
Позбувшись бруду та сміття,
Водою змивши пил та гній.

Я бачу й чую, я живий
І я ціную це життя.
Знаходячи скарби знання,
Я бачу в небі відблиск мрій.

Я зрікся марної журби
І скинув з рук своїх кайдани.
Я в небо відпустив думки,

Які мені життя псували.
Поглянь, ми вільні, вільні ми,
Ми йдемо вперед, хоча й помалу!

СОНЕТ III

Блискавки іскряться без упину,
Ліствиця торує шлях на схил,
Всіяний десятками могил.
Полум'я, що сходить на купину,

Відкриває таємниці сил.
Більше я ніколи не загину,
Більше не на мить, ні на хвилину
Світла сонця не затьмарить пил.

Дзвони до ранку замовкли вночі,
Вітер розгойдує хащі,
Срібне розп'яття в руках несучи

Я не питаюся нащо.
Йде наш Спаситель з хрестом на плечі
Стежку торуючи нашу.

СОНЕТ IV

Чужими стали мені звірі,
Коли ти прийняла мій подих.
Я вмию ноги в бистрих водах,
Щоб ми жили в святому мирі

І щоб була між нами згода,
Як у ключі, що лине в вирій.

Я гратиму тобі на лірі
І Бог прославиться в народах,

Бо ми співатимемо пісню
Про сині височини неба,
Вона журбу розвіє злісну,

Любов до Бога і до тебе
Я висловлю у ній навмисно,
Злетить вона, неначе лебідь!

СОНЕТ V

Що краще за небесні зорі?
Твої блискучі хитрі очка!
В прекрасних уст твоїх куточках
Цвіте побожність у покорі.

Небес високих мила дочко,
Ти Арарат в буремнім морі,
Води, що згадана у Торі.
Я попіл сипав, рвав сорочку

І в катедралі, із криласу,
Приносив херувимські співи
Голгофі, вищий від Кайласу;

До ніг Марії Пріснодіви,
Щоб благодаттю розлилася
І омофором нас покрила.

СЛЬОЗИ СВЯТИХ

Весняний дощ, він веселіший за осінній.
Він лагідний, хоча й рясний,
Хоча й холодний, мов зимовий іній,
По парасольці б'є моїй
І кожен цей удар доволі сильний,

Тече потоками по ній
Студена дощова водиця
Та по бруківці кам'яній
І по смиренних добрих лицях,

По лицях праведних святих,
Камінних лицях їхніх статуй,
Мов сльози із очей ясних.
Якщо забув ти щось – то згадууй,
Допоки дощ не вщух, не стих!

Нарешті злива припинилась,
Думки розвіялись сумні,
І ось вже знову сонце світить,
І знов так весело мені!

Це сонце душі нам зігріє
І сльози висушить святим,
Вологі очі та блискучі вії
Ті вуха, що почули грім.
Уста холодні семистрільної Марії
І спалить рій страхів моїх.

За небокрай тягнуться хмари
Тягнуться геть, у далекі світи.
Може, йде дощ за небокраєм,
Може, там теж ллються сльози святих?

Пестить свіжий вітер квіти,
Що пробилися крізь скелі,
Мовчазні, але веселі.
Дехто просто звик терпіти,

Жити в горах чи в пустелі,
Розуміти давні міти
І думки читати вміти,
Небо бачити крізь стелі

Всіх кімнат в твоїй оселі,
Всіх кімнат в усьому світі,
Всюди бачить паралелі.

Та бувають інші люди,
Велемовні пустомелі,
Ти на них наткнешся всюди.
Тихо в темному костелі...
Що ж із нами далі буде?

ПОЛІТ НА ГРИФОНІ

Сонячний промінь мене розбудив,
Вже коли я звик до вітру та злив.

Я дуже рано уранці встаю
Щоб милуватися яблунею.

Встигну побачити декілька див,
Доки настане місяць Авив,

Доки знову дозріє наше колосся.
Всі прокидаймося, вже почалося

Нове життя, прийдешня осінь,
Ми його не знали досі,
Ми були нагі та босі.

Я осідлаю грифона колись,
Щоб побувати усюди та скрізь,

Буду літати, аж доки не з'явиться втома,
Всюди ми гості, але є місця, де ми вдома.

Я полечу в ті місця на своєму грифоні,
Дивлячись, як сходить сонце на сизому фоні.

ВАЖКО БУВАЄ

Важко буває радіти,
коли ти живеш
у нашому світі.
Світі, де сонце щовечора нас покидає,
Світі де люди вмирають і де в'януть квіти,
Скошені, вбиті,
Світі, де стільки болю та стільки страждання.

Ні, це не вперше, але й не востаннє,
Сонце не може завжди бути в зеніті.
Серпень скоро скінчиться і осінь настане,
Поспіють каштани,
Нам ще на щастя лишилося кілька днів літа

Важко змиритись, ще важче прощатись...
Літо, звичайно, повернеться знову колись.
Я обіцяв щось тобі? Ми домовлялись?
Звідки ці клятві печалі у мене взялись?

Образ прекрасної жінки - це спогад про липень.
Сонячний зайчик на візантійській іконі.
Тихо кружляють планети навколо орбіти.
Крапки не треба, достатньо поставити кому.

Відповідь завжди знайдеться в Новому Завіті,
Дехто, щоправда, давно вже не вірить нікому.
Важко буває радіти у нашому світі,
Треба для цього сприймати цей світ по-новому!

ЕЛЕГІЯ I

Все мертве листя, сухе й почорніле, спалити я можу
Юного серця вогнем, ще й відігнати всіх ос!
Образ твій милий творю, уповаючи на милість Божу
Любу парсуну твою, вже її маєш ти, ось!
Я досі вірю, що ми вдвох підем ще на прощу,
Надто багато мені в мріях та снах приверзлось!
Ось вже готовий портрет, тож я пензля вкладаю у ножна
Знов щось придумаєм ще - знов накаракулю щось!

ЕЛЕГІЯ II

Відповіла ти мені тихо голосом сонно - утробним -
Звуки святі, неземні. Погляду томних очей,
Гарний же ж погляд оцей, летить іскра із моря, безодні.
Став я щасливим сьогодні, твій квітів цар - маковей.

РОНДЕЛЬ

Бачив тебе навесні, уві сні,
В мріях квітучих та влітку,
Ніби жар-птицю чи квітку.
Богу приношу я вдячні пісні,

Хоч не вміщають сліз очі тісні,
Як не вмістила риб сітка.

Бачив тебе уві сні, навесні,
В мріях квітучих та влітку!

Мрії скромні мої та пісні
Не прилітають нізвідки...
Міцно їх зв'язує нитка.
Очі іскряться ясні,
Бачу тебе наяву, навесні!

ТЕРЦЕТ

Мовчить сьогодні небо біле,
Немає вітру й руху хмар.
Безмовний спокій, тиша й сила,
Високий шпиль з хрестом, вітвар...
І я висловлюю подяку
За кожен подих, кожен дар,
Горить любов у серці мила,
За ту, що дух мій утвердила,
Розвіявши оману всяку,
Як хмари розрива мольфар.

КАВА ЗА 2 ЄВРО

Твоя парсуна на монеті,
Але не гріш тобі ціна,
За тебе, батьку Аліг'єрі
Я каву висьорбав до дна!

ДО МАКСА ПЛЯКИ

Вночі голубка прилетіла,
Сказала крізь вікно, що я
Повергну зла пекельні сили.
Під склом – розверзнута земля,

Під склом товстим зіяє прірва,
Я палицю дубову вирвав

І нею став гатити скло,
Щоб вхід пробити до тартару,
Де витязя чекає зло,
Де сновигає в тьмі примара.

Я довго бив скляну заслону,
З чола котився піт солоний,

Не легко билася вона,
Ця брама в світ тіней скляна.

АЛХІМІЯ

Летить свинцевий чорний крук
Над кіптявою згарищ,
Сатурн його товариш.
І кров тече з пробитих рук,

Коли любов'ю мариш
В сансарі, цьому світі мук.
Свистить стріла, бринить твій лук,
Ти каву й чай завариш.

Летить у небі білий лебідь,
Птах благородний, олов'яний,
У воду закидаєш невід,

Зима біліє, осінь в'яне.
Всі люди мають мрії й плани,
А велич личить королеві,

Далеко в місті правди й прани
Застигли леви металеві.

КАЛЬВАРІЯ

Вночі нависли хмари над кальварією
І блискавка на мить сяйнула.
Я згадую про зустріч з тобою своєю,
Злилось в одне майбутнє та минуле...

Я стою на вершині гори, обличчям до сходу
І піду шляхом тим, що мені вкаже Божа рука.
Літня буря – тепер це для мене найкраща погода,
Разом з вітром у простір несеться радість дзвінка!

ЛІМЕРИК

В театрі пустощів і драми,
Повідчинялися всі брами
В численних темних коридорах
І переможений вже ворог,
Тож я до тебе йду з дарами!

РОНДО I

Айсалкин, свій край покинь,
Ти, що краща від богинь,
Щоб тебе побачив знову,
Білолику, чорноброву,
Елеманів славний син!

Сонце, зорі, неба синь,
Всесвіт сповнений краси,
Все це меркне без любові,
Айсалкин!

Все, що хочеш попроси:
Табуни, степи, ліси,
Всі сади й усі діброви,
Ріг кумису, чашу крові,
Юрти білі й гарні всі,
Айсалкин!

РОНДО II

Каптанами металась ми
З після обіду до півдня,
Ти дряпалась, кусала,
Ти креміль, я кресало,
Тож ніжності мої прийми.

Коли йде діло до зими,
Махнув гарячими крильми
Осінній жар вокзалу.
Каптанами...

До вогкої землі, німі,
Попадали вже всі думки.
Нова любов запалить,

Страждання, що тривали.
Це ключ на всі твої замки.
Каштанами...

Перед тобою ставши на коліна,
Лице своє притис тобі до лона,
Ти сяєш та блищиш немов перлина
І жде моїх губів твоя долоня.

БОГДАНА

Мені здається, що напроти
До Кошиць їде Афродіта,
Богиня любощів і вроди,
Природа з віршів Парменіда.
Чи ж не з Олімпу вона їде?
Невже Олімп у Братиславі?
У неї кучері подібні
До хвиль, що в Тібрі чи в Олтаві...

ОКТАВА

До неба пнуться кипариси,
Помпезно сяє вічний Рим.
Тополі згадую й Триліси,
Яким би Рим не був старим.
Мені твої миліші риси,
Що їх для мене Бог створив,
За Боттічеллівську Венеру,
За всі міста й усі дерева.

НОНА

Руїни храмів, обеліски,
Базиліки та пантеон,
Гаряче світло з диво – блиском,
Стікає медом з під ікон.
Єгипет, космос – все так близько,
Плерома, вічність, наш еон...
Тече спокійно й тихо Тібр
Як Сена, мов Дунай і Дніпр
Це вічний Рим, погляньте, он!

АВЕСТІЙСЬКИЙ ПРОМЕТЕЙ

Кажуть, що вогонь приніс нам
Цар Хушанг, що все корисне
Протиставив біді й пітьмі,
Сорок літ керував людьми.

Нібито Хушанг у горах
Вбити захотів потвору:
Кинув камінь в дракона він –
Висік іскру зі скелі ним.

СКІФСЬКИЙ ВІРШ

Ніч пам'ятаю я свіжу та теплу ту літню, липневу,
В місяця ніжному світлі, поет, тобто я, споглядав королеву.
Мур ми камінний повитий плющем, за Зміїний вал вищий,
Вдвох перелізли тоді, щоб дістатися на кладовище.
Древній той цвинтар старий, був ще, мабуть, часів кіммерійських,
Звідси давно втік той давній нарід від сколотського війська.
Серед могил ми на схилі гори опинились святої,
– Хочу, – сказала жона – помолитись тут разом з тобою!
Пісню ми вдвох заспівали священну, узявшись за руки,
Грізний, ревучий Папай перуни-стріли взяв, натягнув свого лука,
Грім страшний вдарив, посипались блискавки з лука у бога,
В тім сум'ятті вражий звір захопив жінку прекрасну за ногу.
Поглядом я спопелив ту звірюку одразу на місці,
Звіра спалив язиками жаркими вогонь золотистий.

РІСПЕТ І

Приніс тобі троянди білі,
Та ручки в тебе пахнуть краще,
Ще й нігті в тебе, мов з кизилу.
Для чого ж ті троянди, нащо?

Дві китиці долонь твоїх
Біліші в сто разів за них,

Як китиці ці поцілую,
Враз заспіваю алилу!ю!

РІСПЕТ II

Вилетів з моїх грудей
Голуб смоло – чорний,
Явлення моїх ідей
У крилатій формі.

Пташка та така маленька,
Що поміститься у жменьку;

Як метелик невеличка,
Що цілує грушку – дичку.

СКАКАЛКА

Може, вже достатньо скоро
Завтра чи вчора
Я знайду щось краще, ніж шукав,
Щось інше...

В понеділок або у вівторок,
О двадцятій або в пів на сорок,
Я піду в театр старих вистав,
Як і раніше..

Піду туди знову
І ти теж прийдеш
Ради розмови
Про простори меж...

Я не знав, що ти прийдеш одразу,
Що знайдеш мене у цій пітьмі,
Чарівна жар-птице із Кайласу,
Мудрість неба подаруй мені!

Тіні відкинуті світлом, на стіни сирої печери.
Очі я хочу обмити в холодній воді!
Погляд відчужено в'ється,
Мов дим до високої стелі,
Стелиться сонячний промінь, неначе туди,
Де був мій розум, коли я не став ще нікчемним,
Щоб повернути свідомість до серця мені...

ПРОЗА

Іван ЯЦКАНИН

Бджолиний слід

Він міг бути і лісорубом. Кремезний високий чоловік із синіми очима і довгими руками. Це було перше, що кидалося у вічі під час зустрічі з ним. З Андрієм Дишляком, який міг бути і лісорубом, але став священником. Чи то сон якийсь приснився, чи рідні його наговорили, бо він довго і не роздумував. Пішов вчитися у духовну семінарію. А тут зраділи, що такий чолов'яга, а не якийсь черв'ячок, хоче поширити ряди духовних отців. Сині очі, лагідний погляд здавалися ніби запорукою, що він справді буде на своєму місці. З ним ніхто не панькався. Серед церковної верхівки не було знайомих, то й потрапив у глухе гірське село Дошове. Люди тут були такі, як і в інших селах. Якщо хтось підвищував голос, то нічого дивного, сварки є на порядку денному і в інших, більш солідних, селах. Ніхто не звертав на це особливої уваги.

Він кожного дня проходився селом, заклавши руки за спину. Селяни ввічливо віталися з ним, та й він відповідав на їхнє привітання, до того ще й лагідно кивав головою. Такого священника ще тут не пам'ятають. А вірники вечорами задумувалися над своєю поведінкою, лиш би не дати привід, щоб забрався звідси.

Фара¹. Коли її подвір'я зацвіло дикими ромашками, на парадній кареті привіз сюди свою дружину. Меланія ніяк не була схожа на попадю, зовсім інші були у сусідніх селах. Була висока, з чорним кучерявим волоссям, яке лягало аж на плечі. Коли йшли разом, то люди їм заздріли, зітхали і вертіли головами. Побачивши її, зрозуміли, що вона не буде займатися господарством, хоча місця тут було скільки завгодно. Але все змінюється, все може бути інакше.

Отець Андрій зовсім іншої вдачі. Насамперед обійшов увесь хотар². Попросив Тваріжжа, який мешкав найближче до церкви, чи не пішов би з ним оглянути всі хрести, що були встановлені поблизу. Такого ще у селі не було. Всі ставились до нього з великою повагою. Мабуть, тут немає нічого дивного. Люди помічали його глибокий зв'язок з природою. Тут ніхто не знав, що перед тим, як стати священником, короткий час навчався зоології у Мукачеві. Звідси й така пристрасть до коней. За короткий час за сипанцем завів пасіку. Ось тобі і зоологія... Велика фарська лука аж напрошувалася для того. У куті цієї завітчаної луки – студня, яку захищала ліщина. А далі – вигон. При дорозі ростуть вишні. Готовий рай для бджіл.

У кожного є свої примхи, але і свої приводи для гордості. Його гордістю

¹ Фара – будинок священника.

² Хотар – угіддя села.

були коні. Не допускав, щоб в дорозі його хтось випередив, тоді підходив до суперника і казав: «Більше цього не робить!»

А земля? До землі він не дуже тягнувся, хоча були тут і церковні поля, які він дав в оренду селянам, а вони віддячувались зерном. Солому звозили у розложисту стодолу, яка стояла на початку фарської луки. Її половина належала коням. Вони були засобом зв'язку з друзями. Запрягав їх й швидко добирався у місто – за аптекарем Варшном, юристом Кордиком, священником Цобом. З ними зустрічався в окремому приміщенні кондитерської Йоахіма Вайса. Звичайно, у місто вибирався не один. Брав із собою й дружину Меланію, у якої була своя компанія.

Тепер він сидить на ганку у кріслі-гойдалці й спостерігає, як сутінки злізають з вигона. Вони ще темно-сині, але поступово чорніють і вештаються по ліщині біля криниці, шукаючи порятунку у воді. Крісло зупинилося. Відчуває, як його бере сон, як стає безсилим. Гучні розмови селян, які поспішали з поля додому поїд каштанами, його повернули у дійсність. Розколисав крісло і пішов у свою кімнату. А там, біля столу, зайнявся підготовкою до чергової проповіді. Чим же зацікавити своїх вірників? Землею. Хоча вони про землю знають своє. І добре, і погане. А він їм пред'явить свій погляд. Дивною буде проповідь. Але про землю треба говорити, аби її розуміти, навіть вміти з нею спілкуватися.

А зараз по землі ходять дивні люди. У них щодо землі свої забаганки – лиш її мати. У них тільки одне: земля – масток, щоб далі розбагатіти.

Земля годувала і годує, навіть і тих, які не були до неї аж настільки прив'язані. Земля мовчить, та водночас на все дає відповідь.

– Знаєш, я хотів би сказати їм про землю трохи інакше, – звернувся до дружини, але відповіді не дочекався, все одно продовжував далі: – Земля не знає, що таке заздрість. Не заздрить ні небу, ні вітру. Її не обманеш. Так, людей можна, але землю ніколи. Земля мовчить, а люди на ній і тішаються, і плачуть. Так воно на цьому світі.

Він підійшов до вікна. Стояв і дивився, як село спить. І земля відпочиває.

Повернувся до столу і далі розмірковував, чи треба вірянам знати все про землю, Вони, не усвідомлюючи собі, більше знають про неї, ніж мудрості на його папері. Вони звикли до неї, навіть розмовляють з нею...

На другий день після утрени вибрався у поле. Пройшовши вигон, почав підніматися вгору до першого хреста. Спонукали до цього вчорашні роздуми. Газдове, що їхали на возах у поле, пропонували його підвезти, але він усміхався, дякував і бажав їм щасливо розпочати й завершити роботу. «А цих я хотів повчати про землю», – подумав, зупинившись біля першого хреста. Роздивлявся. Поля. За ними густі ліси. На смужках зігнуті люди, снують, мов мурашки, потім вдома і у церкві моляться за хороший урожай. Побачивши ще один хрест при битій дорозі, подався до нього. Біля хреста росли стрункі смереки, здалеку нагадували сторожів, які дбають, щоб у негоду нічого з хрестом не трапилося. З цього місця усе виглядало інакше. Село не видно, бо воно у долині. Видно лише трішечки хреста на куполі церкви. Це був орієнтир для тих, хто заблукав.

Коли знову показався біля фари, на подвір'ї чекала на нього дружина.

– Де ти пропадав? Я вже переживала, – заляканими очима дивилася на нього, та коли підійшов ближче, в очах заграла усмішка. – Був тут староста села, казав, щоб ти підвечір явився у школі. Має бути серйозна розмова.

- Що там таке? – зреагував її чоловік.
- А ти де блукав?
- На хотар дивився.
- Ще постійно про землю пишеш?
- Ні. Селяни її і без мене добре розуміють.

Дружина трохи розгублено стояла перед ним, в руках тримала його капелюх. Він поспіхом взяв його з її рук і посміхнувся до неї.

Підвечір довгими кроками відміряв шлях до школи. Потрапив би туди й наосліп, бо майже кожної неділі, якщо дозволяла погода, грав з учителем на шкільному подвір'ї у шахи. Біля них збиралися сільські парубки, мовчки дивилися, не розуміючи гри, згодом розходилися. Залишався лише корчмар, який, здається, знав, що таке шахи. Він то мовчки кивав головою, то притакував. Побачивши, що ніхто не звертає на нього уваги, йшов займатися своїми справами. Тоді шахісти заводили розмову. Обое ж не були з цього села. Вчитель Довгий вже тут кілька років, але не наважувався, так би мовити, дружити з місцевими. Худорляве обличчя надавало йому строгий вигляд. Глибокі зморшки на чолі свідчили, що і йому тут не з медом, особливо якщо врахувати, що чотири його доньки вчать у районному центрі, то нема чого дивуватися.

Отець Андрій вже близько школи. Привітався зі старостою, вчителем і тим третім, якого не знав. Це був заступник старости.

– Аби не гаяти час, – почав староста, – ми отримали наказ, в якому говориться, що у лісах та по селах блукають різні люди, які є проти нас.

Треба звернутися до селян, щоб давали знати про таких, щоб з нами не було ще гірше, – староста говорив якимось незв'язно, загадково, хвилину мовчав, зітхнув і продовжував: – І вам, пане вчителю, і вам, отче духовний, треба взятися за це діло!

– Я проповідую слово Боже, – зупинив старосту священник. – Світські справи не треба вносити у храм Божий, – отець Андрій сказав це зрозуміло, але й категорично.

Вчитель дивився на нього якимось перелякано, почав вертити головою.

– Ну, я можу в школі про це сказати, – заїкався він. – Я з батьками можу про це поговорити, але чи це дасть якусь користь?

– Йдеться про те, – староста не здавався, – аби наказ було виконано.

Коли священник поклав капелюх на голову, це означало, що зустріч закінчилася.

Розійшлися без прощання. Староста із своїм «помічником» поспішали на нижній кінець села. В дорозі староста ще встиг зауважити:

– Дивний у нас отець духовний.

Його слова проковтнула тьма. Село огорнув сон.

А отець духовний знав своє. Правда, трохи злякався поміркованого вчителя. Махнув рукою, ніби усе треба залишити, бо завтра у нього купа важливіших справ.

Наступного дня, коли день нахилився до вечора і сільське підвечір'я пахло свіже надосеним молоком, а сутінки спускались й на фарське подвір'я, хтось постукав у двері фари. Священник знав, хто стукає, бо така була домовленість. Відчинив важкі двері, які напрочуд і не зарипіли.

– Михайле, це ти? – запитав придушеним голосом.

– Приймай гостей. Я завтра приїду, щоб зробити так, як ти казав.

Коли віз загуркотів по дорозі, село накрила тьма, ніби його посипали са-

жею. Вже не було видно ні воза, ні коней, ні кучера.

Перед дверима стояли троє нещасних людей. Двоє дорослих і дванадцятирічна дівчинка. В руках тримали валізи, навіть і у дівчинки був чемоданчик. Жінка плакала, але плач не було чути. Священник їх впізнав і швидко заштовхнув на кухню, щоб нічого не бачило чуже око. Це була сім'я Маттіаса Фекта, юриста з районного центру, змушеного шукати захисту від ґардистів³, які заводили свої порядки і свій терор, знущаючись з жидів.

Запалили свічки, присіли, дівчинку Сару уклали спати, ну й почалася затяжна розмова про друзів та їхню долю, чи вдалося їм уникнути божевільного свавілля, про знищену синагогу, про написи на магазинах, власниками яких були жиди.

– Сьогодні будете спати у сусідній кімнаті, – священник зупинив розмову. – Завтра на нас чекає багато роботи. Приїде Михайло, він допоможе.

Михайло, брат священника, мешкав у невеличкому будинку на окраїні міста. Завів тут собі господарство, яке відповідало його маєтку і можливостям. А найбільше часу прийшлося приділяти хворій доньці. І знахарок запрошували, святі місця відвідували, їздили до різних лікарів, але нічого не допомагало. Михайло ставав дедалі мовчазнішим, але брата слухав з пів слова.

Так і було. Михайло явився трохи раніше, ніж учора. Обминав село, щоб ні з ким не зустрічатися. Коня прив'язав за стодолю. Всі знову зустрілися на кухні. Дійшли висновку, що найкраще буде гостей влаштувати на горищі, бо на фару може випадково хтось зайти, куди потім сховатись... Горище треба було вичистити, щоб справді там можна було не тільки ночувати, але перебути і через день.

Втомлені сиділи на кухні. Мовчали. Мала Сара у кутку гортала якусь книжечку. Все було сказано. Михайло встав, брат його зупинив:

– Хоча б тиждень тут не показуйся. Ти ж мене розумієш. Не маєш бути нікому на очах. На днях поїду у місто, знайду тебе.

Неділя. Надворі гожа днина. Після богослужби люди повільно виходять з церкви. Чоловіки зупиняються біля церкви, жінки і дівчата поспішають додому, Появився і священник. Першим до нього прилипнув староста.

– Отче духовний, ви ж нічого не сказали щодо цього наказу, про який ми говорили у школі. Ви ж запитайте брата.

– Дорогий, брата мені не чіпайте, – сказав священник лагідно, але у цій лагідності була велика засторога.

– Я не можу порушувати правила богослужіння. Крім того, подивіться на своїх односельчан, подивіться на них, які вони і без того перелякані. А я їх маю ще більше налякати? Наступного тижня єпископ скликає нараду, напевно, там буде розмова і про те, – священник говорив зі старостою, але його думки були зайняті новими гостями.

Останні слова священника ніби заспокоїли старосту. Він не зупинився біля груп односельчан, а попрямував додому.

Після обіду, щоб заспокоїтись, священник навідав свої бджоли. Він часто твердив, що бджолине дзижчання навіює у людини спокій. А спокій йому був дуже потрібний. Зосереджено слідкував, як бджоли спілкуються. Він знав про їхні «бджолині танці». Бджола-розвідник, повертаючись у вулик, виконує певні рухи, які нагадують танець. З цього танцю бджоли дізнаються, в

³ ґардист – член ґарди фашистської організації військового характеру в період Словацької держави.

якому напрямку треба шукати медоносне місце. «І у людей мав би бути такий танець, – подумав священник, – який би їх довів до доброти. Але ж бджоли високоорганізовані...» Закінчивши медитації біля бджіл, отець Андрій зупинився на ганку фари, роздивлявся навколо. Тиша, спокій... Однак на душі якось не затишно.

На кухні сиділи Меланія і Рахель. Про щось говорили. Рахель плакала, але сліз вже не було видно. Отець Андрій глянув у вікно.

– Іде до нас учитель. Я його зустріну на подвір'ї, – сказав він і вийшов зустрічати. Узняв стільці з ганку і поставив їх на «ромашкове» подвір'я. Запах дикої ромашки аж паморочив голову.

– Сьогодні біля церкви я бачив, – почав учитель, ще не присівши на стілець, – як підійшов до вас староста.

– Та сама розмова, але я його трішечки зупинив...

– Такий настирливий!

– І мене це непокоїть.

– Що нам робити?.. Це ж небезпечно.

– Для всіх. Навіть і для нього.

– А як нам далі бути?

– Зануритися у свою роботу.

Коли учитель побачив, що розмова крутиться, так би мовити, на одному місці, то замовк і дивився на землю, на стодолу, здавалося, що вже хоче йти, але священник його зупинив:

– Я вам раджу завести собі пасіку. Отам, в учительському саду, чудове місце. Дзиччання бджіл заспокоює.

Коли вечірня тьма огорнула всі закутки, на фарське подвір'я вийшли Маттїас і Рахель. Мовчки походжали по подвір'ю. І у цьому мовчанні розуміли один одного, розуміли становище, в якому опинилися. Ніхто нікому нічого не дорікав, не доказував

Запрягання коней до воза було для нього майже обрядом. Усе мало свій поступ, свій порядок, тому й ця акуратність. Запрягав у простий віз, у який кинув у травницю зав'язане сіно. Нікому нічого не пояснював. Взяв у руки батіг і коні рушили в напрямку міста.

Зупинився аж на подвір'ї братового господарства. Брат Михайло вже його чекав. Кинув коням сіно, щоб, як він казав, мали «забавку». Брати залишили подвір'я і вибралися на знайоме місце – на Кальварію. Тут вони зустрічалися, щоб їх ніхто не чув.

Спочатку мовчки стояли, дивлячись на червоні стріхи міста, потім присіли на пні. Так було завжди. Це був вже певний ритуал.

– Все гаразд? – почав розмову Михайло.

– Цей спокій мене непокоїть. Що за цим приховується, га?

– Я вчора був у місті, там побільшало німців. Це не випадково.

– Побачиш, підуть по людях, які їм заважають, не є лояльними, не підпорядковуються їхнім вимогам. Почнуть сіяти страх і злобу. Я приїхав, щоб купити їсти.

– Я так і думав, – перебив його Михайло. – У місті зараз скрутно з харчами,

але ж я знав, що ти приїдеш, то щось вдалось дістати. Скажу тобі ще таке: селяни привозять м'ясо і продають німцям, бо дуже добре платять за нього.

Брат витріщив на нього очі.

– Не може бути, – аж вигукнув. – І з мого села?

– І той? – він не згадав старосту, але Михайло здогадався.

– І він, але й інші...

– Ти дивись, я ніколи б про таке й не подумав.

– Бачиш, який це небезпечний чоловік. Усе може перекрутити на свій лад, Михайло усе акуратно спакував, ще й травницю сіна доклав.

– Там я тобі пів мішка вівса для коней поклав.

Брат Андрій кивав головою і дякував, очі наповнились сльозами.

– Мені треба бути дуже обережним. Зробимо все, що треба, і я поїду назад, на фару.

Коні йшли повільно, та й він їх не підганяв, бо не було куди поспішати. В голові роїлися різні думки: «Треба ж людям сказати про вдавану щирість, про справедливість, про розбіжність між словом і вчинком». А люди воду кажуть, а вино п'ють.

На подвір'я зайшов саме тоді, коли й селяни поверталися з поля додому. Він не поспішав. З возом зайшов аж у стодолу. Розпрягав коней, потім почав носити закуплене на ганок. Тоді появилася і його Меланія. В її погляді була купа запитань, але вона мовчала.

Отець Андрій з Маттіасом сиділи близько стодоли. З дороги їх ніхто не міг бачити. Каштани створили таку собі зелену стіну. У стодолі неспокійно відпочивали коні. Розмовляли тихо-тихо про те, як усе це страхіття закінчиться, як усе зміниться, як люди стануть іншими. Їхні мрії обірвав вітер у каштанах і гучне каркання ворон. Вітер не вщухав, над Скопцем появилось кілька блискавок, вони розтинали небо і над Бучками та Дроздовом. Блискавки оточили усе село. Гудіння у небі нагадувало гарматну канонаду.

– Це не віщує нічого доброго, – сказав священник, і обоє зайшли у будинок.

Світанок показав, що нічна гроза дощу майже не принесла, тільки всіх налякала своєю гучністю.

Втім наближалось ще одне нашествя.

Коли дзвін усім дав знати, що вже полудень, на шкільному подвір'ї появилсь ґардисти у формах і запросили до себе вчителя, щоб їх завів до старости.

Вчитель слухняно йшов попереду, за ним трое чужих чоловіків у формах. Із сільських подвір'їв на нього дивились діди, у яких вже не вистачало сил йти у поле. Вони дивилися на нього з такою огидою, що він почав знизувати плечима і згорбився. Староста жив на нижньому кінці села і був саме на подвір'ї. Побачивши гостей, кинув роботу. Правда, не запрошував їх у хату, але гукнув до вікон:

– Марйо!

З хати вийшла невеличка жіночка, витираючи руки фартухом.

– Принеси гостям горілки та і якусь закуску.

Гості й староста присіли на дрова, що нещодавно привіз господар. ґаздиня принесла до них невеликий стіл і поклала туди частування.

Староста підняв келишок горілки і запитав:

– Панове, що вас до нас привело?

Гості глянули один на одного, ніби вирішували, хто з них почне говорити. Найстарший з ґардистів кілька разів кашлянув, випив горілку і почав:

– У вашому селі немає Глінкової партії⁴. Треба скликати селян, може, найкраще у школу, заснувати організацію і вибрати її голову. Старосто, це ваше завдання. Як усе пройде успішно, а воно так і буде, приїдете у місто, принесете інформацію, тоді дістанете дальші інструкції. Ще одне, – після короткої паузи продовжував, – як у вас з жидами?

– У нас і корчмар свій, – поспішив відповісти староста.

На зрозумілий натяк усі розсміялися.

І знову вчитель їх повів до школи, біля якої чекав віз, що мав повезти ґардистів у місто. Вчитель вже не міг дочекатися, поки віз загуркоче по битій дорозі. Ще деякий час постояв на містку перед школою, щоб зникла напруга після того, що відбулося.

Потім, плентаючись, подався до фари. Знеможений подією, хитався з боку в бік, мов п'яний, хоча у старости не пригубив ані келишка горілки. Побачивши його, священник вийшов йому назустріч. Чекав біля жасминового куща.

– Що трапилось? – запитав здивовано.

– Присяду, розкажу.

Присіли аж ген біля стодоли, де їх ніхто не бачив. Учитель тремтячим голосом почав:

– У селі з'явилося троє ґардистів. Зупинились у школі, хотіли, щоб я їх завів до старости села. А там виявилось, що хочуть у селі заснувати організацію Глінкової партії. Це завдання доручили старості. Ще цікавились, чи у селі немає жидів.

При цих словах священник насторожився, але не мигнув ні оком.

– Зроблю так, як кажете. Заведу бджіл. Ви ж казали, що бджолине дзиччання заспокоює...

Раптом учитель встав і поспіхом пройшов через фарське подвір'я, Священник ще сидів, розмірковував, бо справи починали закручуватись.

Події набирали швидкість. Незабаром староста скликав громаду, щоб вибрати голову Глінкової партії. І вибрали. Юрка Кожуха, якого у селі ще й «Добрягою» називали. У нього була невеличка хатина, жив спокійно і скромно, та й мало хто про нього знав. А селяни навмисне його вибрали, знаючи, що нікому не ушкодить. Юрко Кожух і не пручався, і не знав, що з цього вийде. Протягом кількох днів про це ніхто і не згадував. Робота в полі була набагато важливішою.

Тільки священнику це не виходило з голови. Він вважав, що треба ще щось придумати. Почав запрягати коней до воза. Вийшла до нього дружина і з подивом дивилася на нього.

– Ситуація стає дедалі складнішою, – сказав замість виправдання. – Мушу зустрітись з Михайлом. Боюся за них. Будуть шукати їх і по селах. Треба щось придумати...

Меланія мовчала, повертаючись на ґанок, тихо сказала:

– Бережи себе, – благально глянула на нього.

⁴ Глінкова словацька народна партія, представляла словацький клерикальний фашизм.

І вони знову на Кальварії. Сидять на тих самих пнях, перед ними той самий ландшафт.

– Я нервую і боюся, – почав здалеку священник. – Починає бути дедалі складніше. Ґардисти ходять по селах, партію засновують, і по селах жидів шукають. Ніхто не знає, що буде далі. Ми із Маттіасом про це говорили. Правда, вони тримаються, як би сказати, відповідно обставовці. У мене є задум, але потребую твоєї допомоги.

– Якщо це буде в моїх силах.

– Ти ж знаєш стодолу. В ній і коні, і солома, і сіно. Стоять там віз і карета. Зовсім в кінці височіють снопи жита. Отам, за тими снопами, треба зробити місце, щоб там могли сховатися Маттіас, його дружина Рахель і дівчинка Сара у випадку, якщо ґардисти або німці почнуть обшуки в хатах. Правда, ненадовго, на час, поки все мине.

– Розумно, – сказав Михайло, ніби над чимось задумався.

– Я можу тебе завезти до села, – запропонував священник.

– Ні, ні, не можна. Я приїду.

– А може, ми з Маттіасом впораємось.

– Я приїду, але скажу тобі одну річ... – обірвав думку. – Може, тобі і не треба про це знати...

– Що трапилось?

– Скрутно вижити. Ліки дорогі, заробіток ніякий.

– Чого ж ти не сказав? Я би допоміг.

– У тебе досить свого.

– І що ти вирішив?

– Став поліцейським.

– Як? У такі часи. Всі вони підпорядковані тим, хто панує.

Не дждався відповіді. Раптом за ними на дереві щось затріщало, відірвалась одна гілка. Не впала на землю, але залишилась так висіти.

Брати мовчки встали, і без прощання кожен пішов своєю дорогою.

Наступного дня не приїхав допомагати. Ну, робота є робота.

Отець Андрій ні на кого не гнівався. Пояснив все Маттіасу, та й взялися за здійснення свого задуму.

– Знаєш, Андрію, світ зникне не через те, що багато людей, а через те, що багато нелюдей. Так казав мій тато. А я ще додаю, що здалеку всі люди непогані.

Отець Андрій уважно слухав слова Маттіаса, але ніяк не міг второпати, на що він натякає.

Ударив ранковий дзвін. Скликують на утренью. У церкву поспішає і священник. На березку за черешнею хтось ховається. З-за черешні виходить Тваріжко, який живе неподалік церкви і з яким священник оглядав усі хрести на хотарі.

– Отче духовний, – прошепотів.

Отець Андрій підійшов ближче до нього.

– Отче, учора був у мене староста села і запитував про вас.

– Що таке питав? – священник лагідно на нього подивився, не виказуючи ніякого занепокоєння.

– Чи не бачив я когось, хто йшов до вас? Чи не бачив я вашого брата? А я ж і не знав, що у вас є брат, бо я його ніколи не бачив.

– Спокійно, лише спокійно, може, така у старости робота.

Священник до цієї розмови повернувся аж після утрени, коли вже зайшов у фару і на кухні зустрів Меланію.

– Ти уяви собі, таке забуте село, а скільки в ньому усіляких інтриг..., – і почав їй розказувати ранкову подію. – Ми повинні бути дуже обережними. Правда, не треба цим залякувати наших гостей. Гм, як нам бути? У жидів є таке прислів'я: «Не будь солодким – інакше тебе з'їдять. Не будь гірким – інакше тебе виплюнуть». Ще й Михайло, напевно, гнівається, або не хоче завдавати нам ще більших проблем. Він зараз у поліції, а ти знаєш, кому вона підпорядкована. І йому нелегко. Не приїде...

Саме у цю мить хтось постукав у двері.

Всі насторожилися. Священник подався до дверей. Вони важко відчинилися. Перед ним стояв Михайло.

– Заходь. Ми саме про тебе й говорили.

Але Михайло стояв, мов закопаний.

Меланія підійшла до нього і запитала:

– Що трапилося?

– Оленка померла, – розплакався Михайло. Стояв тут, мов стовп. – Похорон завтра. Андрію, Меланіє, приходьте.

– Приїдемо, – сказав священник і обняв брата.

– Але обережно, бо стало гірше, не тільки гардисти, але і німці лізуть куди завгодно.

З пітьми вийшов Маттіас. Він усе почув, підійшов до Михайла і обійняв його.

– Ну, як там, у місті? – Маттіас запитав Михайла, щоб не розплакався.

– Учора біля синагоги німці вбили трьох жидів.

– За що? – не втримався Маттіас.

– За те, що вони жида.

Чоловіки збилися до купи і потиху щось говорили. За той час Рахель з донькою Сарою на горіщі обговорювали, скоріш мріяли, як у них після цього страхиття буде новий будинок, біля нього квіти, а за будиночком невеличке озерце, в якому плаватимуть качки, а верба над ним буде гладити своїми вітами каченяткам спинки.

Солодким мріям завадив Маттіас, який тихесенько розказав жінці, що трапилося у місті.

Вранці священник запрягав коней до карети, його дружина готувала сніданок, але з голови не виходили вбиті перед синагогою жида. Через вікно дивилася на подвір'я, але чоловіка не бачила, коней він запрягав у стодолі. Ще постукала у горище. На кухню зійшла заплакана Рахель.

– Не плач, бо плач забирає сили. Винеси сніданок. Не плач...

Карета загуркотіла з подвір'я і розбивала ранкову прохолоду. Коні добре знали дорогу, то не треба було приділяти їм якусь увагу. Меланія час від часу кидала погляд на свого чоловіка, ніби хотіла вгадати, про що він думає.

– Мовчиш, – Меланія намагалась завести розмову з чоловіком.

– Мовчу і дивлюся на ці краєвиди. Скільки я їх бачив, а все ж таки завжди

вважає щось нове. Хтозна-куди нас доля заведе, де буде даліше призначення.

– А ми, як бджілки, повернемося до свого вулика.

– Бджілки мої, бджілки... – мимрив собі Андрій і підганяв коней.

За колією перед мостом, який веде у місто, священник побачив патруль, який його таки зупинив, перевірів документи, запитував, куди йде. Відповіді їх влаштували, і одяг свідчив про те, що на подорожуючих чекає щось невеселе.

Священник надумав обминути місто, щоб знову не натрапити на перевірку. На подвір'ї у Михайла тихо, навіть не чути шелест листя старої груші.

Вийшов сам господар і мовчки, кивнувши головою, запросив їх у хату. Зійшла невелика кількість людей, бо і у дружини Михайла не було так багато родичів.

Священник Андрій підійшов до кожного з присутніх, мовчки привітався, наблизився до труни, кілька разів перехрестив її і подався на своє місце. Похорон служив інший священник, молодий, голос у нього був повний, аж бринів.

«Вічная пам'ять... Вічная їй пам'ять...», – з придушеним співом падають на труну останні грудки землі.

Усі вже на Михайловому подвір'ї, а він їх запрошує у хату, але ніхто не збирається туди йти. Всі заклопотані, у кожного свої турботи. Стара груша на подвір'ї легесенько шелестить. Про що вона шелестить? Чи ще продовжує прощатися з маленькою Оленкою? Чи, може, шумить про людські таємниці?

Під грушею залишилися тільки двоє – Андрій і Михайло.

– Там я тобі щось підготував і поклав у карету. Я знаю, і тобі нелегко.

– Кому зараз легко?

– Не поспішай.

Брат обняв брата, Михайло розплакався.

Їхня коротка розмова нічого не давала. Кожен говорив своє, а думав про щось інше, навіть не своє.

Коні йшли повільно. Ніхто з тих, хто сидів у кареті, не поспішав. Не було куди.

Після довгої мовчанки нарешті обізвалася Меланія:

– Ну, нас і понесло. Все якесь дивне. І немає на когось спертися. Всі ніби свої, але водночас чужі.

– Ти про що?

– Про все.

– Гм... тоді справді всі чужі... Хочеться, щоб у ці скрутні часи ми були свої, – він це сказав так, що вона аж злякалася.

– Андрійку, – звернулася до нього так ніжно-ніжно. – Я боюся. Боюся і за тебе. У мене такий неспокій, що хоч зараз можу це сказати, бо ніхто нас не чує. Куці при дорозі про це не розкажуть.

Андрій подивився на неї. Йому стало їй жаль, але стримався, сильніше підганяв коней. Він усе розумів, але також знав, що зараз не час піддаватися емоціям.

Увечері підійшов до нього Маттіас, йому було цікаво, що нового у місті. Побачивши, який Андрій втомлений, швидко попрощався, та й священник не знав ніяких новин.

Здається, що світанки у кожному селі пахнуть по-іншому. Тут пахли медом. Мабуть, тому, що легкий вітерець гнав сюди солодкий запах квітів з Передніх і Задніх лук.

Вранці священник не почував себе найкраще. Втомився, і на душі запанувала дивна тривога. Думав, вийде на пасіку і все зникне. Ні, втома і головний біль цьому перешкоджали. До того ще хтось вже майже був на фарському подвір'ї. Священник вийшов на ганок.

– Отче духовний, – захекано заговорив заступник чи «помічник» старости.

– Староста просить, щоб ви о третій годині зайшли до школи.

– Скажіть старості, що я не зможу, я втомлений, погано себе почуваю, якась хвороба на мене лізе.

– Але староста сказав, що це дуже важливо.

– Я не зможу, погано себе почуваю.

– А ви чули, що Юрко Кожух помер?

– Знаю, і дзвін слухаю. Дзвін багато розкаже.

«Помічник» старости тільки знизав плечима і пішов собі.

Отець Андрій знав, що незабаром на подвір'ї опиниться староста. Він мав намір піти поговорити з бджілками, але залишив пасіку пасікою, а сам пішов на кухню. Присівши біля вікна, чекав на гостя. Коли побачив, як той шкутильгає у напрямку фари, вийшов на ганок. Не запрошував гостя у хату. Священник був на ганку, а староста – за декілька кроків від нього, але на подвір'ї.

– Ви знаєте, отче, що помер Юрко Кожух? – почав староста без привітання.

– Так, завтра похорон.

– Він же був головою Глінкової партії у нашому селі.

– Ну і...

– Був головою – і раптом нема. Треба нового, бо скоро можуть у село завітати ґардисти. Просто, треба обрати нового голову.

– Це справа сільської громади.

– Я прийшов за порадою, кого запропонувати.

– Я би на вашому місці дуже не поспішав.

– У вас же є контакти із світською владою.

– Ви майте на увазі, що я священник.

– Я розумію, але щоб гірше не було, – староста цілком розгубився. – Чи мені взяти цю посаду? – пролунало на подвір'ї.

– Не поспішайте, час покаже.

– Не поспішайте, не поспішайте, я і сам не знаю, як мені бути.

Священник дивився на нього доброзичливо, в кутиках вуст появилася усмішка, кілька разів пройшовся по ганку. Потім ще раз звернувся до старости:

– Час покаже...

Зими тут бувають люті. Люті морози змушують селян дбати про дрова ще восени. Хто не встиг, тягне конячкою зрізаного бука, на подвір'ї вже дає з ним собі ради. А потім... можна любоватися, як з кожної хати тягнеться вгору-вгору синя смужка диму.

Саме у той час, коли здалеку було чути постріли гармат, біля Вершка появився вовк. Селяни злякались і шепотіли, що це не віщує нічого доброго.

Бачили його на тлі смерекових лісів. Там залишив свої сліди, хоча селяни не могли розібратися, чи це був насправді вовк або собака. Усіх здивувала відвага хижака – підійти так близько до людського житла.

Вовк стояв і дивився на село, вагався, куди йому податися, Сірий вовк у зимовому підвечір'ї. У його шерсті виблискують сніжинки, між ними коричневі голки смерекової хвої.

Зимові вечори були хорошою нагодою для розповідей про загадкові історії. І про вовків. Найбільше вигадували ті, які в житті вовка не бачили. Браконьери здебільш мовчали. Про вовків вони знали своє.

Це був голодний вовк. Роздивлявся навколо, що би знайти собі під зуб. Це була не його територія. Стояв розгублено, не мав з ким порадитися. Прийдеться вирішувати самому. Виходило так, що вовча зграя перемістилася в інші місця, а він чомусь залишився. Але ж вовки люблять мандрувати...

Морози ставали лютішими. Дедалі частіше було чути гарматну канонаду. Війна наближалася до села. Поява вовка над селом розвіяла у селян страх війни. Священник Андрій Дишляк не дуже слухав ці розповіді про вовка. Це ж був час великої кількості релігійних свят, а він старанно готувався до кожного з них. А війна вже близько-близько. Чого більше боятися? Вовка чи війни? Селяни бояться і того, і того.

Водохреща. Церква повна людей, бо ж треба мати у хаті освячену воду проти всякого лиха, аби менше боятися. Освячення води відбудеться на березі річки, яка тече із Шипота. Свідчить про це і позамітана від снігу доріжка, яка веде від церкви аж до річки. Під ногами мороз аж тріщить, ніби радіє з того, як гарно йому вдалося розмалювати невеличкі вікна на сільських хатах.

У церкві проходить богослужіння. Молитви, спів. Раптом усі замовкли. Перед іконостасом став німецький офіцер, До вірників звернувся ламаною чеською мовою, засмічував її німецькими словами. Сказав їм, щоб якнайшвидше вийшли з церкви і бігли у свої домівки сховалися, бо незабаром селом пройде війна.

– Weg! Weg! Weg! – німець кричав, розмахуючи руками.

Віряни розбіглися. Останнім з церкви вийшов священник, немов капітан з корабля. І він поспішав у фарський підвал, де усі на нього зі страхом чекали. І раптом йому здалося, що стало видніше, і він всіх бачить. Плакали і обіймались, У цій пітьмі просиділи до вечора. Ще було чути кулеметні черги, які повільно віддалялись і замовкали. На нижньому кінці села горіли дві хати й дві стодоли. Тут вже не дивились на те, що діється на вишньому кінці. Люди повисакакували з підвалів і рятували, що ще можна було врятувати. Навколо палаючих хат розтанув сніг, і це видовище нагадувало, як земля бере усе у свою пашу. Це у людей викликало ще більший жах, та все ж таки приєдналися й інші, щоб зберегти якесь майно, аби сусіди не лишилися без усього.

Вечір був темний-темний, ніхто не наважувався навіть у шпартеті розпалити ціпки, щоб стало видніше, бо війна ще за дверима.

Коли ніч вже залягла над селом, а селяни не могли і не хотіли засинати, Андрій і Маттіас вийшли на подвір'я, зайшли у стодолу до коней, щоб їх заспокоїти, бо все ще переступали з ноги на ногу, відтоді як почули кулеметну чергу.

– Як з нами буде? – запитав Маттіас, безперервно гладячи коня по спині.

– У такий час не треба ні з чим поспішати, – зупинив його Андрій.

– Війна закінчиться, а що буде з нами? – Маттіас не здавався, хоча від Андрія не чекав відповіді, за якою можна було б далі жити.

– Може, світ трохи заспокоїться, – однак і ця фраза священника не зовсім влаштувала Маттіаса.

– Знову буде гризня, але інакша. Бо люди вже раз такі... – Маттіас хотів ще щось додати, але передумав, бо його співрозмовник аж занадто зосереджено дивився на нього.

– Люди будуть шукати виправдання для своїх вчинків. Завжди так було. Появиться інша правда, у яку прийдеться вірити.

– Як буде далі? – запитав Маттіас, хоча знав, що відповіді не буде.

– Мабуть, є і легші запитання, – священник хотів пожартувати, але вийшло зовсім інакше.

Міркуванням не було кінця-краю.

Напевно, ще довго триватиме, поки життя повернеться до нормальної колії. Сара виходить на подвір'я, звертаючись до тата, шепоче. Їй кажуть, що вже не треба, але вона постійно шепоче.

Життя не зупиниш. Селяни загуркотіли возами, вибралися у поле. І вже знову їх бачиш зігнутими над своїми смужками. Село жило своїм життям, ніхто не показував пальцем ні на кого, здавалось би, не звинувачував нікого у тому, як себе вів у жорстокі часи війни. Це не зовсім так – кожен за пазухою тримав щось таке, чим міг би комусь пошкодити, лиш би себе зберегти.

Нарешті, й жінки вийшли надвір. Розложилися на ганку, а Маттіас залишився на кухні, занотуваючи щось у блокнот. Отець Андрій вже біля своїх рятівниць-бджілок, адже і в такий час їх дзижчання заспокоює...

Саме коли зайшли у приймальню, щоб спокійно сісти і поговорити, хтось постукав у двері.

Отець Андрій пішов відчиняти і привітати гостя. Диво! Брат Михайло.

– Ти якими вітрами?

– Розкажу, – захекано відповів Михайло.

Всі були йому раді, але і здивовані.

Пані Меланія пригостила Михайла чаєм, і він почав:

– У місті заводять нові порядки. Я ж працював у поліції, то ідуть по нас. Я утік з міста.

– Ти як? – перебив його брат Андрій.

– Пішки. Вони всіх шукають, і, здається, хочуть всіх судити.

– А як Аня? – запитала Меланія про його дружину.

– Вона не знає, де я.

– Так не можна. Вона, напевно, боїться, переживає.

Всі замовкли, хоча знали, що ще не все сказано.

– Я втік, – продовжував Михайло, – і хотів би, щоб ви мене десь сховали.

– Я не проти, – священник встав і почав нервово ходити по кімнаті, – але знай, що тут тебе будуть в першу чергу шукати, у брата.

– Я лише на кілька днів.

– А де тебе сховати?

– У stodолі, пригадуєш, за тими високими снопами жита.

Знову запанувала неприємна мовчанка, яку порушив священник:

– Сьогодні заночуєш на фарі, вранці ще повернемося до цього.

Священника не брав сон. Все ще думав про брата. Спогади змішувались з планами, як його захистити... Мучила його совість? Але ж він не заподіяв нічого, що би пошкодило братові!

Багато людей у ці часи прагнули тримати і своїх подалі від себе. Чи кожен прислуховується до совісті? Потім дивується, що з ним життя витворює. Але це аж ніяк не торкалося отця Андрія. Він жив разом із своєю совістю – вона була його найкращою супутницею.

На кілька днів Михайло влаштувався у широкій столі, де раніше приготував місце для Маттіаса.

На четвертий день, як кожного ранку, заходить туди отець Андрій, аби запросити його на сніданок, а брата нема. Тоді знову повернувся до роздумів про совість. Але із совістю у нього було все гаразд.

Окрім усього, Михайло якось сказав, що доручив дружині продати усе господарство. Ніхто після того не знав, куди вони вибралися. Одні казали, що у Судети, інші ніби їх бачили у Польщі. І отець Андрій ніколи вже з братом не зустрічався і нічого не знав про нього. Мабуть, так обом було легше...

Здавалось би, що життя поступово входить у свої колії. Та це були тільки бажані мрії, бо кожен день приносив щось нове, і не завжди приємне. Десь через два тижні після того, як кудись подався брат Михайло, Маттіас запитав отця Андрія, чи не завіз би його у місто, бо вже час їхати, як то кажуть, за своїми.

Увечері сиділи всі разом і говорили про завтрашній день. Маттіас ляв самого себе за те, що не встиг вчасно зорієнтуватись в обстановці, яка виникла у місті.

Отець Андрій дивився на нього. Його обличчя було таке спокійне, таке лагідне, ніби хотіло до нього промовляти: «Маттіас, я ж тобі казав, що все буде добре». Отець Андрій так і не сказав нічого, поклав Маттіасу руку на плече і промовив: «Подбай про свою сім'ю».

На залізничному вокзалі прощалися дуже коротко, лише Сара плакала, мов дощ. До сліз злякалася нової дійсності. З вагона потягу ніхто нікому не махав на прощання, ніхто не махав і з перону...

Здавалось би, що усе знову знайде своє місце і запанує спокій. Навіть у невеличкому селі годі було такого сподіватися. Не зникла зрада, брехня, злість, інтриги, заздрість...

Отець Андрій запряг коней у карету і разом з дружиною Меланією вибралися у місто. Давно там не бував. На дорозі були ями від вибухів, перед містом був змушений оминати міст, який, напевно, був замінований і вщент зруйнований. Куди йому йти? До родичів Меланії? Її сестра Анастасія мешкала тут з чоловіком Антоном, який був із заможної родини, займався торгівлею. Привіталися якось скупо, без радісних вигуків. І кожен знав, чому воно саме так. Нові порядки торкались усіх.

Першим заговорив Антон:

– Знаєш, Андрію, слухаю нових і відчуваю, що з торгівлею я вже можу попрощатися. З Праги чутки хоча і приходять пізніше, все ж таки можна здогадатися, до чого усе йде.

– Я тобі меду приніс.

– Від нього мені солодше не буде.

– Мед тебе заспокоїть, втихомирить.

– Тобі добре, отчеша ніхто міняти не буде...

– О-го-го, і до церкви доберуться.

– Досить було таких розмов, – з благальним поглядом на чоловіків просила Меланія.

Чоловіки вийшли надвір, щоб продовжити свої міркування. Антон хотів запитати про Михайла, але передумав. Заговорили про спільних знайомих, які ще залишалися у місті. Та Антона все тягло говорити про те, що з ним воно недобре закінчиться. Андрій не наважився запитати його, в чому причина.

– Хочу виїхати звідси! – раптом Антон сказав те, що шматувало його душу.

– В Америку. Поки є час. Продам усе і поїду. Знаю, що зі мною тут не будуть гратися... Тобі легше...

– Гм, кому зараз легко? – Андрій його і не заохочував, і не зупиняв, відчуваючи, що Антон все давно вирішив.

– А я вже поїду до своїх бджілок, – Андрій нічого іншого не міг придумати після такої розмови.

– Дякую за мед, – сказав Антон на прощання та додав: – Мабуть, ще колись зустрінемося...

Андрій знову підганяв коней, щоб якнайшвидше добратися до села. Його, правда, там ніхто не чекав, але хотів схилити голову на місці, яке вже добре знав.

Село жило за своїм календарем. Життя визначали пори року, певною прикрасою були релігійні свята. В хатах плакали новонароджені діти, батьки сміялися і раділи. «Під смереками», як тут кажуть, кінчали літні люди. Вічний коловорот. Отець Андрій стояв на ганку і дивився на поле, де вже вітер хвилями згинав і вирівнював жито. Воно не піддавалось йому.

Здавалось, що справді нічого не змінилося. Староста став головою «національного комітету». У тій же самій кишені носив круглу печатку, яка черкала разом з ключами, коли розмахував лівою рукою. У селі тинялися якісь чужі люди. Заходили здебільш у школу, священника поки що не чіпали.

Зразу у селі появилася купа партизанів. Поминув страх, появились нові партизани. Як казав дядько Матвій, як було страшно, то ховались за бочкою, а тепер вискочили, як заєць з кущів. До речі, про дядька Матвія усі забули, бо ж мешкав він подалі від села, біля Чащів. Тож не дивно, що про партизанів він знав своє. Тут збудував хату і рідко навідувався до села. Жив тут зі своєю донькою, яка була надзвичайно гарна, але ніхто її не захотів, бо що візьмеш з бідного Матвія... Вона все вирішила і без односельчан. Поїхала за роботою у якесь місто, не те, що найближче, але у місто, де її не знайдуть. До батька поверталася тільки двічі у рік – на Великдень і на Різдво. Батькові приносила різні ласощі. Матвій радів, сміявся, сумував. У такі дні все у ньому змішувалося. І людська доброта, і злість за свою долю. Блукав світом, знайшовши захисток біля цього лісу. Тут було у нього невеличке господарство, і конячка, і корова. У місто не їздив, та й у село було вже для нього далеко. Час від часу хтось зупинявся біля нього, обмінювались кількома словами, і знову співрозмовником були птахи, бджоли у пасіці та заблукалий пес, який вже не збирався шукати іншої домівки. Живе людина і не задумується, чи це багато, чи замало...

Була гожа днина, тоді священник рушив у напрямку, де мешкав дядько Матвій. Священник повільно пройшов Передніми луками, зупинився біля Містка. Розмірковував, як йому краще добратися до цього дивного чоловіка. Прийшлося перейти Задні луки, а там вже Чащі.

Перед хатинкою стояв господар, біля нього собачка, як гавкала.
– Слава Йесу! – привітався священник.
– Слава навіки, – відповів Матвій, як звикли вітатися у селі.
– Ви, може, і не знаєте?
– Знаю, знаю.
– У церкві я вас не бачив.
– Для мене трохи далеко. Там, біля цих двох берез я змайстрував лавку. Сяду туди і веду тиху розмову з Богом. Крім того, я для ваших вірників чужий, хоча я їх добре знаю. Інколи приходять за порадою, навіть за поміччю. Я їх на травках лікую.

Священник зосереджено щось слухав. Упізнав. Дзиччання бджіл.

– У вас і пасіка?

– І у тата була, – скромно відповів Матвій.

Священник потішився, бо хоча б у тому точно мав однодумця. І у своїй голві зафіксував фразу: «Різні тут живуть люди».

– Мій тато казав, – знову почав Матвій, – що для селянина важливе: розум і досвід, тоді він не пропаде... Хоча я знаю... усіляке може бути... – Матвій постійно говорив, говорив, аби виговоритися, бо ж хто до нього так скоро зайде, щоб знову завести розмову. І священник був радий, що видалася нагода поспілкуватися з Матвієм.

– Я ж вас нічим не пригостив, – вигукнув Матвій. Швидко зайшов у хату і приніс мед. – Скуштуєте мій.

– Я вам свій принесу.

Коли біля фари зацвів жасминовий кущ, то сюди прийшли троє чоловіків у довгих чорних шкіряних плащах, на головах – чорні капелюхи. Одягнені так, ніби нічого не змінилося, Побачивши на подвір'ї священника попрямували до нього.

– Маємо з вами справу, – розпочав худорлявий, який першим був на подвір'ї.

– Кажіть.

Їх, правда, не треба було заохочувати.

– Не спробуйте нас обманювати!

Священник на нього гостро подивився.

– Що ми можемо від вас очікувати, га? – запитав той, на якого так гостро і зосереджено дивився священник.

Отець Андрій мовчав, знаючи, що вони вже переконані у його провині. Підійшла до них і Меланія.

– Що трапилось?

– Ваш чоловік колабораціоніст, співпрацював з окупантами, з німцями. Забираємо його, – сказав найменший з чоловіків у чорному капелюсі. – Хай візьме із собою потрібні речі і йде з нами.

Меланія розплакалася і не хотіла відірватися від свого чоловіка.

– А що буде зі мною? – з криком запитала Меланія.

– Я повернуся, і все буде добре. Це якимсь непорозуміння.

Отець Андрій пішов на фару, аби приготуватись в дорогу.

– Беріть з собою, що потрібно, бо це буде надовго, – гукнув за ним один з тих

у чорному плащі. Вийшовши з фари з чемоданчиком, оглянув все навколо, не оминув навіть пасіку, поглядом зупинився на церкві. Ще вчора думав, що у неділю його проповідь буде про правду. Але правда десь інде гуляє...

А селяни? Притискали чола до скла невеличких вікон і мовчки дивувалися: «Кого ж то ведуть?» І не вірили власним очам. Коли вже нікого не було видно, повиходили на подвір'я і почали бути «розумними». Незабаром селом пролетіла ще одна страшна новина: колишній староста села, теперішній голова національного комітету повисився у своїй старій столі. Совість чи страх? Та селяни мовчали, щоб не потрапити у ще якусь неприємність. Але робота усе прикриє... А роботи тут багато.

Меланія сиділа біля вікна і дивилася на дорогу, по якій ще недавно пройшов її чоловік. Дорога розливалась у потоках її сліз. У голові постійно вирувало: «Це не віщує нічого доброго». Що з нею буде? Ця думка поверталася знову і знову. Її сестра з чоловіком кудись зникли, залишили цей край. А інших близьких у неї не було. Так, були подружки, але ж у кожного свої труднощі, хто ж про неї у такий час згадає.

Подумала, що піде у ліжко трохи відпочити, але раптом хтось постукав у вікно. Вийшла на ганок і побачила бородатого чоловіка з ціпком у руці, в другій тримав корзину, акуратно прикриту рушником.

– Ви мене не знаєте, – сказав замість привітання, щоб ще більше не злякалась.

– Заходьте, – знайшла стільки відваги й запросила його на кухню.

Коли присів біля столу, то почав...

– Я все знаю. Ішов селом, то жінки шепотіли: «Отця духовного забрали...» Я це відчував, коли ми недавно зустрілися біля лісу, де я мешкаю. Він до мене завітав.

– Ага, – здогадалася Меланія, – він мені про вас розказував. Чоловіком з казки вас назвав, – спробувала усміхнутися, але вийшла тільки крива гримаса.

– Не з казки, а з лісу, – спробував поставити все на своє місце. – Я приніс вам кілька яєць і кролика.

– Дякую! Що зі мною буде?!

– Гм... Насамперед треба подумати, що з ним буде...

Він сказав це так таємничо, що її охопив жах.

– Село вам не допоможе, бо у селі задрість велика. Це відчувається у їхній розмові.

– Я ж нікому нічого поганого не вчинила.

– Вони вже раз такі.

– А що буде з бджолами? Він за ними так доглядав, – говорила і дивилася у той бік, де була пасіка.

– Не журіться, про пасіку я подбаю.

Попрощався з Меланією і швидко поза сільськими століми зник, поспішаючи до свого лісу.

Суд. Який це суд без свідків?! Одні зникли, інші самі себе знищили, а про Маттіаса ніхто нічого не знає, чи сповнилася його мрія. Де ж його донечка? Судять людину, яка захистила перед німцями жидівську сім'ю.

Будинок районного суду. На протилежному боці вулиці стоять люди – це міські жида, які залишилися і ховалися від окупантів і гардистів. Кожен находив собі схованку, де міг. Не стоять мовчки, плачуть, просять, благають. Вони знають усю історію захисту сім'ї Маттіаса. Плачуть, кричать, сподіваючись, що їхні просьби дійдуть до суддів.

Здавалося б, що після війни усе буде інакше. Люди, їхня совість. І серце наше підказуватиме, як себе вести.

На вулиці крик і гамір не втихав. Перед будинком суду стояли поліцейські, щоб люди з вулиці не увірвались у приміщення.

Відчиняються двері. В них стоїть отець Андрій, ведуть його двоє поліцейських. Він зупинився і дивиться на юрбу людей, яка вірить у його невинність. Він стоїть і не бачить їх, лише в очах щось мерехтить, у вухах дивний шум. Один з поліцейських його штовхає, щоб нарешті зрушив з місця. В пам'яті прокручувалась ніби плівка, на ній: село, церква, люди, хатинки на бережках, запах ромашок, пасіка, але немає там ні Меланії, ні брата Михайла, ні Маттіаса. В кінці залишився вирок – п'ять років в уранових шахтах в Яхимові. Ще поглядом попрощався з містом і зник у машині, за якою з криком бігли люди, але даремно...

Все пропадало. Деякі речі з фари відвезла вантажівка, інші розікрали сільські парубки. І ніхто не відчував гріху. Щоб не пропав бджолиний слід, то пасіку забрав «чоловік з казки» з надією, що отець Андрій ще до неї повернеться.

Меланія хворіла, підупала, на очах марніла. Повезли її у міський притулок для старих, де й так і не дочекалася свого Андрія. Поховали її неподалік на старому цвинтарі, де могили заростали травою і нагадували пам'ять, яка обросла мохом.

Отець Андрій повернувся з тюрми – трудового табору яхимовських уранових шахт. Опинившись у районному місті, розмірковував, куди йому йти. До села? Ні, щоб все знову заболіло? Влаштувався у свого друга, священника, який був уже в такому віці, що нікого не боявся. Говорили довго-довго, і тут він дізнався, що його Меланія закінчила свою земну путь у притулку для старих.

– Там служила монашка Катерина. Вона буде знати, де могила Меланії, – пригадав старий священник.

– А де ж її знайти?

– Приходь завтра на утренью у церкву і там її зустрінеш.

Так воно і було. Утренья. У церкві лише кілька людей, серед них і монашка Катерина. Після утрені підійшов до неї, але вона його зупинила:

– Я вас знаю, знала і вашу Меланію. Ідіть за мною, покажу її могилу.

Стояв над могилою і плакав. Сльози падали на зелений мох. Сльози падали, а у нього не було сили, щоб їх зупинити.

– Завтра приходьте в такий же час, наведемо тут порядок.

Наступного дня Андрій навіть відвідав столярську майстерню, щоб зробити новий хрест, бо старий вже помаленьку від негоди аж почорнів.

Зі старим священником попрощався, а той ще встиг запитати:

– Куди?

Андрій у відповідь тільки знизав плечима, хоча добре знав, куди йому йти.

Залишив це місто і подався до церковної верхівки, щоб призначила йому нову парафію. Він же не може лиш так даремно блукати світом.

З єпископом, який його знав, була коротка розмова.

– Я вам пропоную село Нивки та ще одне сусіднє село. Люди там непогані.

Отець Андрій мовчав, бо про людей знав своє.

– А коли можу?

– Хоча і завтра. Влаштуйтеся на фарі. Чимось і ми допоможемо.

До Нивок добирався автобусом. Село, як село, всюди люди живуть, однак тут не були такі стрімкі береги, як у попередньому селі. Хтось каже, що навіть ландшафт формує характери людей. Але дійсність може бути зовсім іншою. Він пройшовся селом і зупинився біля церкви. Присів на лавочку і чекав, коли хтось появиться, адже у людей своя робота.

Нарешті, зупинився біля нього худорлявий вже літній чоловічок, який ще недавно тягнув мотузи, щоб прозвучали дзвони.

– Я ваш новий священник.

– Ага, казали, що приїдете.

– Ось я тут. Треба мені, щоб появився куратор, дяк. Маю влаштуватися на фарі.

Ніхто б не повірив, що у дзвонаря ще такий швидкий крок. Незабаром появились біля нього троє чоловіків.

– Треба відчинити фару, мені потрібно влаштуватися.

– Ми про все подбаємо, – підійшов до його чемоданчика наймолодший з них. – Я куратор, – узявши чемоданчик, подався з іншими до фари, яка стояла неподалік церкви, біля неї – запущений сад. – Попросимо кілька жінок, аби навели порядок, – продовжував куратор.

– Не треба. Я і сам вмію, – різко зупинив його священник.

Отець Андрій присів на лавку біля стіни. Троє чоловіків дивились на нього з порога.

– Привеземо ще якісь речі, – прощаючись, сказав куратор.

– Отче, я дяк, у нас мене кантором називають.

На порозі залишився лише один чоловік.

– У вас непоганий голос. Скільки вже канторуете?

– Дванадцятий рік пішов.

– У вас гарний тембр голосу. Я думаю, що і через те ми знайдемо спільну мову. Вибачайте, хочу трішечки роздивитися і відпочити.

Священник вийшов надвір, зайшов у сад і подумав, скільки роботи саме тут його чекає. У ці хвилини він не думав про своїх нових вірників, розмірковував, де б загнати свої хмурні думки.

Неділя. Жінки першими поспішають додому, чоловіки стоять біля церкви і розмовляють про світські справи. Замовкли, коли до них підійшов священник.

– Нічого, нічого, – виправдовувався отець духовний. – Я лише хотів вам одне запропонувати. Я роками займаюсь бджільництвом. Хто захоче, то я можу і вас навчити, як у своєму саду завести пасіку. Побачите, як оживуть ваші сади. Можете зустрічатися у фарському саду. Знаєте, бджолине дзижчання заспокоює.

По їхніх обличчях він зрозумів, що бджолиний слід не загубився.

Ще пригадалися коні. Де ж вони? На копитах понесли бурхливі дні і бджолине дзижчання, а спокою так і немає...

Василь ДАЦЕЙ

Український письменник Словаччини Василь Дацей (1936) нещодавно відзначив своє 90-річчя.

При цій нагоді Спілка українських письменників Словаччини та редакція журналу «Дукля» вітають прозаїка Василя Дацея з життєвим ювілеєм, бажаючи йому, щоб здоров'я було міцним, настрої завжди позитивним. Нехай всі мрії збудуться.

З роси і води!

Бенкет

(Уривок)

Елишка та Радек уже спали, як Гофман вернувся додому. На коридорі тихо роздягнувся, щоб не розбудити їх. Вагається, чи ляже в спальні поряд дружини – чи не буде чути алкоголь з вуст. У ванній ретельно помив зуби, кілька разів виполоскав уста, дихнув у долоню – нічого не чути. Пішов у спальню й ліг скраєчку так, щоб не торкнутися Елишки, хоч було б приємно відчути її тепле тіло.

Елишка вранці не питала, де затримався. Вона майже ніколи не випитує, коли прийде пізніше додому. Про відвідини в Сари Артур задумався зранку. Перед очима – а він їх час від часу закривав, ніби на повіях проходить фільм – уявляє майже цілий вечір. Але найприємнішим для нього було звучання Баха, якого Сара так майстерно виконувала.

Але її поцілунки чомусь кілька разів поверталися. Згадує їх з насолодою. Та невже?! Він знижує плечима, втягує голову, корчить коліна – хоче стати малям в теплих обіймах. Раптом опам'ятовується. Чи це не криза середніх літ чоловіка?!

Артур відкриває очі, крізь вікно дивиться понад обрій на синє небо. У думках піднявся понад білі хмари в синю безкінечність. Ніякій кризі не піддається. На лекціях в університеті дівчата вивалюють на нього очі, посміхаються. Але це скоріше з розрахунку, що буде благим при екзаменах і заставить їх прийти ще раз. Винятком стала Дана Ратай. Та відверто призналася, що закохалася в нього. Гофман обережно повівся з нею – і щоб не образити, і не давати надії. Здається, дівчина починає усвідомлювати, що не має жодних шансів на любов. З часом забуде про вияв своєї безперспективної любові.

Згодом знову влізає міркування про любов. Її логічно не можна пояснити. Появляється при нагоді. Розумом її не можна викликати, але, здається, ані усунути.

Невірність часто зустрічається. Правда, тепер інакше її розцінюють, як ще кілька десятиліть тому. Люди рухаються по світу, є службові відрядження, випадкові зустрічі під час відпусток – все це створює нагоди стати невірним. Гофман переконаний, що така невірність не має сильнішого підґрунтя і не залишає сліди. Одне слово: трапилося й забудеться. При зустрічі їм може стати неприємно, якщо вже одне з них згадає той випадок. Така випадкова

невірність розглядається, як заглянути в тринадцяту кімнату в казках, куди заборонено заходити. Невірність лише в кіно чи романах показується як трагедія.

Артур Гофман випадково поцілував – хай і кілька разів Сару. Це ще невірність. Правда, ті поцілунки для нього були приємними. Він відповідав Сарі щирими поцілунками. Але він того більше не повторить. Казати про це Сарі було б наївним. Вірить, що вона не заведе про це мову.

Але коли Сара знов покличе його до себе. Погостить коньяком, заграє на роялі й знову підсяде до нього, знайде момент знову цілуватися. Або поцілунками сцена не закінчиться...

Артур волів би позбавитися таких підозрінь. Як би потім подивився Елищі в очі, як би почував себе перед поглядами студенток. Та ні! Здається, їй випало немало неприємностей, але вони зробили її сильнішою. Після того Сара не буде приставати до нього. В жодному випадку не стала б причиною його розлучення. Відтак трохи заспокоюється, а згодом не повертається до підозрінь про невірність.

У понеділок після лекції пішов у їдальню. В залі Сари не було. Чомусь поспішив пообідати. Сара обов'язково б теж прийшла пообідати.

Артур Гофман – уже заспокоєний – іде в свій кабінет забрати речі й піти додому. Дорогою міг би відвідати дружину й піти за Радеком у школу. Вже підвівся, тоді на двері ніжно постукали. Котрась студентка хоче порадитися з ним. Дана Ратай пообіцяла не турбувати його. Хай і гляне під час лекції на нього, але не хоче навіюватися йому.

– Заходьте, – запрошує доцент відвідувача.

– Доброго дня, Артуре, – показалася Сара. Причинила за собою двері.

Артура облив піт. Він навіть побоявся встати, щоб під ним не підломилися коліна.

– Якщо дозволиш, сяду отут. Здається, це стілець пана Борана. Іду з хорошою пропозицією.

Гофман уже чує, як Сара запрошує його до себе в квартиру. Йому конче треба вигадати привід не йти до неї в квартиру, зречеться й пропозицій відвідати якийсь концерт, піти подивитися в галерею, але в жодному випадку не згодиться виїхати з Праги.

– Я була на обіді з доктором Голденом в його готелі. Підвечір він відлітає. Попросив мене спитати, чи хочеш поїхати в Рим. Ви ж говорили й про стаж. Він обов'язково залагодить справу. Думаю, що ти згодишся.

Артурові Гофману потрібна була хвилинка, щоб позбавитися напруження, яке опанувало його, як появилася Сара в дверях.

– Дякую пану докторові, що хоче допомогти мені, – заговорив спокійним голосом доцент. – Мушу все обдумати. Порадитися на деканаті... А також поговорити з дружиною.

– Вистачить завтра чи післязавтра, навіть пізніше, – каже Сара.

Гофман сподівається, що Сара відійде. Навіть поклав кілька книжок та конспекти лекцій у портфель, але вона не піднімається зі стільця. Мило посміхнулася й розговорилося. Вечір, який провели разом, став для неї фатальним. Сара не може пригадати такого задоволення за багато років, властиво, взагалі не пригадує, щоб почувалася так піднесено. За це вона йому щиро дякує.

– Артуре, уяви собі, – вона навіть присунула стілець ближче до нього, що я усвідомила собі, що Чехія є моєю батьківщиною. Хай я народилася далеко звідси, але в Чехії відчуваю своє коріння. Батьки звідси, діди, бабусі тут були вдома.

– Це мене тішить... Я радий за тебе, – вихвачується в Артура.

– Над камін я поставила семисвічник. Навіть свічки купила, але запалювати їх не хочу. Знає, що вогонь я не люблю... Але не будеш вірити, що я сама танцювала на музику «Хава нагіла». Мені так лагідно стало на душі. – далі вона гордо заявляє: – Артуре, дякуючи й тобі, я тут удома.

Сара встала, простягнула руку до Артура, ніжно потиснула його правницю й попрямувала до виходу. Артур не випровадив її до дверей, лиш піднятою рукою помахав на прощання. Говорити не хотів, бо й не знав, як реагувати на сказане Сарою, на її поведінку. Відвідала його на прохання доктора Голдена. Подякувала за його гостювання в неї в квартирі. Але ані словечком не нагадала про еротику. Так само не натякнула про їхню дальшу зустріч.

Наступного дня декан покликав Гофмана до себе.

– Пане колего, – мило привітав декан Артура й запропонував сісти в крісло під вікном. Сам сів поряд, але, як тільки доцент сів, він ступив до нього й потиснув руку.

– Вітаю, пане колего...

Артурові Гофманові не приходить в голову, з чим міг би його вітати декан. Сара, напевно, не сказала йому про пропозицію Голдена.

– Сьогодні до обіду дзвонив професор Джон Сміт з Англії, – пояснює декан. З його міміки та приємного голосу видно, що він радий інформувати Голдена. – Ваша стаття опублікована в їхньому університетському часописі. Він сказав, що й гонорар одержите. Але для нас важливіше, що вас запрошують в Оксфордський університет читати лекції. Я подякував йому й що ми раді такій пропозиції. Жити будете в кампусі. Гонорар вам видадуть, коли там приїдете. Я переконаний, що використаєте таку нагоду. Я вас звільню з університету на пів року. У них так заведено, що за гонорар за лекції вам дадуть, а ви за ті гроші можете їздити по всій Великобританії. Як знаю вас, охоче використаєте й бібліотеку, де є близько п'ять мільйонів одиниць.

– Ну, це для мене справжня несподіванка, – каже Гофман.

– Пане колего, я вам не даю ані хвилини роздумувати про те, чи ви згодні або не згодні там їхати, – енергійно включається декан. – Я вас посилаю там у відрядження... Чоловіки часто хочуть порадитися з дружинами. Вірю, що ваша пані буде рада такій нагоді. Ага, професор Джон Сміт згадав, що до вас може прилетіти й дружина. Вона може з вами жити в кампусі. Бачите, вони про все думають.

– Вірю, що домовлюся з дружиною, – обіцяє Гофман.

– Крім того, ви там проконсультуєте й можливість наших студентів там піти бодай на два семестри, – декан посміхнувся. – Це ваш обов'язок. Десь через тиждень скажете, як закінчите семестр, коли можете виїхати. Від мене подзвонимо професорові Смітові й домовимо деталі.

– Я згоден...

– Не забудьте купити шампанське додому, – радить декан і випроваджує Гофмана з кабінету.

Йосиф ШЕЛЕПЕЦЬ

Va, pensiero

Пані Анно, ви розповідаєте, які сильні почуття й емоції у вас викликає музика, зокрема коли грають *Va, pensiero* з опери *Набукко*. Ви говорите, що мелодія хору викликає у вас почуття радості, щастя, задоволення, спокою і визволення від усіх денних турбот і утисків дня. Ви говорите, що у вас тоді появляється почуття визволення душі від того, що вас полонило і пригнічувало від ранку до цієї миті і відроджує у вас надію на кращі і веселіші дні. Ви кажете, що після її

прослухання ви знову стаєте тою, якою ви насправді є і якою хочете бути. Ви кажете, що в свої неприємні і важкі хвилини включаєте цю частину опери і знову і знову прослуховуєте її. Після того прослухання ви беретесь за роботу і всяка робота йде вам краще, ніж ішла досі. Ви кажете, що почуваете себе вільною, свobodною, незалежною і визволеною від усього, що вас до цього моменту гнітило. Водночас ви натякаєте на те, що вам, коли прослуховуєте *Va, pensiero*, хтось із ваших близьких закидає прослуховування цієї мелодії і навіть забороняє вам її слухати, кажучи, що ви могли б зайнятись чимось кращим і кориснішим для вашого дому. Клянусь вам, пані Анно, я ніколи не заборонив би вам прослуховувати цю мелодію.

У мене після прослухання цієї мелодії викликають такі самі почуття, як у вас. Цей відомий всьому світові хор підносить мене кудись до творчих висот, дає мені нові поштовхи й імпульси і малює мені стан, в якому перебували полонені і з якою радістю сприймали своє визволення. Водночас вона наводить і змушує мене до ще й інших думок і переносить мене думати про те, хто колись у ранішні часи забороняв мені її слухати.

Пані Анно, це було в моїй молодості. Я працював із повних сил у нашому місті. Робив те, що було змістом моєї професії. Я любив свою роботу і відвідував мистецькі вистави. Одного разу у наше місто прибув театр із сусіднього міста і ставив у нас оперу *Набукко*. Вистава була дуже успішною. Всі квитки на виставу були розпродані. На виставу прибула вся інтелігенція міста. Всі місця в залі були зайняті. Коли проспівали *Va, Pensiero*, оплескам не було кінця. Декотрі учасники вистави встали і довго плескали. Через великий успіх та інтерес публіки виставу опери планували повторити через кілька днів. Але сталося щось не так. До повторної вистави опери у нас не дійшло. Говорили, що повторну виставу скасували. Хто і як насмілився її скасувати? Чия це була робота, хто доклав руку до її скасування, ось це питання, пані Анно, лізе мені в голову у розмові з вами і не дає мені спокою. Я знав у місті всіх тодішніх керівників. Опера майже нікому в місті не заважала і ні в кого не викликувала спротив. Опера є, її виставу відвідують, то які тут проблеми? Але все було дещо складніше і непередбачуване. Між моїми співробітниками знайшлося пару людей, які сприймали її вороже. Між ними знайшовся хтось, хто порадив місцевій владі зняти її з програми вистав у місті. Він переконав владу, що опера ставить питання, які є алюзією на нашу тодішню дійсність, що вона продовжує жити мислі і надії тих, хто був незгодний із тодішньою нашою дійсністю і чекав її відновлення і визволення.

Ольга ФЕЛДЕКОВА

У віці 83 літ 6-го грудня 2025 р. померла словацька письменниця Ольга Фелдекова.

Прозаїк. Зображує дійсність посередництвом комічних та ліричних прийомів. Також автор прози для дітей та молоді.

Народилася 28 березня 1943 року в Мартіні. Виростала на Ораві. Здобула вищу журналістську освіту на філософському факультеті Університету ім. Коменського в Братиславі. Працювала редактором та завітом Словацького кінематографу.

Дебютувала циклом коротких прозових творів для дітей «Казки для дівчинки» (1975).

Уже в першій книзі для дорослого читача «Переїзд на одному місці» (1976) виявила хист уникати стереотипів, з якими зустрічаємось у так званій «жіночій моделі літератури». Йдеться про подолання схематизму у зображенні партнерських стосунків. Виразні деталі та звичайні комічні зсуви уможливили авторці перетворити буденність, банальну дійсність у тексти з виразним естетичним результатом. Підтвердила це і її подальша книга «Дівчина і щастя» (1979). У повісті «Вивірка» (1985) верх бере ліричне начало над іронією.

Наступні її видання – книга для дітей: «Сьогодні для вас граємо у золотій рамі» (1974), збірка фейлетонів «Світ ідесь інде» – (1998). У 2003 р. вийшло вибране під назвою «Оповідання».

Ольга Фелдекова

Для мене Орава – краса

Ми на бали не ходимо. Мій чоловік про це навіть вірша написав. Коли б нам тепер і захотілось, то вже не годиться. Вірша треба дотримуватися. Прочитую з нього останні чотири рядки:

*«Золотко, на бал більше не йдем –
це те, що болить з роками дуже.»
«Пригадай, і зайві твої болі –
ми ніколи на жоднім не були.»*

У цьому я аж ніяк не схожа на своїх батьків. Вони бали просто обожнювали. Мій тато жив у Братиславі, мама на Ораві. Мама їздила на бали у Братиславу, а коли був бал пожежників на Ораві – тато приїжджав із Братислави.

Мама замовляла собі пошиття сукні (і не тільки на бал) у самої пані Чапурдової. Вона шила для всіх учительок Орави та й учительок навколишніх сіл. Усі сукні пані Чапурдової були на один копил – учительок це задовольняло, бо ж не заздрили одна одній. Бувало, що їй не вдавалось дістати однакову матерію, але таким уже був соціалізм, в якому поза цим все було однакове, лише тоді ні, коли вам цього найбільше треба було. Жінкам ін-

ших професій, наприклад, продавщицям або жінкам «від чорнила», так обзивали поза очі чиновничок або бухгалтерок сільськогосподарських артілей, шили у сестри пані Чапурдової, також кравчихи. Не знаю, чому воно так було.

Тато ходив на бали у смокінгу, який дістався йому у спадок по братові. Підігнав для нього пан Чапурда, чоловік пані Чапурдової, який, правда, не був кравцем, але сам твердив: «До ниток я був завжди близько». Ще звик казати: «Я, по суті, не шию, лише вкорочую або подовжую.» Це зробив й із смокінгом мого тата. Нагадаю, хоча це, мабуть, не до теми, і, можливо, не годиться – моя мама недолюблювала пана Чапурду. Одного разу прийшов на обійстя і, з її дозволу нарвати собі трохи кропу до кислого супу, вирвав увесь кріп. Мати потім вічно, коли пригадувала цю історію, говорила, що цього кропу було б на підливу для цілої роти.

Але повернемося до вже розпочатого. Вчителі та чоловіки жінок «від чорнила» з'являлися на бали у простих собі чорних костюмах, в яких перед тим ходили в костьол. Костюми, здебільш збережені, пахли нафталіном, бо ж вчителям з певного часу було заборонено відвідувати костьол. Це був також один з принципів соціалізму.

Про хід балу, про який саме йдеться, батьки розповідали кожному нашому гостеві окремо, під час кожної розповіді я була присутня, тому можу подати настільки точне свідчення, ніби й сама була учасницею, і то й усупереч тому, що діти на бали не ходили – думаю, що ця традиція триває досі.

Батьки помилися, тато побрився, на долоню налив одеколону «4711», витер її об лице, а мати тим самим одеколоном протирала зап'ястя та пахви. Взялися попід руки і добралися у пожежне депо, де знаходився великий зал, підготований до цієї нагоди. Не були першими. Тато казав, що годиться, аби порядна пара запізнювалася хоча б на двадцять хвилин. Інші вчительки, які звикли до шкільного дзвінка, приходили завчасно або точно. Мій тато був окрасою балу. Він приїжджав з Братислави, і на ньому єдиному красувався смокінг. Про їжу мої батьки не згадували. Напевно, на балу її не подавали, бо мати перед тим, як вибирались, казала татові: «З'їси щось, щоб не пив натще.»

Батькам біля столу займав місце завідуючий філіалом Державної ошадкаси з дружиною, пан Влк. У пана Влка була червона краватка, цим він хотів приховати, що колись був членом Глінкової партії. Так про нього твердив тато. Тепер був нібито комуністом. У батька був метелик, біло-сріблястий, про якого пан Чапурда, який також був на балі, сказав, що краще мав узяти метелика іншого кольору, щоб на білій сорочці краще вирізнявся. До батька дійшла його думка, і вдома тато про пана Чапурду казав: «В гузиці був і гівно видів». «Кроповий ненажера», – додавала мама.

У пана Влка, який сидів з дружиною за одним столом з моїм батьком, на одному оці була до половини спущена повіка. Не знати, чи вдавав зарозумілого чи просто так у нього було. За столом пан Влк починав розмову про роботу: «Я б на бал був би не встиг. У нас переоблік, і уявляєте собі, бракувало двадцять гелерів. Людина вдячно дала б зі свого, але у паперах має бути все гаразд. Касир десь зробила помилку. Увесь день її шукали, прийшлося знову все підраховувати...»

«Із-за двадцяти гелерів вас би у тюрму не посадили», – зазначила мати. Пан Влк оглянувся чи їх ніхто не чує і, нагнувшись до мами, сказав: «Сьогодні?»

Тато не встрявав у розмову. Він же був комерційним юристом і розглядати таку проблему було для нього недостойним. Стукав пальцем об стіл, ймовірно грав Баха, якого грав вдома на піаніно. У нього на підмізинному пальці був золотий перстень з великим чорним камінцем. (Піаніно і перстень – це єдине, що купили мої батьки за гроші з продажу будинку татових батьків).

У залі були підмостки, на яких мав грати духовий оркестр пожежників. Гості розмовляли, випивали і терпеливо очікували, коли нарешті прийде музика і розпочнуться танці. Десь за годину на підмостки виступила конференсьє у чичманському народному костюмі; щоб ви знали, це була дружина голови сільськогосподарської артілі. Спочатку виправдовувалась, що її народний костюм з Чичман, а не з Орави. «У мене ще був народний костюм зі Сухої Гори, але на мене якийсь затісний». Відтак лише скромно додала: «Я при надії». Публіка заплодувала. Модератор далі сказала, що не знає, чому запізнюється духовий оркестр. «Ми ж послали мужчин від Плещака, аби дізналися, де затримка. Члени ЧСМ з рослинного виробництва вам поки що продають квитки речової лотереї». Низько вклонилась, після чого слідували дальші оплески. Правда, трохи слабші, ніж попередні. Поміж столами почали ходити члени ЧСМ у синіх сорочках і продавати квитки речової лотереї. Раптом погасло світло.

– Запобіжники! – вигукнув Яро Піньвіч, десь тридцятилітній електрик, далекий родич моєї мами.

У пільмі було чути хихотіння жінок. Люди домагалися свічок. У залі, мов світлячки, завжди на мить зблискувало і знов зникло світельце, залежно від того, хто як потягував димок із сигарети.

– Піньвіч, до запобіжників! – вигукнув хтось.

– Де ж їх шукати? – запротестував Піньвіч, – Тут темно, як у кінській...

За хвилину появилась модератор з газовою лампою. Піньвіч ішов за нею, обоє кинулися шукати запобіжники.

– Тільки обережно, Мар'єна, щоб не були близнюки, – закричав якийсь пияцюра.

– Ну, це рівень..., – зауважив тато.

– У Братиславі такого не може бути, – приєдналась до нього мама.

– Світло може будь де випасти, – запротестував пан Влк, та ще потиху додав: «У наші дні...»

Виявилось, що завада була аж десь на стовпі. Пізніше подейкували, що електрик із сусіднього села викрутив на стовпі запобіжники, щоб міг звалтувати одну вісімдесятирічну жінку. Однак поговір не підтвердився.

Після довшого чекання нарешті розсвітилося. Батьки і пан Влк зауважили, що пані Влкова виглядає інакше, ніж перед тим, як погасло світло. Вона тупо посміхалась, її губна помада була розмазана аж по бороді. Не треба було довго досліджувати, щоб зрозуміти, що пані Влкова цілком п'яна. Напевно, в потемку намацала пляшку вина на столі і пила прямо з

неї. Видудлила майже до дна. На горлі пляшки виднілися, сліди її губної помади.

– Йоланко, що з тобою? – запитав пан Влк, без того, щоб відкрив рот.

– А що має бути? – посміхнулась пані Йоланка і додала: – Буду блювати.

Тут же це й підтвердила, і випите вино повернула панові Влкові на коліна. Напевно, пила натще.

Мої батьки, дякувати богам, були незаплямовані, однак пересіли до столу родича – електрика Яра Піньвіча. Можливо тому, що це була далека рідня моєї мами, можливо із-за того, що він став героєм вечора. Адже завдяки йому бал пожежників знову отримав свій попередній блиск, коли докрутив запобіжники на стовпі.

На підмостки вийшла вагітна конферансьє:

– Щойно прийшли хлопці від Плещака повідомити вам, що духовий оркестр пожежників запізниться. Увесь оркестр поїхав гасити. У Брезовиці горить.

На Ораві горіло часто. Навесні – паводки, взимку – пожежі. Це вже належало до колориту Орави, і кожен з гостей балу розумів обстановку. Оскільки не було ясно, коли оркестр з'явиться, та й чи взагалі з'явиться, то цей глухий час заповнила вчителька Марінгова. Вийшла на підмостки й продекламувала вірш П. О. Гвездослава «Зузанка Грашкове». Люди між собою розмовляли, тут і там прозвучали оплески. Мій тато однієї хвилини встав, вклонився перед мамою і сказав: «Чи можна вас запросити до танцю?» Мама встала і пішла з татом на танцювальну площадку. «Танцювальною площадкою» була наолієна дерев'яна підлога під підмостками. Батьки без музики почали танцювати вальс. Гості принишкли, хвилину спостерігали за моїми батьками, потім окремі пари вставали і приєднувалися до них. Деякі танцювали вальс, інші польку, хто що вмів. Танцювальний майданчик заповнювався. У танці кружляв і пан Влк з одною із членів ЧСМ. Штани у нього були мокрі, надворі їх витер снігом.

– Де ваша дружина? – запитала його мама (Вдома батькові твердила, що запитала не із-за недоброзичливості, а просто – жіноча цікавість).

– Пішла у Брезовицю гасити, – відповів веселий пан Влк та ще зовсім вголос додав: – Усе можливе. Сьогодні!

Пожежа у Брезовиці розширилась. Ніби, вода у пожежних шлангах замерзала, духовий оркестр так і не з'явився.

Учасники балу і без нього танцювали до самого ранку.

Тієї неділі, після балу, вранці, ми з братом бачили, як учителі у чорних костюмах ідуть у костюль. Коли в обід ми донесли це батькам, які саме просинались, тато сказав:

– Певно, вони ще не зовсім тверезі. Алкоголь позбавляє людей страху. Хоча б для цього він корисний.

– У наші дні, – додала мама.

Щоб я не забула сказати: на балі у речовій лотереї розігрувались три премії. Живий індик, пухнаста подушка та книга «Для мене Орава – краса». Ні одну з премій мої батьки не виграли.

**Зі словацької переклав
Іван ЯЦКАНИН.**

ПУБЛІЦИСТИКА

ВАЛЕРІЯ ЮРИЧКОВА:

«Духовну, наукову та мистецьку сфери у своєму житті не розділяю»

Валерія Юричкова (нар. 1976) – науковиця, перекладачка, есеїстка, головна редакторка журналу «Слово», офіційного друкованого органу греко-католиків Словаччини. Ще під час навчання в Пряшівській гімназії

ім. Т. Шевченка захопилася українською літературою. Цей інтерес поглибився під час студій на філософському факультеті Пряшівського університету, де блискуче захистила дипломну роботу, присвячену творчості поета і священника Зореслава, а згодом – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії про лірику Богдана-Ігоря Антонича в словацькому перекладі Любомира Фелдека. Є авторкою десятків наукових статей з проблем сучасної української літератури, словацько-українських літературних взаємин, художнього перекладу, низки компаративних студій, рецензій, есеїв.

Словацькою переклала твори кількох десятків українських авторів, серед яких, зокрема, й доробок закарпатських і пряшівських письменників – Зореслава, Петра Скунця, Дмитра Кременя, Василя Густі, Христини Керити, Дми-

тра Кешелі, Вікторії Жупан, Марусі Няхай, Андрія Любки, Петра Мідянки, Василя Кухти та ін.

• Пригадую, Ти розповідала, що Твоє зацікавлення українською літературою припадає ще на шкільний період, а вже перші перекладацькі проби пера пов'язані з написанням дипломної роботи про творчість Зореслава...

Почала я вивчати українську мову, коли мені було шість років, у першому класі початкової школи, тобто навчилася читати й писати одночасно латиницею й кирилицею. Тому тепер уже навіть не усвідомлюю, якою мовою читаю текст чи спілкуюся. При виборі середньої школи (бізнес-академії в Пряшеві), через квоти, що існували на той час, мене автоматично зарахували до класу, де викладали українську мову та літературу. Це був останній «український клас» у цій школі, після нього українську тут уже не викладали. Але там мені пощастило мати хорошу вчительку, Емілію Гарбарчикову, яка змушувала нас вчитися, особливо наполягаючи на читанні художньої літератури. На наші заняття запрошувала багатьох гостей, ходила з нами до Театру ім. Олександра Духновича, на різні мистецькі

виставки та екскурсії. Хоча мені подобалася економіка та бухгалтерський облік, проте ще не хотілося йти працювати. Тоді навчання в університеті було не таким поширеним, як тепер. Але я хотіла вчитися – і вивчати те, що мені до душі. Дуже спонтанно вибрала українську філологію. Моє серце сказало однозначне «так». Вибір другої комбінації напряму навчання був менш чітким. Думалося про історію, естетику, славистику, але перемогла словацька філологія. Тепер знаю, що це рішення було вирішальним завдяки викладачам, які працювали тоді на філфаку – Ян Сабол, Юрай Фурдик, Станіслав Ракус, Даніела Сланчова, Павол Петрус, Карол Горак та інші. На кафедрі україністики я була серед небагатьох, для кого українська мова та література була основним вибором, і дуже хотілося присвятити себе цьому повністю.

Нещодавно я відвідала засідання Комісії зі словесного мистецтва при Конференції єпископів Словаччини (КЄС) від імені Пряшівської митрополії. Там я зустріла Міхала Худу, поета, чий твори випадково відкрила для себе ще в старших класах, і це був мій перший справжній добровільний контакт з поезією. Окрім обов'язкового читання. Ще в підлітковому віці я поглинала його вірші, й відчуття, яке виникало, відрізнялося від усього, що я могла собі уявити. Як колись влучно сказав Богдан-Ігор Антонич, – мета мистецтва – викликати емоції, які жодна інша дійсність не може дати (перекладом). Під час виконання моїх нинішніх фахових обов'язків я познайомилася з донькою М. Худи Катериною Янчишиною, речницею КЄС, і розповіла їй історію, що саме її батько ознайомив мене з поезією як такою, і пізніше, під час навчання в університеті, я часто перечитувала його твори. Сьогодні я співпрацюю з ними обома на професійному рівні. Мене вражає, як часто збігаються наші особисті зацікавлення, і як, здавалося б, випадкові зустрічі з минулого набувають нового значення в певний момент нашого буття.

У своєму житті часто, стоячи на роздоріжжі, обираю шлях, на перший погляд неочікуваний. Після бізнес-академії, де я досягла успіхів в економіці та фінансових дисциплінах, мене поманило вивчати мистецтво. На філософському факультеті планувався мій наступний шлях у лінгвістиці у зв'язку з відповідною підготовкою, але я обрала літературну спеціалізацію. Викладачі-україністи хотіли, щоб я стала істориком літератури, і готували мене до цього, я ж, однак, зосередилася на літературній теорії та поетичному перекладі. Під час літературних семінарів я спонтанно вибирала для дальшого аналізу саме поезію, поетичні тексти, чітко розуміючи, що якщо писатиму дипломну роботу з літератури, то це буде поезія і, в ідеалі, – автор, про якого мало що відомо. Мене ваблять пригоди, а саме те, чого остерігаються інші та що вважається неможливим. Люблю виклики. Відома карпатознавиця, доцентка Любиця Бабота запропонувала мені для дослідження творчість Зореслава, порекомендувала опрацювати одну статтю про його доробок і дала мені три поетові збірочки. Так і почалися мої пошуки в архівах та бібліотеках – у часи без Інтернету та електронної пошти. Звісно, як і всі студенти, під час написання дипломної роботи шукала різні способи втечі від обов'язків, зволікаючи з працею. І тому стала перекладати вірші Зореслава. Просто так, знічев'я. Як логічні вправи і відпочинок. Ніколи не хотілося показувати комусь ці переклади. Мені навіть не спадало на думку, що можу стати перекладачкою. Поки одного разу, вже працюючи в університеті, не обмовилася тобі, що маю такі переклади. Ти їх потім майже без втручання в текст опублікувала в серії «Між Карпатами і Татрами». Так усе й почалося...

• Я мала честь бути опоненткою на захисті Твоїєї дисертації про словацькі переклади віршів Богдана-Ігоря Антонича. У власній практиці також від-

шттовхуєшся від перекладацького методу відомого теоретика й перекладача Любомира Фелдека?

Ситуація з моєю дисертацією також була в деяких аспектах характерною, що спостерігаю лише тепер, озираючись назад. Це відбулося так, ніби невидима рука впевнено провадила мене, вказуючи дорогу. Під час вступних іспитів до докторантури ніхто й не підозрював, що я складаю переклади в шухляду і навіть не думаю про це поважно. Темою моєї дисертації мала бути українська література в Словаччині після 1945 року. Однак під час вступної співбесіди дискусія перейшла на переклад. Для мене стало логічним почати системно мислити і сприймати тему «Українська література в Словаччині після 1945 року» у двох напрямках: література, створена в Словаччині українською мовою для національної меншини, і, по-друге, – українська література, створена в Україні та присутня в Словаччині посередництвом перекладів. Очевидно, я була переконливішою у другому напрямку, бо побачено в мені пристрасть, яка горіла всередині й вибухала флюїдами. Тому рішення про моє зарахування пройшло, таким чином, з доповненням про коригування теми мого дисертаційного дослідження. Обставини змінилися, і наступний період я мала присвятити дослідженню перекладів української літератури словацькою мовою. Після приходу на кафедру українознавства філософського факультету Пряшівського університету мені виділили приміщення, де розмістилася частина бібліотеки науково-дослідного відділу. Була тут і полиця з книжками перекладів. І тут відіграв роль випадок.

Одного дня я вирішила розпочати працю з текстами, що на полицях. Випадково потягнулася до книжки «Očagený rohan» – словацької добірки віршів Богдана-Ігоря Антонича в перекладі Любомира Фелдека. Поет мав стати першим автором та, як виявилось, – став тим, єдиним... Тобто я залишилася з Антоничем. І після Зореслава він досі – моє друге кохання, разом з Любомиром Фелдеком. Якраз тоді в Банській Бистриці відбулася доленосна конференція, де ми з тобою познайомилися. Після цього я випустила в світ свої переклади Зореслава. За ними послідували й інші пропозиції перекладати. Тож написання дисертації стало для мене ідеальним простором не лише для практики в галузі критики перекладу, а й для навчання у Майстра. Новаторська книга Фелдека «Від мови до мови», в якій він змінив мій погляд на рецепти перекладу на перекладацькій кухні, змусила мене зрозуміти, як саме це робиться. Хтось сказав, що поетичний переклад – це спроба робити те, що зробити неможливо. Оскільки переклад, через складність речей, які потрібно осягнути (не лише зміст, а й форму), завжди втрачає щось від оригіналу. Розуміння того, що основною одиницею перекладу є думка (не речення, не слово) і що я можу гратися з образами, відкрило для мене безмежний світ фантазії.

Дотепер мені здавалося, що переклад вірша – це ніби простір, у якому важко рухатися, а слова треба переставляти так, щоб вони мали сенс у мові–реципієнті. Та метафоричний і метонімічний метод Л. Фелдека зруйнував для мене цей вузький світ: стіни зникли, відкриваючи безмежні можливості для надання словацькій інтерпретації такої сили вислову й такої форми, яка б вразила словаків так само сильно, як і українців. Я сприйняла цю свободу та безмежні можливості в мінливості образів. З одних і тих самих слів можна було створити різноманіття образів, які передавалися б різними словами, змінюючи їх порядок, додаючи до них або віднімаючи «звороти і передзвороти», і, дотримуючись принципів словацького словотворення, створювати й зовсім нові слова... При цьому кожне з них, кожен з нових образів створював широкий спектр асоціацій різних відтінків. Переклад ставав наймовірною творчою грою, бо саме ці безмежні можливості дозволяють

йому бути максимально точним, зважаючи на оригінальність автора. Все, що нам треба зробити, це, звільнившись від обмежень, вільно дихнувши і глянувши на цей потік слів, значень, образів та асоціацій, почати їх комбінувати, ставити на свої місця, досліджувати, читати серцем. Але перед цим сприйняти глибинно неповторність самого автора, його стиль. У деталях, котрі не можна означити словом. А потім оте невловиме, незбагненне перенести на іншу мову таким чином, аби відчуті цю крихку неозначеність. Тоді переклад буде точним. Форма й техніка служать ремеслом. Деякий час перекладач здійснює перелік складів, вловлює технічні нюанси, згодом, опанувавши це як теорію, оминає природно всі формальні обмеження.

• **До речі, Л. Фелдек – один з небагатьох словацьких письменників, який відкрито засудив війну росії проти України, він пише саркастичні, викривальні вірші про тяжкі воєнні злочини на нашій землі...**

У критичних ситуаціях розкриваються характери. Так, Любомир Фелдек – сміливий і прямолінійний. Його ставлення до України – не поза. Нещодавно було перевидано переклади віршів Тараса Шевченка під назвою «І я живу далі» авторства Маріана Гевеші. Активного перекладача української поезії в минулому Юрая Андрічика, на жаль, вже немає з нами, але його син Маріан публічно підтримує Україну. Однак декотрі, що перекладали з української в минулому, тепер уже не зізнаються в цьому.

Після початку повномасштабного вторгнення рашки в Україну в Словаччині виникло велике зацікавлення українською літературою. Мотивації різні. Як, мабуть, і скрізь у світі. З'явилися й ті, хто хотів піарити себе на цій темі. Вважаю, що це реклама ціною крові, адже багато хто в Словаччині бачить війну в Україні тільки як можливість піару, заробітку, а для багатьох це просто нова, цікава тема. Ніби Словаччина не межує з Україною і ніби ця війна не відбувається за кілька кілометрів від наших міст і сіл та не торкається нікого. Дерево завжди можна спізнати по плодах. І час все це очистив, вказуючи на справжні мотиви. Багато кому вже навіть байдуже до України, бо тепер зацікавлені Ізраїлем та Палестиною і війною там, або знаходять для себе інші теми. Навіть не вагаються знову присвятити себе російській літературі та мистецтву, зрештою, «Пушкін і Чайковський ні в чому не винні» (іронія).

Словацька культурна сцена вітає росіян. Словацькі книжкові полиці заповнені перекладами з російської або, як не парадоксально, книжками російських авторів про Україну. Прикро, що словаки хочуть читати те, як (хороший?) росіянин мовить про Україну, а не те, що самі українці кажуть про свою державу. Чому така лектура видається в Словаччині, адже коштує великі гроші, які можна було б використати інакше? Чому навіть самі видавці не зважають на це, плануючи свої видання? Чому Словаччині бракує такого морального компаса та співчуття?

Тому ще з більшою повагою ставлюся до людей, що не відмовляються від України. Це насамперед Л. Фелдек, а також Марек Вадас, Міхал Гворецький, Моніка Компанікова, друзі з видавництва Dajama, Brak, F.A.C.E., N-Press, з редакційних колегій журналів Knižná revue, Rozum, Kapitál, Vertigo.

• **Твоя, отже, доленосна поява на сторінках серії «Між Карпатами і Татрами» пов'язана з перекладами поезії Зореслава. Далі були переклади віршів В. Густі, Д. Кременя, П. Скунца, Х. Керити... Ти навіть стала лавреаткою Премії імені Федора Потушняка за популяризацію в Словаччині літератури Закарпаття...**

Серія «Між Карпатами та Татрами» – це як рідна домівка – місце, де я зростала

і яке дало можливість набиратися досвіду, досягати успіхів, не стаючи при цьому зарозумілою. І за це, любя Тетяно, я завжди буду тобі вдячна. Цього я побажала б усім авторам-початківцям та перекладачам, а саме – об'єктивного відгуку. Не такого, що затьмарений особистими амбіціями та суперечками, а зусібч правдивого.

Ти ж відкрила, проте, багатогранну тему – поезія Карпатського регіону. Для мене честь, що мала змогу перекладати цих та інших авторів. Ця земля зазнала глибокої історичної травми, ніби дитина, що залишилася без батьків і яку роками кидали з однієї прийомної сім'ї до іншої. Карпатський регіон був відокремлений від Великої України та роздроблений між країнами-сусідами, але, попри все, зберіг свою ідентичність, що заслуговує на величезну повагу. Сила сприйняття української ідентичності в цьому регіоні інакша. Конкретна, перевірена та оплачена вірністю і кров'ю через сльози та біль. І все ж, ця ідентичність співіснує зі своєрідним гумором, який виникає «на межі», і тому він деколи чорний, часом різкий, нечутливий або занадто ласкавий. Я люблю цей закарпатський менталітет. Осягаю його крізь сміх і сльози. Закарпатці – мужні горяни, які не здаються, яких не зламати, вони навчилися давати собі раду, виявляти винахідливість... Вони люблять легенди, притчі, плекають історію свого народу. А найперше – вони людяні, бо життя горян сповнено людської глибини та автентичності. Бо гори не жартують. Тут потрібна сила духу, взаємодопомога. В горах бачиш наскрізь людську малість і велич життя, смиренність перед чимось, що безнастанно перевершує тебе.

На мою думку, література цього регіону досі повністю не відкрита. Для центральної України це – маргінальна річ, як і для європейських літератур. Крім того, їй бракує комерційного бекґраунду, який вивів би цих авторів на європейську сцену. Декому це вдається. Але переважно це прихований світ. Рідкісний, як ендемік. Саме це я засвоїла як цінний урок. Не судімо про значимість авторів за тим, скільки разів вони висвітлюються у ЗМІ, чи є вони членами літературних організацій, чи перекладено їхні твори мовами світу. Не поспішаймо оцінювати авторів крізь призму критики, не прочитавши їхніх творів. Дивімося на ці тексти без впливу маркетингової упаковки. Ми переклали та опублікували твори авторів з Карпатського регіону на сторінках МКТ. Я з нетерпінням чекаю часу, коли шаленство й комерційний попит на конкретні імена та їхні твори минуть, і голоси цих особистостей будуть повноцінно почуті в європейському просторі. А їхня лірика резонуватиме з силою, присутньою в них через генераційні травми, яким вони не піддалися і, зберігши свою ідентичність, стали ще сильнішими.

● **А вірші (чи прозу) Ф. Потушняка не мрієш перекласти?**

Федір Потушняк – перший із тих, кого має відкрити великий світ. Голос Богдана-Ігоря Антонича вже пролунав словацькою мовою. Федір Потушняк все ще залишається за лаштунками. Його модерна поезія, що всотала карпатський мелос, творить щось дуже свіже і приголомшливе. У римованих віршах, до того ж. Так, добірка віршів усе ще чекає на переклад... як мій неоплачений борг.

● **Збірка «Дванадцять» є етапною у Твоєму доробку й знаковою для самої серії МКТ. Вона тяжко йшла до читача, було багато прикрих моментів, про які ми обидві знаємо... Але проминули роки, шумовиння осіло, а на поверхні залишилася гарна книжка, наповнена добром і світлом...**

Так, виняткова книжка. І ще більш винятковим є досвід. Я тоді була молода, можливо, вправна перекладачка, але недосвідчена в ремеслі життя. Початкова ідея антології, обіцянки великих тиражів, продажів у книгарнях, бонусів тощо змінилися на шибеничні терміни подання перекладу. Я, мабуть, ніколи нічого не перекладала в такому темпі. Навіть після цього досвіду. Але принаймні я випро-

бувала свої межі. І попри те, що я вклалася в термін, місяцями нічого не відбувалося. І це випробувало нашу дружбу. А точніше – показало її міцність і стійкість. Бо тільки завдяки тобі, любя Тетяно, ця книга побачила світ. І завдяки добрим людям. Презентації у Львові, Пряшеві та Ужгороді стали черговими уроками про те, які різні мотиви можуть бути в людей під час видання та презентації книжок. Але саме такі ситуації виявляють тих рідкісних персонажів і друзів. Це був мій перший контакт з комерцією у видавничій галузі та перше усвідомлення того, що це теж «комерція» і немає нічого злого в такому розумінні (книгодрукування як бізнес). Моя наївність поступилася місцем раціональному сприйняттю реальності, а ще й сприйняттю того, що навіть у такому просторі люди бувають «різними», як і ситуації, й це не повинно викликати в мене спротиву й не підштовхувати до поспішних висновків. Зрозуміла, що речі не бувають тільки чорно-білими, тільки добрими чи поганими, бо між чорним і білим є цілий спектр кольорів, а рішення завжди під рукою, якщо звільнимо себе від необхідності бачити речі тільки в таких бінарних і крайніх полюсах. Визріваючи як особистість, я зрозуміла одне: якщо мислити лише в крайніх крайнощах, то рідко знаходиться довгостроковий шлях. Так само, коли хтось змальовує лише ідеальні перспективи на початку співпраці.

Сама книжка – виняткова саме завдяки вибору авторів та її візуальному опрацюванню, тобто художньому оформленню. Зберігаю останні примірники для особливих людей, які зустрінуться на моєму життєвому шляху. Маю намір просувати ці твори далі і працювати з ними в інших проєктах.

• Колись у відомому братиславському часописі «Ревю світової літератури» Ти якісно презентувала кількох українських авторів (О. Забужко, Є. Кононенко, І. Андрусяка, В. Герасим'юка...). Якби зараз запропонували наповнити номер українською літературою, кого б Ти вибрала для перетлумачення?

Це дуже складне питання, яке відкриває кілька напрямків різних проблем. Перше – це необхідність системної стратегії перекладу української літератури словацькою мовою. Друге – це авторитет і визнання, які надаємо авторам і творам, перекладаючи їх європейськими мовами, та усвідомлення цієї мотивації під час вибору тексту. Третє питання – особисті вподобання, смак, мода, суспільний запит. Тож я долаю путь крок за кроком.

Як словачку і україністку одночасно мене дуже тривожить кількість проросійської пропаганди в Словаччині. Це імперіалістичне мислення глибоко проникло в підсвідомість словаків протягом століть (ставлення Коллара чи штурівців до росії, оцінка читачем російської літератури як вершини світового гуманізму тощо), бо цим баластом нас годують у школах з дитинства. У багатьох словаків це побутує навіть на підсвідомому рівні. Тож, обурюючись, ставлю й собі запитання: а звідки словакам знати про справжню Україну? Вони ситилися російською культурою, але ж ми пропонували їм і українську культуру, щоб мали достатньо інформації для формування власної думки. Водночас, звідки їм знати українську культуру та літературу, коли перекладів мало та й то несистематичних. Тоді ж ставлю собі інше запитання: які тексти я хотіла би показати словакам для пізнання справжньої України? Тож, імовірно, тут є відповідь на першу перепону – Словаччині потрібно всебічно знайомитися з українською літературою, починаючи від давніших текстів, а не тільки від сучасних. Існує гостра потреба запропонувати словакам переклади класичних творів з відповідними коментарями до епохи. Які саме?

Я відкриваю другий напрямок проблеми, про який згадувалося вище. Можливо, було б добре переглянути канон української літератури та ввести до нього авторів з маргінальних регіонів, а також авторів, яких радянське літературознавство

оцінювало як маргінальних і небезпечних для радянської політичної стратегії. Нещодавно в Братиславі мені довелося брати участь у дискусії про фемінізм, де ми з Анною Седих хотіли представити Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Наталю Кобринську, а також Олену Пчілку... Словаки нічого про них не знали. Ми з Анною усвідомлювали різницю між сучасною та радянською оцінкою цих визначних постатей, бачили, що офіційною критикою вони відкидалися як неважливі, а словаки не знали навіть те, хто вони, не те, щоб вдаватися до нюансів. Не кажу вже про Ірину Невицьку, яка жила на Закарпатті. Про письменницю абсурдно мало відомо, хоча в літературі вона була набагато активнішою, ніж, наприклад, Гана Греґорова, якою ми захоплюємося в Словаччині.

І третій напрямок – це особисті вподобання, смак, суспільний запит. Словаки хочуть читати тепер переважно сучасну літературу. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну їх цікавили твори про війну, сьогодні ж – ні. Зі мною все навпаки. Тоді я прагнула оминати цю тему, показати словакам Україну в мирному часі, сильну, модерну, суверенну, європейську. А тепер хочу перекладати переважно про війну, показуючи співвітчизникам, аж надто втомленим війною та зацікавленим іншими темами, що для України війна – не питання вибору, розваги або втоми, інтересу, а зміна літературних тем не змінить реальної ситуації в Україні, адже для українців війна – це не текст, не літературна ілюзія чи фікція. Для України війна – це реальність, тривала, болісна, відчайдушна, і саме тому хочу працювати задля популяризації українського слова, донести правду тим, кому це вже «нудно». Ось чому я люблю вірші Ірини Цілик, особливо її давніший текст про стареньку пані Європу: «Цить. / Ви надто голосні, кричуще некомфортні. / Ваша травмованість обурлива. / Не драматизуйте. / Вмирайте тихіше. / Як вам не соромно», – каже вона у вірші «Сліпі ведуть сліпих», і це стає дедалі доречнішим.

Якби мені довелося вибирати з сучасних авторів, то навіть не знаю, кого б я обрала. Твори багатьох читаю. Нещодавно редактор словацького радіо здивував мене, вказуючи, що переклади надісланих віршів були недостатньо художніми (за його словами). Український автор, проте, так природно описав військовий досвід, що сам переклад вразив. Але редактор хотів яскравіших метафор. Читаючи тексти авторів, які були чи тепер перебувають на фронті, бачу різницю в їхніх творах «до і після» цього досвіду. Так, у них зараз менше винахідливої метафорики. Але... Це складно. Цілком інша річ дивитися на Україну зсередини і зовні. Зізнаюся: у мене при цьому немає дистанції. Я занадто «українська». Емоційно залучена. Згадується в цьому контексті дискусія, яку розпалило голосування за виключення Юрія Винничука з Українського ПЕН-клубу. Стосується це не тільки Винничука та його поглядів, але й тих, хто голосував проти його виключення з ПЕН-у й чому. Не знаю, чи ця ситуація має вплинути на мене при виборі текстів для перекладу. Раніше на лекціях з літератури в університеті нам зауважували, що літературна історія дуже милосердна, бо згадує поруч в одному реченні письменників, яких літературна критика ніколи б не згадала навіть у площині одного тексту. І це правда. Ми можемо знайти ключ до перекладацьких стратегій, коли йдеться про закриті літературні періоди. З відстані часу. Хоча тут також не будемо повністю об'єктивними. Але вибрати твори сучасної літератури важко без суб'єктивного підходу.

• **Де б Ти не працювала (в Пряшівському університеті, в мережі дитячих мистецьких шкіл...), завжди знаходила час для перекладу. Це якась внутрішня потреба, усвідомлена місія чи щось інше?**

Сама не знаю. Зовні здаюся досить урівноваженою особою, що вміє насолоджуватися життям у повільному плині часу. Люблю спокійні ранки, моменти

очікування, несподіванки тривалих поїздок, бо тоді можу мислити без обмежень. Але в моїй голові відбувається щось зовсім інакше. Там вирує інший світ, панує інший вимір, щось дуже динамічне. «Ти не втомлюєшся від себе?», – якось мене запитала одна особа. Так. Втомлююся від динаміки в моїй голові. І саме тому люблю переклад. Бо тоді весь світ ніби сповільнюється і я зосереджуюся на самому тексті, на одному зображенні, на одній асоціації. Це справжній релакс для мене. Один із небагатьох способів змусити свою голову відпочити. У процесі тлумачення можу просто гратися в потоці слів та образів, насолоджуючись творчістю. Для мене переклад – це, насамперед, творчість і досвід творчої волі, уяви і фантазії; безпечний простір, де не боюся розкрити аж занадто своє внутрішнє «я»; захопливе плавання у підводному світі. Це мій інтелектуальний і творчий аквапарк. Сучасні технічні засоби значно поліпшують його та роблять комфортнішим. Існують й інші мотиви, чому перекладаємо – адже інформуємо про іншу культуру, а саме літературу, привносимо нові естетичні якості в цільову культуру, формуємо суспільну думку тощо. Мені до вподоби цей практичний аспект, хоч він посідає той, другий, план. Зазвичай авторські тексти пишу тільки на конкретні замовлення та відсилаю їх в останню хвилину. Перекладаю ж без причини, просто так, для насолоди, без термінів, часто ховаючи зроблене в шухляду.

● **Особливий тип перекладу – література для дітей. Поділися трошки цим досвідом.**

Переклад дитячої літератури виглядає простим, але має свої специфічні вимоги. Йдеться передусім про вік дитини, для якої призначена книжка, тому що вік обмежує словниковий запас і формує стиль. Звичайно, це переклад, і початковий вибір слів уже зроблено автором. Саме це треба враховувати під час тлумачення. Добираймо слова так, щоб вони звучали для дитини словацькою природно, щоб вона їх впізнавала і могла розширити свій словниковий запас. Для мене переклад дитячих творів – це щось середнє між перекладом поезії та прози. Це легше, ніж переклад віршів, але вимогливіше, ніж праця зі «звичайним» прозовим текстом. Під цим я маю на увазі свідоме обмірковування кожного перекладеного слова.

Звичайно, йдеться і про якість самого тексту. Нещодавно колега в цій галузі (займається переважно поезією для дорослих читачів) зізнався, що не може чітко оцінити якість дитячої літератури. Він мав на увазі параметри, критерії оцінювання тощо. Для мене критерієм є те, щоб книжка не була «першоплановою» і щоб дидактичний вимір враховував також роботу з дитячою уявою та сприймав дитину як партнера в процесі читання. Крім того, звертаю увагу й на вибір слів і створення образів, на роботу з асоціаціями, на новизну теми й на те, наскільки глибоко автор може її розвинути.

● **Кого з українських авторів переклала останнім часом? Чим був продиктований вибір текстів?**

Перекладаю багато для журналів *Knižná revue*, *Rozum*, *Kapitál* та *Vertigo*. Це, переважно, різні есеї: або з воєнного досвіду, або здебільшого про українську ідентичність. Останнім часом уподобала тексти Артема Чеха та Ірини Цілик. Разом з українською авторкою Анною Сєдих, яка навчалася в Словаччині, а тепер живе тут, ми переклали твір Артема Чапая «The Ukraine». Мені дуже близький цей автор – особливо своєю глибиною, яку він здатен витягти з абсолютно звичайних ситуацій, які щодня відбуваються в українських селах і містах. Як палка шанувальниця з нетерпінням очікую наступних його книжок. Я допомагала Анні редагувати цікавий проєкт – її власний. Вона живе в Словаччині вже кілька років і вільно володіє обидвома мовами, по-різному висловлюючи свій власний досвід

українською і словацькою. Анна писала вірші обидвома мовами, деякі – лише однією з них, деякі – обидвома одночасно, а в результаті було створено два різні вірші. Її поезія неймовірно ніжна та сильна, авторка прискіпливо працює з кожним словом, і редагування її віршів було для мене задоволенням. Ця дискусія – про те, як кожне слово сприймається рідною та іноземною мовами. Також спільний переклад творів А. Чапая був корисним для нас обидвох. З поезії останнім часом я перекладала твори Олега Коцерева, Дмитра Лазуткіна та Ірини Цілик. У мене є також інші переклади творів: Вікторії Амеліної, Володимира Вакуленка, Максима Кривцова, Ярини Черногуз, Катерини Калитко... і Миколи Хвильового, Григорія Косинки тощо. Для журналу *Fraktál* пишу статтю про Ірину Невицьку, недооцінену письменницю, яка мала «нещастя» жити у Східній Словаччині як дружина греко-католицького священника та писати українською мовою в той час, коли це політично було зовсім не бажано.

• Як науковець Ти неодноразово приїжджала до Ужгорода, презентувала в УжНУ свої прецікаві дослідження з проблем української літератури та літературних взаємодій, була керівником літературних секцій на «наших» міжнародних конференціях, учасницею гостьових лекцій з проблем художнього перекладу на відділенні словакістики. Чим цінний цей досвід особисто для Тебе?

Залишити роботу в університеті – мало свою ціну. Тоді я сказала собі, що можу перекладати й писати навіть поза межами кафедри україністики, незалежно від того, «звідки береться моя зарплата». І це правда. Я продовжую писати та перекладати, натомість втративши зв'язок з наукою. Це єдине, чого мені не вистачало після зміни роботи. Бо наука вимагає інакшого способу планування часу, а якраз часовий фонд був дуже специфічним в період керування мережею дитячих мистецьких шкіл. Як уже згадувалося, мої викладачі-україністи хотіли, щоб я стала істориком літератури. Але мене набагато більше цікавила безпосередня праця з текстом: як він створюється, сила слова та контексту... Мене це інтригувало не тільки в моїй письменницькій діяльності та при перекладі, а й під час читання та осягання різних художніх творів. Оскільки я захоплююся історією, історичний контекст був тільки частинкою в дискусії про те, чому текст саме такий, яким він є, а не інакший. Свого часу мене захоплювали твори періоду соціалістичного реалізму й виникало бажання дивитися на них без «особистої травми», об'єктивно, з дистанцією, як і на будь-який інший твір з іншої доби. Для мене відкривався дуже специфічний простір зі своєю власною естетикою. Мене ці тексти та їхня естетика захоплюють досі, як і та сила, яку мала ця лектура. Я досі вражена величезною потугою слова: який його вплив на суспільний клімат і наскільки цю силу недооцінюють або просто ігнорують. Саме тому сприймаю наукову філологічну діяльність як дуже необхідну, бо для мене це не суто академічна, безплідна, стерильна діяльність, як багато хто вважає. Аргументи про те, що життя не рятують філологією, як, скажімо, лабораторними дослідженнями й відкриттями, є поверхневими. Філологія та гуманітарні науки загалом фіксують пам'ять, утверджують принципи, формують суспільний клімат і стан суспільства, і в цьому їхнє високе покликання.

Тепер працюю головним редактором журналу «Слово». Це офіційний журнал Греко-католицької церкви в Словаччині. Я приєдналася до цієї справи з метою перенести часопис з друкованої версії в онлайн-простір, що дозволить охопити значно ширшу аудиторію, одночасно надаючи набагато більше місця багатопроблемним текстам, які можна створювати і пропонувати громадськості. Нещодавно

я відвідала наукову конференцію як редактор і зрозуміла, що, можливо, коло тут також замикається, і тема «Валерія та наука» знову відкривається як актуальна. Хто знає!

● **Часто перечитую Акафіст до блаженного єпископа Павла Петра Ґойди-ча, який Ти підготувала разом зі своїми друзями Драгомирою та Марексом Колесарами... Згадую Твої публікації в журналі «Слово»... Та навіть уявити не могла, що Ти станеш його редактором.**

Під час навчання в університеті переконувала себе, що не прагну працювати в галузі освіти і що моя мрія – це редакційна робота. Пропрацювала, однак, в освіті 26 років і тільки опосередковано – в редколегіях різних видань. Цей третій етап мого життя (перший – університет, другий – мистецькі школи, третій – редакція), здається, поєднує весь мій попередній досвід. Приєдналася до редколегії журналу «Слово» не лише з метою очолити її та публікувати статті духовного спрямування. Це тільки одна складова моєї роботи. Якщо зазирнути в минуле, то священники були переважно інтелектуалами, і їхня робота серед людей мала духовно-просвітницький характер. Очевидно, в ході історії трохи обмежився цей діапазон. Мої амбітні плани – повернутися до цього інтересу, до людини в її всебічному вимірі. Так само, як Церква присутня в різних аспектах життя, то й наш журнал повинен це відображати. Церква присутня не лише в парафіях, а й у школах, університетах, наукових установах, видаючи журнали, творячи мистецтво, працюючи в армії, лікарнях, в'язницях, діючи серед русинів, українців, ромів, угорців... Ми, редактори, також хочемо бути скрізь. А на сторінках журналу (й на нашому вебсайті) хочемо створити простір для кожного. Тут буде відведено місце для історії, культури й мистецтва, для репортажів та інтерв'ю, для національних меншин. Мій університетський, архівний, редакційний досвід, діяльність на мистецьких платформах, праця з управління школами та персоналом, з представниками місцевого самоврядування, знання зі сфери фінансового менеджменту тощо – тепер становить для мене важливий сенс, бо поступово стає в пригоді все, до чого колись була дотична й у чому набула досвіду.

● **А що там на життєвому горизонті в духовній (релігійній) сфері та в царині художнього перекладу?**

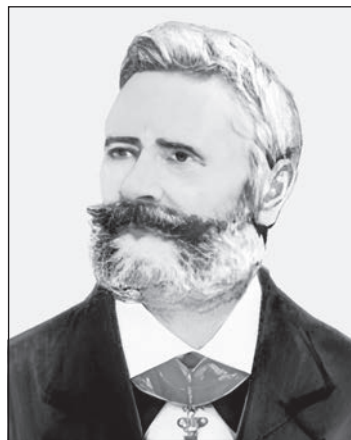
Духовну, наукову та мистецьку сфери у своєму житті не розділяю: це все – та сама «я». І тоді, коли пишу акафіст, й коли перекладаю вірші Жадана, з тим самим естетичним смаком, із тими ж цінностями. А переді мною завжди людина як цілісна особистість. Вважаю помилковою думку тих, що створюють різні види власної особистості, бо тоді вони не автентичні. Перш за все переді мною стоїть завдання професіоналізувати редакцію – тісно працювати з редакторами, адже мій обов'язок – не просто керувати, а співпрацювати з колективом й піклуватися про нього. Бо тільки разом можемо створити імідж бренду журналу «Слово», адже самій це не під силу. З часом сформується й мережа співробітників – у різних установах, від наукових, мистецьких до благодійних; не зможемо обійтися без них, адже збираємося створити простір для їхньої презентації, пишучи про них і разом з ними, заохочуючи їх до співпраці. Для нас важливо бути скрізь на місцях, слухати людей і подавати цей матеріал у різних жанрах, не тільки публіцистичних. Маю багато планів і щодо перекладу. Однак, слава Богу, наші безмежні бажання закріплені в обмеженому тілі та в обмеженому часі. Бо Всевишній мудро керує всіма бажаннями, щоб вони не зашкодили нам. Я вдячна Богові за пройдений шлях з вірою, що етап життя, який чекає на мене попереду, буде цікавим, корисним, змістовним і приємним для нас усіх, не тільки для мене.

Розмовляла Тетяна ЛІХТЕЙ.

Чи був москвофіл Адольф Добрянський прибічником русинського сепаратизму?

Останнім часом неорусини почали ліпити з політичного діяча епохи будительства Адольфа Добрянського (1817-1901) ще одного апостола свого сепаратистського руху. Як і у випадку з Духновичем, ці спроби виглядають жалюгідно, адже для цього слід повністю заперечити погляди Добрянського, викладені в його працях.

Був це переконаний москвофіл, який бачив галицьких, буковинських та закарпатських русинів частиною єдиного «русского» народу. Цій ідеї він вірно служив протягом довгого та доволі плідного життя. Про спробу витворити із закарпатців окремий народ Адольф Добрянський навіть не снів. Це було геть протилежне тому, що він сповідував усе життя.

На жаль, наше невігластво часто породжує міфи. Праці Адольфа Добрянського досі належно не опрацьовані і не перевидані, як і чимало свідчень про нього.

Серед таких цікавих публікацій є спомини Дмитра Маркова (1864-1938), одного із чільних галицьких москвофілів, який активно спілкувався з Адольфом Добрянським в останній період його життя в австрійському Інсбруку. Дмитро Марков був першим, хто виступив в австрійському парламенті літературною російською мовою, за що був позбавлений там права голосу. Уривки із його статті «Адольф Іванович Добрянський» в українському перекладі пропонуємо вашій увазі.

Комісар російської армії

«Ще до приходу російських військ в Угорщину А. І. Добрянський організував проти мадяр, разом зі словаками, загони добровольців переважно із селян. Вторгнення російських військ за Карпати для придушення угорського повстання висунули молодого на той час юриста й гірничого інженера на перший план. Як комісар при російській армії А. І. Добрянський щиро полюбив російського солдата і потоваришував із офіцерами російської армії. Міцна дружба пов'язала його надовго з хоробрим генералом Рідігером.

Переваливши через Карпати, російська армія принесла поневоленим слов'янам не лише звільнення, але й повсюдно залишала сліди братерства та спорідненості. Селяни, пригноблені й принижені польськими та мадярськими панами, вбачали в російських солдатах своїх рятівників. Дружба династій, австрійської та російської, також сприяла доброму ставленню народних мас. Пригноблені слов'яни, особливо словаки та руські (в оригіналі – «русские»), вперше відчули себе вільними громадянами».

Рятував руських галичан

На початку 1880-х років руські галичани викликали його до Львова. Галичани вірили в авторитет А. І. Добрянського і гадали врятуватися від переслідування з

боку польської шляхти, якій було не до вподоби пробудження і національне просвітництво галицько-руського селянина патріотичним галицьким духовенством і мирською. Переїзд А. І. Добрянського, котрий користувався ще на той час деяким авторитетом у Відні, у Львові становище не покращив».

Читав галицькі та буковинські газети

«Часто заходив і я ввечері до А. І. Добрянського, щоб прочитати галицькі та буковинські газети. А при ньому в той час, як я вже натякнув, рідної душі не було. Далеко була Карпатська Русь, рідні були розкидані: хто в Підкарпатській Русі, хто в Буковині чи в Росії».

Полемізував із Л. Толстим

Під час мого перебування в Інсбруці з'явилися його твори про календарне питання і про вчення графа Льва Миколайовича Толстого. Брошури – кожна по сто сторінок друку – були надруковані в Петрограді. Після появи полемічної брошури, спрямованої проти вчення Л. Н. Толстого, Адольф Іванович почав писати широко і розлого про слов'ян, їхнє минуле, сьогодення та майбутнє.

Із розчуленням згадував галицьких діячів

«Звичайно, Адольф Іванович, як усі літні та заслужені люди, любив найбільше говорити про минуле. Згадуючи справи 1848 року, він із розчуленням і натхненням відгукувався про видатних слов'янських, особливо галицьких діячів, про благородне і патріотичне карпаторуське духовенство і його єпископів, про душевні і моральні якості російських солдат та офіцерів, що з'явилися вперше в забутих Карпатах, наче апостоли і благовісники кращого майбутнього закріпачених у той час слов'янських народів».

Пропонував російському цареві обміняти Польське царство на Галичину, Буковину та Закарпаття

Адольф Іванович не оминув розповісти докладно про особисті враження і переживання при царському дворі в Петрограді. А. І. Добрянський був у захваті від своїх триразових побачень із російськими імператорами. Олександром II був А. І. Добрянський прийнятий двічі. Перший раз разом із іншими слов'янськими діячами в 1867 році, вдруге напередодні російсько-турецької війни. На це останнє побачення І. Добрянський був екстрено викликаний до Петрограду. Росія готувалася до війни з Туреччиною і в Петрограді хотіли особисто дізнатися авторитетну думку А. І. Добрянського про балканських слов'ян.

А. І. Добрянський знав добре балканських слов'ян і показав себе в цьому питанні краще обізнаним за російських дипломатів. На запитання Олександра II, як дивиться Адольф Іванович на болгарське повстання і на можливість російсько-турецької війни, він відповів так, як міг відповісти відірваний і поневолений син Русі. Запропонував Олександр II-му проєкт обміну Польщі на руські землі у Карпатах у зв'язку з розподілом сфери впливу на Балканах між Росією та Австрією.

Пропозиція ця на Раді міністрів не пройшла, не зважаючи на те, що подібний проєкт – з ініціативи, ймовірно, А. І. Добрянського – з часів переходу через Карпати російськими військами був представлений раніше вже генералами Пашкевичем і Рідігером.

Ці політичні погляди Адольфа І. Добрянського ми знаходимо частково в так званій балканській «Interessensphagenpolitik» міністра закордонних справ графа Голухівського, подібна ж політика була в планах останнього російського посланця у Відні барона Шебеко.

Аудієнції в російських царів – найщасливіші миті в житті

Дуже схвально відгукувався А. І. Добрянський про імператора Олександра III. Його поїздка до Олександра III, що стала останньою мандрівкою до Росії, відбулася на початку 1880-х років. Адольф Іванович їздив туди разом із протоієреєм Наумовичем та іншими галицькими діячами, щоб виклопотати кредит для «Землеробського Кредитного Закладу» у Львові. Цей єдиний галицько-руський селянський банк опинився на межі банкрутства – завдяки нафтовим спекуляціям головного директора, іноземця Міхалека та його агентів – Франкля, Кіндлера та Хувеса. Сотням і тисячам селян загрожував продаж їхнього майна через публічні торги. Довелося старому збиратися в далеку дорогу.

Завдяки авторитету Адольфа Івановича поїздка не лише увінчалася повним успіхом, але й він був прийнятий знову царем в екстремній аудієнції. Олександр III зачарував гостя простотою, демократичністю і патріотизмом. Він був добре поінформований про важке становище руських під польським і мадярським пануванням. З розповідей про прийом у російських імператорів я бачив, що це були, можливо, найщасливіші моменти в житті Адольфа Івановича. Був такий покійний А. І. Добрянський щирим і переконаним монархістом!».

Візит російського ідеолога Победоносцева

Траплялося, що до Інсбрука заїжджали поважні гості. А. І. Добрянського відвідували часом відомі політики та дипломати з Балкан та Росії. Граф М. Ігнат'єв, міністр внутрішніх справ і відомий ініціатор Земського Собору, Костянтин Петрович Победоносцев, оберпрокурор св. Синоду та митрополит, граф Шептицький – бували в останні роки з візитами у Адольфа Івановича.

З російських учених були в Інсбруці професори Ламанський (двічі), Петров, Соколов, Пальмов, Флоринський і Марр. Відвідання Победоносцева було для старого несподіванкою. Победоносцев з'явився в Адольфа Добрянського о 7 годині ранку, заставши старого після ванни напівголим за гімнастикою.

Лише на третій день я був представлений людині, яка 25 років вершила долю Росії та російського народу. Костянтин Победоносцев видався мені статним і представницьким джентльменом. Його голене, розумне обличчя під час розмови жодного разу не ворухнулося, лише зрідка з-під величезних, американських окулярів блиснув вогник його холодних, мов сталь, очей.

Наче римський патрицій-полководець, чи випещений іспанський єзуїт часів Торквемади визирав знаменитий автор «Московського Збірника», що з нещадною святістю і сліпим фанатизмом – немов Андрій Первозваний – з хресним знаменням проголосив клич: «Самодержавство, православ'я і народність!». Але при будівництві російської державності цей незаперечно видатний державний діяч забував про просвіту російського мужика. У своїх теоретичних висновках і на практиці вважав Победоносцев загальну освіту темних російських народних мас невчасною і обтяжливою для державної скарбниці».

Світлини київського і московського митрополитів на видному місці

«Крім сім'ї, А. Добрянський листувався з багатьма російськими та слов'янськими діячами та вченими. Багато листів надходило з Відня та Галичини, менше з Підкарпатської Русі. Під час мого перебування в Інсбруці переписувалися з А. І. Добрянським лише деякі угорські священники (Ставровський, Фенцик, Ханат).

З Будапешта отримував Адольф Іванович листи від протоієрея Кордасевича та голови судової палати Рубого. Часто приходили листи з Росії від російських професорів, істориків і славістів, нерідко від деяких православних архієреїв. Світлини київського і московського митрополитів з підписами знаходилися в альбомі фотографій на видному місці. Окрім цього, були знімки та листи від єпископів Західної Русі».

Навіть з цих уривків видно, що ніякої сепаратистської теорії окремого четвертого східнослов'янського народу Адольф Добрянський не плекав. Був це переконаний москвофіл, для якого галичани і буковинці були такими ж братами, як і угорські русини. Певною мірою можна його вважати предтечою закарпатських русофілів першої половини ХХ століття – Андрія Бродія та Степана Фенцика, які з часом вивернулися у відкрите мадяронство, що, зрештою, призвело їх до політичного краху.

Олександр ГАВРОШ.

Пол Магочі не вірить у перспективи «русинської» мови

Життя крок за кроком спростовує теорії розбудовника «карпаторусинської ідентичності» Пола Магочі. Ще донедавна він вважав за можливе створення спільної мови для всіх карпаторусинів, які вже кодифікували чотири варіанти літературної мови – воеводинський, словацький, польський та угорський. Причому різниця між ними така відчутна, що складніші тексти слід перекладати з одного варіанту на другий.

Але проблема ще й у тому, що всі ці варіанти мають невелику кількість мовців. За даними останніх переписів, воеводинська «руска бешеда» є рідною для близько восьми тисяч чоловік, угорська «русинська» – для двох тисяч, словацька «русинська» – для 38 тисяч, польська «лемківська» – для чотирьох тисяч. Себто, кількість русинських мовців така мізерна, що нема сенсу творити ще якийсь надваріант, бо скоро і локальними варіантами не буде кому розмовляти.

Спроможність таких маленьких громад у сучасному глобалізаційному просторі, де щосекунди вирують величезні потоки розмаїтої інформації, абсолютно недостатня. Відповідно, навіть найтвердіші «русини» постійно перебувають в іншомовному інформаційному полі, з яким стикаються на кожному кроці.

Кодифікація за великим рахунком нічого особливого для русинів не вирішила, бо усне мовлення щодня піддається потужному тиску домінуючих мов, відповідно – словакізується, полонізується, сербізується, мадяризується, а письмова – відіграє дедалі меншу роль у житті цих громад, бо всім легше й зручніше писати та читати загальноприйнятою (державною), ніж кодифікованим варіантом діалекту, який до того ж далекий від мовлення конкретної людини.

У підсумку, кодифіковані русинські мови настільки не витримують конкуренції, що навіть самі «русини» їх мало вживають. Це чудово видно по Словаччині, де «русинські» сайти чи профілі у соцмережах подають інформацію по-словацьки чи паралельно зі словацькою, або й азбукою та латинкою.

Зрештою, і сам Маґочі був змушений визнати крах власних мовних сподівань. У своєму виступі у Пряшеві в 2024 році під назвою «Мова і національна ідентичність» колишній завідувач українських студій у Торонтському університеті зазначає:

«Використання мови та національна ідентичність не мусять бути обов'язково тотожними... Люба Кральова (колишня директорка Музею русинської культури – авт.) твердить, що якщо кількість користувачів русинської мови як материнської буде надалі зменшуватися, то карпатських русинів чекає зникнення як народу ще до кінця цього століття. Її висновок базується на тому, що «мова є одним із найважливіших чинників, що визначають національну ідентичність».

Відомо, що кількість мешканців традиційних карпаторусинських сіл безупинно зменшується внаслідок динамічної демографії через екзистенційні фактори. Молоді люди потребують роботи, а її в карпатських селах не знаходять. Тому відходять до міст по цілій Словаччині – від Кошиць на сході до Братислави на заході.

Що з цього випливає? Що дедалі більше словацьких мешканців карпаторусинського походження стають «імігрантами», які живуть в соціокультурному оточенні, де словацька мова домінує. Ці прибульці першої генерації часто мають словацькомовних партнерів і дітей, себто, словакізуються. Але це ще не мусять означати, що вони «дерусинізувалися». І хоч багато з них прийняли словацьку ідентичність, проте не всі. Деякі із чільних карпаторусинських активістів сучасної Словаччини походять із таких порівняно нових громад, особливо – в Пряшеві та в столиці Братиславі.

Дозволю собі твердити, що майбутнє виживання карпаторусинської національної громади залежить однаково як від «прибульців», що живуть і працюють у Михайлівцях, Кошицях, Пряшеві, Жиліні чи Братиславі, так і від кількості мешканців у традиційних карпаторусинських селах, яка постійно зменшується.

І хоч для деяких русинських патріотів це може звучати загрозливо, але ймовірно, що в досить близькій перспективі переважна частина людей, що зголошується до русинської національності, не будуть знати по-русинськи. Тому русинські педагоги і громадські діячі мусять скоригувати свою позицію задля збереження культури. З такою моделлю збереження національної ідентичності зіткнулися русини у Воеводині та в США чи в набагато старших діаспорах вірменів і євреїв у багатьох країнах світу».

Отже, Пол Маґочі вже не вірить у перспективи русинської мови у Словаччині. Причину вбачає ще й тому, що карпаторусини не обрали для своїх дітей навчання русинською мовою, якою в тому ж 2024 році навчалося лише 60 учнів на всю 5,5-мільйонну Словаччину, та й то у двох початкових школах неподалік кордону з Україною. Виростає ціла генерація, яка не вміє читати кирилицю, для якої вона виглядає іноземною.

Вихід етнокомбінатору вбачає в американському варіанті, де «карпаторусинська» громада давно втратила мову і, зрештою, «русинською» є лише умовно, поступово згасаючи і розчиняючись в наступних поколіннях, серед яких і сам 81-річний Пол Маґочі виглядає уже реліктом минулого.

Олександр ГАВРОШ.

Як працював український самвидав

Самвидав як суспільно-культурне явище виникає в другій половині ХХ століття, ставши реакцією української інтелігенції, більшою мірою літераторів та політичних діячів на протиправні дії влади, тож заборонені тексти поступово з'явилися у самвидаві.

Головним завданням самвидаву було прагнення подати об'єктивну інформацію про явища та процеси в українському громадському, культурному та літературному житті, що приховувалися або ж замовчувалися радянською владою. А історична місія – проявлення літератури нової якості. І як форми спротиву реальностям, і як дороговказу майбутніх суспільно-громадських зрушень.

Самвидави були випереджальним явищем у суспільстві, що вів за собою тогочасне культурне покоління, ставши могутнім суспільним барометром.

Протягом 60–70-х років радянський тоталітаризм через засоби масової інформації просував свій антигуманний проєкт про творення нового радянського психотипу особистості, що мала бути позбавлена вольового начала.

На противагу цьому в українському культурному просторі виникає інтелектуальна опозиція – шістдесятники, чия діяльність продемонструвала остаточний злам у стосунках влади та інтелектуальної особистості.

Явище шістдесятників було найяскравішою формою бунту проти радянського тоталітаризму, саме тому самвидав варто розуміти як форму не лише інтелектуального спротиву, а і масового руху за політичне самовизначення з метою відновлення української державності.

Передумови появи українського самвидаву

Спроба радянської влади заборонити діяльність великої кількості культурних діячів обернулася політичним провалом і програшем, адже численні репресії та переслідування стимулювали його очевидців розповісти суспільству правду, залишити власні свідчення та спогади для поширення не лише в українському, а й у західному суспільстві.

На початку зародження самвидаву був виключно літературним, видавалися тексти підцензурні, а саме художня література. Натомість починаючи з **1965 року** зароджується радикальна форма самвидаву, позначена переходом до суспільно-політичної проблематики. У цей період з'являються відкриті статті, виступи, звернення безпосередньо до влади – **В'ячеслава Чорновола, Валентина Мороза, Івана Дзюби**.

Однією з передумов появи самвидаву в українському культурному просторі була політика радянської влади, що спрямовувалася на заборону та переслідування нонкомформістських митців, тобто таких, що у своїй творчості не торкалися політичних питань і не перетворювали художні тексти на арену для політичних ігор.

Арешти дисидентів та контроль над вільним словом лише посилювали потребу в альтернативних джерелах інформації.

Одним із таких джерел став виданий у **1970 році** перший український самвидавний журнал «**Український вісник**» головним редактором якого був В'ячеслав Чорновіл. Журнал був основним способом інформування про арешти та репресії проти українських політв'язнів, де поширювалися художні тексти авторів самвидаву, зокрема й тих, що були заарештовані або ж репресовані за фальсифікованими звинуваченнями.

Щоб протидіяти поширенню самвидаву, радянська влада проводила кілька репресивних кампаній. У середині 1960-х років самвидав набув небачених масштабів та отримав довіру великою кількістю суспільства, а тому радянська влада вирішила розповсюджувати так званий кагебістський самвидав, головною метою якого було поширення неправдивої інформації стосовно авторів, зокрема й наклепів на шістдесятників та дисидентів.

Зрозумівши, що поширення самвидаву зупинити демократичним шляхом (а такого в радянській системі не визнавалося) було неможливо, влада йде на радикальні, тоталітарні за своєю суттю, кроки, ухвалюючи закон «Про кримінальну відповідальність за державні злочини», а також статтю «Про антирадянську агітацію та пропаганду», що містила рекомендації для владних структур стосовно профілактичних заходів з інакодумцями.

Метою всеосяжної кампанії супроти самвидаву було знищення осередків розповсюдження самвидаву як форми волевиявлення та боротьби за національні свободи та права.

Впродовж січня 1972 року було заарештовано багато українських дисидентів: **Василя Стуса, Івана Світличного, Євгена Сверстюка, В'ячеслава Чорновола та Михайла Осадчого.**

У наступну хвилю 1972 року жертвами радянської репресивної руки стали **Іван Дзюба – автор резонансної праці «Інтернаціоналізм чи русифікація», а також Микола Холодний, Юрій Шевельов та Ігор Калинець.**

Шістдесятники як першопрохідці у самвидавній діяльності ґрунтували своє існування на екзистенційному принципі, зрештою як і все покоління інтелігенції 60–70 років ХХ століття, постійно постаючи перед складним вибором між буттям та небуттям, що прямо вплинуло на майбутню долю українців як нації, і хтозна, чи була б такою багатогранною українська культура, якби це покоління не змогло втриматися на плаву та зламалося під тиском радянської системи.

Шляхи українського самвидаву та видавництво «Смолоскип»

В умовах тотального державного контролю та жорсткої цензури, коли кожна друкована сторінка була під пильним оком радянської влади, шляхи самвидаву нагадували справжню конспіративну мережу. Це була мандрівка забороненого слова, що починалася з друкарської машинки.

Шлях самвидавного тексту з України на Захід і далі до читача вимагав не лише інтелектуальної відваги, а й секретності та винахідливості, що перетворювала дисидентів на кур'єрів та підпільних видавців.

Українська інтелігенція використовувала різні способи передачі самвидаву. Одним із головних осередків поширення самвидаву в 60–70 роках ХХ століття стало видавництво **«Смолоскип»**, засноване **Осипом Зінкевичем**.

У студентські роки майбутній редактор разом з Аркадієм Жуковським, Аскольдом Кобилком, Іваном Сілецьким та активною частиною студентства заснував часописну сторінку української молоді «Смолоскип» у тижневику «Українське слово».

В Україні це завадили зробити репресії та арешти, а у США перепоню став брак фінансування. Крім того, західна преса не була в контексті українського питання, тому й поза їхньою увагою лишалися будь-які суспільно політичні та національні питання держав, що перебували у складі СРСР, зокрема й України.

Серед іншого «Смолоскип» мав проблеми з фінансуванням, тому декілька разів Осип Зінкевич був у стані роздумів стосовно майбутнього видавництва, проте й припиняти діяльність він не збирався, сподіваючись на поширення «бацилю Смолоскипа» серед української та західної спільноти:

«ЧИ МОЖНА МРІЯТИ, ЩО ЦЕЙ БАЦИЛЬ СМОЛОСКИПА ЗАПАЛИТЬ ІНШИХ, НИМ ЗАХВОРІЄ МАЙБУТНЄ ІНШЕ ПОКОЛІННЯ І, МОЖЕ, ВІДРОДИТЬ ЙОГО...».

На початках видавництво фінансував Микола Плав'юк, що очолював національну громадську організацію УНО в Канаді та згодом фінансування припинилося, тож журнал на деякий час перестав виходити: редколегія стикнулася з випробуваннями, тому в 1957 року вийшов останній випуск «Смолоскипа». Проте, Осип Зінкевич не припиняв спроб відновити видання журналу, тому згодом 1960 року разом із колегами вирішив ризикнути та розіслати число до громади з проханням допомогти з його поширенням. На щастя, така авантюра вдалася **й до 1968 року «Смолоскип» видавали як незалежний журнал**.

Література діставалася на Захід карколомними шляхами, зокрема було кілька способів для самвидаву потрапити до США з перспективою подальшого видання. Найбільш перевіреним способом були українські комуністи з Канади. Видавництво мало цілу операцію з підготовки та залучення кур'єрів, що перевозили українські тексти з України за кордон: існували повноцінні підготовчі курси для зв'язкових, що охоплювали обов'язкове вивчення найновішого українського літературного процесу, знання імен шістдесятників та їхньої творчості, правил поведінки у випадку викриття, арештів чи суду.

До 1960-х років самвидав передавали і перевозили через Чехословаччину. Іншим оригінальним способом для передання самвидаву був спорт, адже українські інтелектуали, зокрема й Зінкевич, були на Олімпійських іграх і домагалися участі там України як незалежної держави. Це частково було прикриттям для перевезення спортсменами майбутньої самвидавної літератури.

Ще одним шляхом передання самвидаву стало море. Видавництво співпрацювало з правозахисниками, які інформували про прибуття радянських кораблів, а далі українські моряки ховали заборонені тексти

у сховках із певними символами, які пізніше забирали зв'язкові. Інформацію щодо отримання текстів часто доводилося передавати поштою через посередників, а самі матеріали залишати в бюстах українських письменників або у ляльках, щоб потім їх могли підібрати на відповідних адресах.

Кур'єри мали надсилати відповідальним за відправку книг листівки з визначеними поштовими марками, найчастіше з постатями певних політичних та культурних діячів задля інформування про стан справ у дорозі.

Труднощі та реакція західного світу

Відсутність зацікавлення українським питанням була основною проблемою того, чому видавництво «Смолоскип» не отримало належної підтримки західних організацій. У 1960-х західна преса все ще мовчала про Україну.

Однією з причин цього була бездіяльність української громади за кордоном, адже на той час не існувало жодної інформаційної агенції, що б інформувала західну пресу про стан справ в Україні. Крім того, українські документи, зокрема політичні, не знаходили жодного відгуку в іноземних виданнях.

Для популяризації українського питання варто було б відкрити інформаційну агенцію з осередком, передусім у столичному місті із власним бюро, що проводила б централізовану діяльність та співпрацювала із західною пресою. Самвидавні тексти вимагали поширення не серед дрібних видань, а в більш відомих закордонних виданнях, адже саме завдяки поширенню самвидавних текстів та їхніх перекладів іноземними мовами у співпраці з іноземними видавництвами стало можливим розповісти західному світові про Україну та викрити справжнє обличчя радянської влади.

Найрезонанснішим стало видання та поширення двох праць українського самвидаву. Праця **«Лихо з розуму» (1967)** стала правдивим документом епохи, у якому **В'ячеслав Чорновіл** подав портрети двадцяти «злочинців», а насправді цвіту української інтелігенції 60–70 років ХХ століття – їхні тексти, спогади, епістолярій та мемуарні матеріали.

Текст набув небаченого розголосу в західній пресі та був перекладений англійською міжнародним **видавництвом «Мекгров-Гілл»**, а пізніше з'явилося сотні статей у західній пресі про неї французькою, німецькою та навіть іспанською мовою.

Інша праця – «Інтернаціоналізм чи русифікація» Івана Дзюби, якого називали інтелектуальним прапором шістдесятництва, – готувалася до видання французькою, а також італійською та китайською мовами.

Висловлені автором ідеї були виразно антиколоніальними, адже Дзюба намагався пояснити, а разом і посперечатися з хибною національною політикою, яку провадила радянська влада в Україні. Це, на жаль, було черговою безуспішною спробою діалогу з радянською владою, яка спотворила поняття національного, здійснюючи тотальну русифікацію в усіх сферах українського буття.

(**suspilne.media**).

Як це, жити між Трампом і Путіним?

Якщо вам пощастило прокинутися (ви живі), прочитати новини (не всі гаджети розрядилися), оцінити температуру повітря за бортом – мінус 18° (ви не в Гренландії), і вам здалося, що навколо антиутопія (ви пам'ятаєте, що таке антиутопія) – вам не здалося.

Американський конгресмен-республіканець представив законопроект під назвою «Анексія Гренландії та надання їй статусу штату».

Гренландія заявляє, що від США її має захищати НАТО.

Трамп продовжує рахувати козири і натякає, що готовий прийняти в дар Нобелівську премію.

У Верховній Раді готують законопроект про вибори під час війни, а дипломати обговорюють гарантії безпеки для України від європейських партнерів, яким сьогодні ніхто не може гарантувати навіть власну безпеку.

В «новій нормальності» погляд на актуальні події з історичної перспективи – рятівне коло, яким намагаєшся підтримати себе. А **Сергій Плохій** (на фото), професор української історії в Гарварді, саме з тих фахівців, чіі слова щось важать в епоху псевдоекспертності.

В інтерв'ю «Українській правді» він розповідає, чи справді історію війн пишуть переможці, що породило

Трампа і який «новий порядок» він пропонує, чи існують абсолютні гарантії безпеки, і чого можна чекати Україні та світу 2026-го року.

Хто пише історію війн

• **Звідки взялося уявлення про те, що історію пишуть переможці? І чи це справді так?**

– Готуючись до інтерв'ю, я спитав чат GPT про те, звідки іде ця думка. Чат якось завагався. Інколи цей вислів приписують Черчиллю, але насправді він казав інше – «історія буде доброю до мене, бо я маю намір писати її сам».

Найбільш очевидний приклад того, що історію пишуть переможці – світ, сформований історією Другої світової війни. Переможці справді контролюють наратив, у тому числі на законодавчому рівні (*у багатьох країнах існують закони, що передбачають кримінальну відповідальність за публічне заперечення злочинів нацистів* – УП). Причому я вважаю, що така оцінка нацизму є абсолютно правильною.

Але це не означає, що єдині, хто пишуть історію, це переможці. Інакше не з'явилися б мемуари німецьких воєначальників часів Гітлера, не з'явилися б мемуари німецької журналістки Марти Гіллерс «Жінка в Берліні», що документують події під час падіння Берліна. Так що навіть у цьому випадку визначення, що тільки переможці пишуть історію, є помилковим.

Наведу приклад Фукідіда.

Власне, Пелопоннеська війна описана людиною, яка воювала на боці тих, хто програв. І ми маємо на сьогодні найбільш відому у світі історію війни, написану фактично переможеним.

Переможці контролюють наратив тільки протягом якогось періоду часу. Але якщо є альтернативна версія, вона може зрештою опинитися більш впливовою.

• **Щодо гранд-нарративу з Другою світовою все більш-менш зрозуміло. Але що відбувається з історією війн, які не закінчуються капітуляцією однієї зі сторін?**

– Думаю, що в історичній перспективі йде війна за те, хто буде контролювати нарратив. В першу чергу на території України. Ми бачимо сьогодні на окупованих українських територіях запровадження російських підручників, вилучення, спалення чи знищення українських книжок. Тобто перетворення українців на росіян не тільки в політичному, а також і в культурному розумінні.

Інше поле битви – це сприйняття цієї війни поза межами Росії й України.

Сьогодні в західному світі домінує нарратив про те, що агресія Росії – це порушення міжнародного права і неспровокована атака на іншу державу. Але паралельно існує інший: про те, що це НАТО, Захід провокує Росію і несе за це відповідальність. Він знаходить підтримку і серед лівих, які традиційно дивляться на США як на імперіалістичну державу, і серед правих, які вважають, що ізоляціонізм має бути визначальним. Не кажучи вже про країни Глобального півдня, де антиімперіалізм розуміється як антизахідна ідеологія і ніяка інша.

Від того, чим закінчиться війна, залежатиме дуже багато в історично короткій перспективі. Світ змушений буде мати далі справу з тим, хто зможе переконати себе та інших в тому, що переміг.

• **Ви упевнено вживаєте слова «перемога», «поразка». Насправді сьогодні, коли бойові дії в активній фазі, мало хто здатний визначити параметри перемоги для України. Цікавий ваш погляд на це.**

– Ми не знаємо, як закінчиться війна. Але дивлячись на те, що відбувається сьогодні, я думаю, що після припинення активних бойових дій Україна і Росія проголосять свою перемогу у війні.

Я також переконаний, що рано чи пізно з обох сторін посиляться пошуки ворогів серед своїх: хто здав Крим, хто допустив знищення крейсера «Москва», хто допустив удари по Москві, хто допустив повну західну ізоляцію і заморозку російських активів. Цей пошук винних буде продовжуватися і посилюватися.

Думаю, що навіть при втраті територій збереження державності є для України історичною перемогою.

Для Росії це набагато складніша тема. Вважаю, що в середньостроковій перспективі там будуть оцінювати цю війну як програш. Але оцінки будуть мінятися залежно від політичних циклів самої Росії. Історично це не демократична країна. Єдина можливість корекції курсу і, відповідно, нарративів – смерть лідера і якесь міжцарство після цього, як це сталося з «відлигою» часів Хрущова.

Якщо Росія вийде переможцем у цій війні в своїх очах і очах світу, звичайно, імперські тенденції, з точки зору писання, переписування історії, будуть підсилені.

Про це говорить вся історія цієї країни. Був лише дуже короткий період часу в 1920-х роках, коли більшовики фактично трошили класичний російський імперський нарратив, а імперське загарбання чужих територій вважалось чимось негативним. Це скінчилося наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років. Сталін вже дякував царям за те, що вони зібрали так багато земель.

Трампа і новий старий світовий порядок

• **Сьогодні все частіше можна почути про смерть «колективного Заходу» і формування нового світового порядку імені Трампа. Два питання: чи справді він новий і чи справді це світовий порядок, а не світовий хаос?**

– Тут є деякі забути, але традиційні ходи, і є новий фактор.

З того що було, це, умовно кажучи, повернення до реалій Холодної війни. Світ знову починає ділитися на явно окреслені сфери впливу. В рамках цих сфер великі держави фактично мають карт-бланш наводити порядок так, як вони вважають за потрібне.

Згадайте, Радянський Союз вводить війська в Угорщину, Чехословаччину, Захід протестує, але це не міняє реальність.

З іншого боку США з Британією 1953-го роблять переворот в Ірані, підтримують диктаторські режими в Латинській Америці та в Азії, аби не допустити туди комунізм.

Зіткнення двох світових центрів впливу відбуваються, так би мовити, в «сірих зонах» або там, де стаються революції знизу. Наприклад, на Кубі, і це викликає Карибську кризу, коли Хрущов увійшов в американську зону впливу.

Україна в даному контексті – це якраз стик між західною сферою впливу і тими структурами, які Росія створює навколо себе.

З початком російсько-української війни Захід мобілізувався, відновив союз, який існував у Холодній війні, і світ реально почав рухатися до біполярності. Сполучені Штати Америки і Китай, дві найбільші економіки, створюють цю біполярність. 2025-ий рік поставив знак питання, чи цей рух є в напрямі біполярного світу, чи в напрямі багатополарності, де США грають окрему роль від Європи.

Це і є новим фактором – розкол у західному таборі. Розкол новий не тільки в тому розумінні, що Америка повертається чи намагається повернутися до ізоляціонізму в рамках західної півкулі. В цьому якраз нового небагато – була доктрина Монро, була ключова позиція ізоляціонізму від Європи до Першої світової, потім між Першою і Другою світовими війнами.

Нове те, що Америка в особі Трампа і його адміністрації кидає виклик політичний, ідеологічний Європі і висуває територіальні претензії до однієї з європейських країн. Ось це нове, і це надзвичайно загрозове для єдності Заходу.

Велике питання для Європи, чи зможе вона існувати самостійно не тільки як економічна, а також як політико-військова одиниця.

• Таке враження, що стратегія багатьох політиків в Європі – президентство Трампа треба пережити, як стихійне лихо. Чи справді Трамп запустив незворотні зміни? В історії США і до нього було чимало, скажімо так, ексцентричних постатей.

– Трамп, мабуть, очолює список ексцентричних лідерів не тільки в США, а можливо, у світі. Але, незважаючи на це, він політик у країні, де існують вибори, судова система, опозиція. І те, що він транслює, це не тільки його ексцентричність.

Він не був би вибраний президентом, якби його риторика, спосіб поведінки не відповідали запитам в американському суспільстві. Ці запити більш-менш співпадають з тенденціями, які ми бачимо, зокрема, в Європі. Той самий Brexit, хвиля популізму, ріст популярності ультраправих партій.

Це реакція світу на дійсно великий ліберальний зсув – той самий «кінець історії» після 1991 року. На глобалізацію, на небачені до того хвилі еміграції, на економічні зміни, які відбуваються в рамках одного покоління, на те, що велика кількість населення залишається поза традиційною сферою діяльності, поза традиційною сферою ідентичності. Ці зміни породжують електоральну політику і мають запити на лідерів певного типу.

• Тобто не Трамп змінює світ, а Трамп з'явився, тому що світ змінився?

– Так. І світ змінюється, але і Трамп змінює світ як лідер найбільш впливової країни, говорячи речі, які були абсолютно табуовані в західній політичній культурі. Це не лише про зони впливу, але й те, як він трактує ті самі расові або гендерні питання – така мова не могла бути присутньою в публічному просторі протягом кількох десятиліть.

Так що так, тут історія про курку і яйце – що було первинне. Світ породжує Трампа, а Трамп як найбільш, так би мовити, видний і підсвічений політик цього напрямку, змінює світ.

Якщо повернутися до теми російсько-української війни, Путін – це перш за все виклик для України, Трамп – виклик для Європи. Сьогодні Європа і Україна опинилися в одному човні. Нас в один човен саджає не тільки географія, але також те, як ми готові відповідати на виклики часу.

• Що Україна має зробити, щоб залишитися в цьому човні, незважаючи на те, які і де будуть зміни?

– Перше завдання – це вижити, бо якщо немає України, човен стає набагато меншим.

Також дуже важливо для України продемонструвати, що вона може дати Європі. І це якраз, на жаль, досвід війни. Європа має сьогодні єдину боездатну армію – українську. Це стає все більш очевидним після російських атак дронами по європейських країнах. Стає зрозумілим, що НАТО не готове відповідати на тому рівні, на якому відповідає Україна, що європейці не готові мобілізуватися і стати на власний захист.

Європа зараз не може себе захищати, вона змушена допомагати Україні це робити, знаходячи гроші.

А українському суспільству важливо, щоб ці гроші не розкрадалися. В цьому спільний інтерес європейських політиків, платників податків і українського суспільства. Як історик я бачу, що тут є не тільки спільна безпекова платформа, а також спільна платформа відносно правової держави і верховенства права.

• Наратив, який вже майже чотири роки ми наполегливо просуваємо, про те, що опір російській агресії – це спільна справа України і Європи, не дуже сприймається пересічними європейцями. З їхнього боку це радше ставлення сюзерена, який дає гроші на армію найманців, яка його захищатиме. Вам так не здається?

– Насправді Україна перш за все захищає себе і зацікавлена в боездатності своєї армії більше «сюзерена», на гроші якого воює.

Абсолютно класичне повернення до Середньовіччя чи раннього модерного часу – це Росія і Чечня. Фактично Росія виплачує Чечні данину за те, щоб вона на неї не нападала, не дестабілізувала і залишалася в російському протектораті.

Відносини України з Європою є іншими. Якщо проводити історичні паралелі, як б сказав, що це частково повернення до ранньомодерних часів 16–17 століття, коли була загроза від Османської імперії. І коли в козаках шукали союзників і порятунку. Папа Климент VIII надсилає емісара до Запорозької Січі, намагаючись будувати спільний фронт проти османів.

Вся ця історія християнського передмир'я, фактично це відношення союзників, враховуючи, наскільки автономні і самостійні ті самі козаки були – сьогодні вони в одному таборі, завтра – в іншому.

Я думаю, такі історичні паралелі корисні, хоча історія ніколи повністю не повторює себе.

Гарантії безпеки, вибори та референдум про мирну угоду під час війни

• Гарантії безпеки для України з боку Європи та США – та частина мирних угод, без якої їхнє підписання неможливе. Історія знає чимало прикладів таких гарантій – починаючи від Вестфальського миру 1648 року, і закінчуючи британсько-французькими гарантіями для Польщі в 1939 році та Будапештським меморандумом. Закінчувалося все сумно – гарантії або зливалися, або самі ставали агресорами. Чи є в історії приклади ефективно працюючих гарантій безпеки?

– Треба розуміти, що абсолютних гарантій безпеки у світі не існує. Гарантії настільки сильні, наскільки виконувати їх – у національних інтересах країн, які дають ці гарантії, і наскільки потенційний агресор вірить у те, що цих гарантій дотримуватимуться. Інакше вони залишаються на папері.

Гарантії, які були дані Польщі 1939-го, виявилися неефективними. Вони навіть на кілька місяців не змогли стримати Гітлера. Формально Франція і Британія тоді оголосили війну Німеччині, тобто гарантії нібито спрацювали. Але реальної війни вони тоді не вели. Інший приклад – Друга світова війна починалася з Радянським Союзом на боці Гітлера після пакту Молотова-Ріббентропа, а закінчилася з СРСР на боці Об'єднаних націй.

• **Сформулюю питання по-іншому. Одним із прикладів гарантій, що працюють, вважають американо-корейський договір, коли напад на одну з країн-підписантів вважається нападом на іншу. Чи реально Україні сьогодні вигризи щось подібне?**

– Якщо Європа вирішить, що краще воювати з Росією на території України, ніж на території Польщі чи Німеччини, думаю, такі гарантії можуть стати реальністю з боку європейських країн.

З боку Сполучених Штатів Америки це мало ймовірно. Будь-який американський уряд буде уникати прямої конфронтації з ядерною Росією. Непрямі конфронтації, звичайно, відбувалися під час Холодної війни. Радянський Союз активно допомагав В'єтнаму, Сполучені Штати допомагали моджахедам в Афганістані. Але прямі гарантії того, що напад ядерної країни на країну-союзника дорівнює нападу на США – думаю, це нереально.

• **Час від часу в інформаційному полі вистрибують теми виборів в Україні під час війни і референдуму щодо мирних угод. Чи були в історії прецеденти, коли вибори або референдуми проводилися на території країн, де тривала активна фаза бойових дій? Звісно, якщо вивести за дужки президентські вибори в США 1864-го під час Громадянської війни.**

– Не пригадую. Якщо десь таке відбувалося, то як виключення, що підтверджує правило.

Мир або перемир'я – це є абсолютна передумова будь-яких подібних дій. Хіба що референдуми використовуються окупантом для легітимізації захоплення і загарбання. На нашій пам'яті відбувалися такі псевдореферендуми – в Криму, Донецьку, Луганську. Але то зовсім інша історія.

Під час Другої світової, Корейської та В'єтнамської війн у США президентські вибори відбулися. Але вони не були в умовах військових дій на території країни.

Що принесе Україні та світу 2026-ий

• Прогнози – справа магів і футурологів. Тим не менше, саме історики мають привілей бачити контекст і історичну траєкторію подій. Тому, мабуть, цього питання не уникнути: що 2026-ий принесе світу і Україні?

– Ясно, що російсько-українська війна закінчила період, який існував після Холодної війни, цього, так би мовити, «кінця історії» і перемоги ліберальної демократії.

Чи 2026 рік принесе зміни? З одного боку, Трамп залишається при владі, з іншого боку, може помінятися влада в Конгресі після виборів. Сподіваюся на те, що вибори підкоригують ізоляціоністську позицію Сполучених Штатів Америки. Шанси на це, на мою думку, 60 на 40%.

Багато залежатиме від позиції Європи. Сподіваюся, що процес суверенізації Європи посилиться цього року.

Але найбільше залежатиме від того, куди піде війна в Україні. Найгірше, що може статися, це прорив росіян, який підірвав би не тільки стабільність фронту, але стабільність українського суспільства. Це те, на що розраховує Путін.

За історичними ознаками, коли йдеться про конвенційну, а не партизанську війну, російсько-українська війна явно затягнулася. Виснаженість відчувається не тільки в Україні, а і в Росії. Не можна також скидати з рахунку весь цей, так би мовити, галас, який іде навколо переговорного процесу. Він не має самостійної сили, але в комплексі з іншими чинниками створює певні сподівання у світі, що так чи так транслюється на Росію.

• Які події цього року особисто вас здивували би?

– Після призначення Буданова в Офіс президента, захоплення Мадуро, я не знаю, чи зможе мене щось сильно здивувати цього року. Але, думаючи про надії скоріше, ніж про плани і розрахунки, найбільшою несподіванкою, яку я хотів би отримати, це зміна режиму в Росії.

• За кілька тижнів від початку повномасштабного вторгнення ви зробили те, що історики зазвичай не роблять. Почали працювати над книгою про війну, яка триває, а її історія пишеться щодня на полі бою. Чи є в книзі «Російсько-українська війна: повернення історії» щось таке, що ви сьогодні хотіли би змінити?

– Я нічого б не міняв. Бо для мене як для історика книга, написана в 2022 році, це також зліпок часу, горизонтів, сподівань, відображення певного шоку.

Але є дві речі, про які я тоді не знав або не передбачив.

Перше – я не знав, що восени 2022 року американці оцінювали ймовірність російського ядерного удару по Україні як 50 на 50. Не знав цього контексту, який, безумовно, впливав на хід подій, бо ця інформація була засекречена на той час.

І друга тема. Тоді я дивився на відбудову відносин між Америкою і Європою як на те, що буде тривати.

Але чи треба в цьому випадку поспішати виправити себе? Я б цього не робив, хіба що згадав би в передмові до наступних перевидань, не змінюючи текст книги. Бо за рік, за два ситуація може знову змінитися. Принаймні те, що я бачу зараз, дає набагато більше варіантності подій, ніж те, що я передбачав.

Михайло КРИГЕЛЬ, УП.

Епоха імперій повертається, або Про «війномир» та «перемогопоразку» в книзі підсумків і пророцтв Юрія Щербака «Мертва пам'ять»

«Авторитарні й диктаторські країни будуть копіювати поведінку Сполучених Штатів у Венесуелі», – переконаний Юрій Щербак, Надзвичайний і Повноважний посол України, письменник, кіносценарист, номінант на Шевченківську премію 2026 року.

Спецоперацію США у Венесуелі Юрій Щербак називає «повним крахом міжнародного права». На його думку, III світова війна вже почалась і попереду світ чекає ще чимало воєнних конфліктів.

Якими інтересами керувався Трамп, атакуючи Венесуелу? Що буде з Кубою, Колумбією та Мексикою? Чого чекати від заворушень в Ірані? Що означають словосполучення «війномир» та «перемогопоразка», які присутні в книгах Юрія Щербака?

Про це та про інше наша розмова з шановним Юрієм Миколайовичем.

СПОГАДИ ЮРІЯ ЩЕРБАКА ПРО ВЕНЕСУЕЛУ

• Почнемо з дипломатії і геополітики. Що відбувається зараз? На порядку денному Венесуела, Гренландія... Сполучені Штати роблять те, що роблять... Коаліція охочих збирається, Європа намагається стати самостійною, суб'єктною. Як це працювало тоді, коли ви були амбасадором?

– 2026 рік почався з різкого старту. І недаремно, тому що це рік вогняного коня. Ми недовго були в стані святкування і роздумів, тому що відбулися події всесвітнього історичного значення, без перебільшення. І рік не в тому, що було арештовано президента формально незалежної країни Венесуели. А рік в тому, що ця подія ще викличе неймовірні наслідки, які ми сьогодні навіть не можемо передбачити.

Це подія, яка змінює світову історію. І не тому, я повторюю, що був заарештований Ніколас Мадуро. Це подія, яка виходить за межі конфліктних ситуацій, які щоденно відбуваються в світі, невеликих локальних воєн і так далі.

Передусім я хочу сказати, що мені пощастило побувати в Венесуелі. Я в ній провів майже місяць. І більш прекрасної, чудової країни, в якій мав би бути розміщений рай людський, не бачив. Це було достатньо давно, але тоді вона справила на мене неймовірне враження не тільки сонячною атмосферою, не тільки надзвичайно привітними людьми, не тільки тим, що це квітнуча тропічна країна, а просто своїм духом, оптимізмом і своїм потенціалом. Ця країна на той час виглядала дуже багатою, оскільки були високі ціни на нафту. Американські компанії добували нафту. Я був у нафтовидобувному районі поблизу озера Маракайбо, звідки відпливали величезні танкери з венесуельською нафтою, які тримали курс на Сполучені Штати і на інші ринки. І взагалі середній клас і вищий клас процвітали на той час, коли я там був. І, звичайно, була велика маса людей упосліджених, людей бідних, які жили в фаве-

лах, в жахливих умовах. Я побував в тих районах, у Каракасі, в горах, де туляться ті хібарки. І побачив тих бідних людей нещасних. Тоді там була величезна злочинність.

ПРО ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ США ЩОДО ВЕНЕСУЕЛИ

Але я побачив цю країну, полюбив її і тепер нинішні події я сприймаю як людина, яка небайдужа до долі Венесуели. Отож хочу сказати, що у світі такі події є амбівалентними, коли, умовно кажучи, янголи і дияволи сидять на одному дереві і цим деревом є Венесуела. І ми не можемо оцінити тільки з позицій приємних, з позицій тої радості, яку ми з вами переживаємо в зв'язку з тим, що ліквідовано одного із світових диктаторів, одного з членів материка зла, який створили Росія, Китай, Північна Корея, Іран й прилучили до них латино-американську країну Венесуелу, не тільки там. І Куба належить до цього материка. Наше почуття – радість. Нам приємно, що принаймні нейтралізовано одного з великих диктаторів і злочинців цього світу. І ми екстраполюємо цю подію. Я розумію це почуття, але давайте побачимо цю подію глибше, проаналізуємо і побачимо, що вона несе за собою, крім радості.

Всі почали розмірковувати, що й Путіна може чекати така доля, що тепер він боїтиметься. Але подумаймо про інші аспекти цієї ситуації. Я назву один із головних аспектів, які приголомшили світ і в результаті чого подія стала світовою. Йдеться про повний крах міжнародного права. Звичайно, ця епоха, не почалася 3 січня 2026 року. Але ця подія засвідчила повний крах міжнародного права в тому його вимірі, який був сконструйований після закінчення Другої світової війни. Ми вже не будемо казати про те, що вчинила Росія, яка розтоптала європейську і світову безпеку своєю кривавою агресією супроти України. Зараз повертаються події XIX століття, але в XIX столітті не було ядерних держав. У XIX столітті не було таких глобальних процесів, які відбулися в XX і XXI столітті. І здавалося б, що ця традиція, ця епоха імперіалізму вже закінчена. До речі, варто перечитати працю Володимира Леніна «Імперіалізм як вища стадія капіталізму». Зараз дуже багато ліваків перечитують цю працю, оскільки там були сказані дуже серйозні важливі речі. Ми думали, що ця епоха вже минула. Але вона повернулася, вона призвела до того, що тепер Китай, Росія й інші авторитарні і диктаторські країни копіюватимуть поведінку Сполучених Штатів. Ми можемо радіти з приводу арешту Мадуро, але й можемо чекати таких самих раптових нападів із застосуванням грубої сили щодо України, щодо інших країн, коли можуть бути викрадені чи заарештовані, чи вбиті навіть президенти, керівники тих країн, які були об'єктом агресії. **І це дуже небезпечний прецедент.** Я хочу сказати, що ця подія, яка відбулася, є короткочасовою, але наймовірно добре зіграною військовою операцією. **Вона продемонструвала повну поразку Росії**, російських спецслужб, російської протиповітряної оборони, бо на території Венесуели і в Каракасі були зосереджені ППО російські С-300 системи та багато інших систем.

Там перебували російські військові. Там зараз перебуває 30 000 кубинських військових. Було знищено 32 кубинця в результаті атаки на палац, де був заарештований Мадуро і його дружина. Треба детально проаналізувати, що сталося, чому не спрацювали російські радары. Як стверджують спеціалісти, це застаріла техніка, їхнє програмне забезпечення застаріле. Тому було зведено нанівець діями нових засобів радіоелектронної боротьби, які застосували американські збройні сили. Американські конвертольоти – поєднання літака і гелікоптера – летіли дуже низько над рівнем моря і були не помічені російськими радарями.

У цій операції брали участь лише 200 військових Сполучених Штатів, які пробились до палацу, точно знаючи, що тієї ночі Мадуро та його дружина ночуватимуть саме там.

Така блискуча операція підтверджує чутки, що венесуельські військові закрили склади зі зброєю, аби кубинці не вчинили опір. Ймовірно, був підкуп венесуельських діячів і мала місце зрада тощо. Але ця військова операція, вона повністю показала нікчемність і технологічну відсталість російської зброї.

ПРО ІНТЕРЕСИ США У ВЕНЕСУЕЛІ

Дуже важливий елемент цієї операції полягає в тому, що мета Сполучених Штатів абсолютно не прихована. І Трамп про це говорив. Я, до речі, дивлюся всі прес-конференції за участю Трампа і наперед знаю, що він скаже, бо він постійно повторюється. Але дуже цікаво, як ця людина, цей самозакоханий нарцис, часто вибовкує те, чого не треба робити американському президентові. Так ось, перший і могутній такий посил Трампа – це гроші. Він поведений на грошах. Ми всі знаємо, як він любить заробляти гроші. Тож якщо об'єднаються нафтові компанії Сполучених Штатів, а «Шеврон» уже почав діяти в Венесуелі і почав відновлювати тамтешню нафтову інфраструктуру, це дасть американцям приблизно 50% світового ринку нафтопродуктів. А треба сказати, що венесуельська нафта дуже цінна тим, що вона важка. Американські нафтопереробні заводи пристосовані до перероблення цієї нафти на дизель. А дизель в Сполучених Штатах дуже цінне пальне. Дизельне пальне дорожче, ніж бензин. Дизель – це продукт, потрібний для транспорту, для промисловості. Тому венесуельська нафта додасть до американських запасів нафти, які вважаються найбільшими в світі.

ПРО «ДОКТРИНУ МОНРО» ТА РИЗИКИ ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Геополітична ситуація полягає в тому, що Сполучені Штати через офіційну заяву Трампа повернулися до доктрини Монро. В 1823 році президент Сполучених Штатів Монро сказав, оголосив доктрину, яка полягає в тому, що весь американський континент, Північна і Південна Америка є внутрішнім двором США і вони керуватимуть цією частиною світу. Це дуже знакова подія. Її у Вашингтоні одразу перейменували і назвали доктрина ДонРо – Дональда Трампа. Ця модифікована доктрина несе з собою величезні ризики Третньої світової війни. Вона проголошена офіційно. Своєю чергою Росія почала вимагати приблизно такої ж доктрини для себе і запропонувала Сполученим Штатам обміняти Україну на Венесуелу. Дуже небезпечний момент і ми повинні дуже серйозно задуматися над цим.

• Як розвиватимуться міжнародні події надалі? Що буде з Кубою, Колумбією та Мексикою?

Державний секретар США Марко Рубіо призначений намісником США у Венесуелі. Він є сином кубинських емігрантів, який ненавидить комуністичний режим Куби і ненавидить прокомуністичний режим Венесуели. Я далекий від думки, що панові Рубіо легко вдасться керувати за відсутності військової окупації цієї країни. Що буде далі? Ми можемо чекати абсолютно неймовірних, якихось раптових, драматичних подій, які розвиватимуться в зв'язку з цією невизначеною ситуацією.

І останнє. Венесуела породила чергу країн, які чекають американського вторгнення. Я дивився прес-конференцію Дональда Трампа на борту Air Force One його літака, де він прямо сказав, що можливо буде вторгнення і на Кубу. Для них зараз це номер один, тому що на Кубі також терористично-наркотичний режим. А ця країна тепер через брак венесуельської нафти піде на дно дуже швидко. Кубу очікує банкрутство, бо вона існувала тільки завдяки венесуельській нафті. На Кубі величезна криза, у

Венесуелі величезна криза. Там неймовірна інфляція. Від нестачі їжі потерпає 75% людей. Там 8 млн біженців, які втекли з цієї країни. Я був на кордоні з Колумбією, ми переїжджали в цю країну. Я бачив, що там коїться, який колумбійський наркотерористичний режим. Там наркокартелі правлять цією країною. І Колумбія також в американському списку. І Мексика. А Мексика – це дуже велика, прекрасна країна. Як американці впораються з тими викликами, з владою наркокартелів у Мексиці, ми не знаємо. Тобто ми стоїмо перед непередбачуваними подіями в світі, в якому стара епоха знищена, з'явилася нова епоха і ми не знаємо, чим вона закінчиться. Крім латиноамериканських країн, на черзі стоїть Гренландія, тобто частина європейського союзника, члена НАТО Данії, до речі – вірного друга України. Важко уявити, яку світову кризу викличе загарбання Гренландії Сполученими Штатами. І все це – плід діяльності однієї марнославної божевільної людини...

ПРО ВПЛИВ США, РОСІЇ ТА КИТАЮ НА ІНШІ КРАЇНИ

• Я нещодавно побачив у соціальних мережах мапу світу, де оприлюднена ця концепція, де вся західна півкуля – це сфера впливу Сполучених Штатів. А Європа з Африкою – це суцільна Росія. Все, що за Уралом, – суцільний Китай. Чи й справді, на вашу думку, світ прийде до реальності такої схеми?

– На мій погляд, це умоглядна схема. Схема, яка оприявнює російські бажання і китайські бажання. Китай, безперечно, розглядає ту частину величезну Росії, багату на ресурси, на схід від Уралу, як свою частину. Тому що колись ці території, в принципі, належали Китайській імперії, і вони досі вважають їх своїми територіями. І так й буде, на мій погляд. Прийде час, коли Росію розчленують і розділять на частини, і вона перестане бути величезною імперією.

Щодо російських впливів у Європі, то Європа зараз, по-моєму, вже прокинулося від блаженного сну добробуту, процвітання, миру в глобалізованому світі, в світі подорожей, відпочинку тощо. І, по-моєму, Європа вже почала розуміти небезпеку переходу під владу путінської імперії. Тому я не думаю, що ця схема буде реалізована. Я не думаю, що Сполучені Штати, попри всі повороти американської непередбачуваності в зв'язку з президентством Трампа, так легко можуть віддати Україну на поталу Путіну.

Поясню, чому. В основах американської політики два генії американської аналітичної думки: Збігнев Бжезінський і Генрі Кісінджер. Вони після Другої світової війни сформулювали ідею, згідно з якою жодна країна на території Європи не може домінувати над іншими країнами. Обоє мали на увазі насамперед Німеччину, яка була причиною двох світових воїн, і Радянський Союз, який також призвів до Другої світової війни своєю поведінкою. Вони висунули теорію, виходячи з різних міркувань і з різними формулюваннями, але однаково по суті: не можна дозволити якійсь країні домінувати на нашому континенті.

Ця ідея – серед головних фундаментальних принципів американської зовнішньої політики в тій глибинній державі, яка існує і яка існуватиме доти, доки існуватиме американська федерація і американська республіка.

ЩО ОЗНАЧАЮТЬ СЛОВОТВОРИ «ВІЙНОМИР» ТА «ПЕРЕМОГОПОРАЗКА», ЯКІ ЮРІЙ ЩЕРБАК ВИКОРИСТАВ У НАЗВАХ СВОЇХ КНИГ?

• А тепер, пане Юрію, я хотів би поговорити власне про вашу літературну творчість. Вона останні роки надзвичайно активна. З'являються переклади польською, німецькою мовою ваших творів. Один з них, «Мертва пам'ять»,

номінований на Шевченківську премію 2026 року. Книга підсумків і пророцтв. І знаєте про що, Юрію Миколайовичу, я хотів вас запитати? Про деякі слова, точніше словотвори, які ви використовуєте у назвах книг, – «війномир» та «перемогопоразка». Ось такі гібриди, які деякі сучасні футурологи називають Khaare, що два явища в одному, два тренди одночасно і падіння, і підйом. Ми живемо в епоху, коли одним словом неможливо нічого назвати. Все існує водночас. Як тоді в цьому світі орієнтуватися?

– Ви точно дуже визначили мою позицію. Я вважаю, що ми живемо в світі таких складних ситуацій. І дуже часто вони не сьогодні виникли, а виникали упродовж усієї історії людства, коли одним словом позитивно-негативно чорне-біле не можна визначити подію. І тому я вжив такі словотвори, коли писав свою книгу, і пишаюся тим, що зміг зробити це.

Книга, яка називається «Третя світова українська війна», де показана роль України в двох світових війнах попередніх і в тому, що я вважаю, що Третя світова війна фактично почалася. Це слово – оксюморон, це як гаряча крига. Я назвав це «перемого-поразка» України. І думаю, що це дуже точно. Це те, про що я казав, коли оцінював ситуацію, пов'язану з Венесуелою.

Не можна однозначно радіти, хоча ми радіємо, ми емоційні люди і не можемо спокійно ставитись до таких історичних подій. Але я вже намагався дати короткий аналіз ситуації, де є позитивні і дуже негативні сторони явища, яке не можемо передбачити. Сьогодні, скажімо, уряд, військові Венесуели оголосили мобілізацію.

Як будуть американці здійснювати владу над нафтовими родовищами Венесуели, невідомо, чи там не виникне партизанський терористичний рух і так далі. Так само з Україною.

Безперечно, я переконаний, що в стратегічному, великому всесвітньо-історичному плані Україна вже перемогла Росію. Є багато міжнародних аналітиків, які так само стверджують, що Україна перемогла Росію за великим історичним рахунком. З іншого боку, це величезна національна трагедія і національна поразка України, знищення її промислового потенціалу, а насамперед загибель людей. Я не знаю конкретних цифр, тільки дані ООН щодо цивільного населення, але вони далеко не повні. Але я думаю, що йдеться про сотні тисяч загиблих, поранених, покалічених людей. Я вже не кажу про тих дітей, які щочас, щодня переживають страх перед бомбардуваннями і носять в собі цю психологічну, психічну травму. Тобто в цьому плані ми зазнали поразки, але стратегічно ми перемогли.

ПРО ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ІЗРАЇЛЮ ТА ЧОГО ЧЕКАТИ ВІД ЗАВОРУШЕНЬ В ІРАНІ?

• **Пане Юрію, на мить відволікшись від України, дозвольте попросити вас поглянути на Схід. Ви були послом в Ізраїлі. Ви добре знаєте той геополітичний театр. Зараз заворушення в Ірані. Ізраїль і США, я впевнений, дуже уважно спостерігають за цими процесами. Чого чекати, на вашу думку?**

– Я уважно відстежую ситуацію і події в Ізраїлі. Щодня дивлюсь ізраїльське телебачення, два канали, і роблю висновки. Там є цікаві російськомовні канали, які дуже добре висвітлюють внутрішню політику Ізраїлю. І мені дуже цікаво, що там відбувається. Звичайно, Ізраїль стежить за Іраном, бо Іран – це головний ворог. Іран головний спонсор терористичних організацій Хезболла і Хамас. Ізраїль готується до удару по Ірану. Після того, як ізраїльтяни разом з американцями завдали дуже серйозної шкоди ядерному комплексу Ірану. І тепер американці знову погрожують Ірану.

Хочу нагадати, що в Ірані неймовірно важка економічна ситуація. В країні величезна інфляція. Там паперові гроші люди носять кілограмами, зростають ціни. Можемо очікувати, що навесні будуть дуже серйозні події. Аятола Хаменеї – це стара, німечна людина. Там керують військові, зокрема так звані стражі ісламської революції.

Аятола збирається тікати і єдине місце, де його приймуть – це Москва. Ширяться чутки, що там йому готують місце. Якщо почнуться вирішальні події, битва за владу. Іран дуже неоднорідна країна, там є багато азербайджанців, два десятки мільйонів. Там Белуджистан, який має сепаратистські настрої. Там курди, які постійно повстають проти іранської влади. Іран переважно шіїтська країна, але там є суніти, які також мають свої вимоги. І тому ця країна бурлить. Для України було б дуже добре, як і для всього світу, якби впав режим аятол, який уславився кривавими репресіями і повним провалом економічним. В Ірані й раніше були спалахи повстань і опозиційних рухів, які, на жаль, нічим не закінчилися. Будемо сподіватися, що ця спроба закінчиться перемогою опозиції.

ПРО КНИГУ «МЕРТВА ПАМ'ЯТЬ. ГОЛОСИ І КРИКИ КНИГА ПІДСУМКІВ І ПРОРОЦТВ» ЮРІЯ ЩЕРБАКА

• **Юрію Миколайовичу, хочу повернутися до однієї з ваших книг. Це «Мертва пам'ять. Голоси і крики і книга підсумків і пророцтв». Про неї нещодавно було сказано кілька промовистих, надзвичайно речей.**

Так, академік Микола Жулинський сказав дослівно таке: «Книгу Юрія Щербака читати страшно». Тарас Кремень, до речі, назвав її книгою Маривом. Це таке у нас майбутнє, про яке читати тепер може бути тільки страшно? Чи ви просто так любите антиутопію як жанр?

– Я сам боюся своїх передбачень і пророцтв. Це не умоглядні судження, коли можна сидіти за письмовим столом і конструювати, що завгодно, писати, що завгодно. Бо папір усе стерпить. Ні, це плід мого бачення, інтуїції, моїх фантазій. Мої передбачення – це також плід глибокого осмислення міжнародної дійсності, яку я вивчав, будучи амбасадором. Я мав неймовірну кількість інформації і досі намагаюся бути в потоці новин та стежити за подіями не лише в одній країні, але в комплексі, тому що всі події взаємопов'язані. Я, звичайно, боюся своїх пророцтв. І коли вони збуваються, зовсім не радію. Я не бачу радості в тому, що можу бачити в темряві майбутнього. На жаль, там багато криється страшних неймовірних речей. **Я просто хочу мобілізувати волю людей**, аби вони, розуміючи виклики, розуміючи небезпеки, які стоять перед ними, могли протиставити, могли свідомо підготуватися до цього. Зараз ми живемо в хаотичному світі, в якому стара повоєнна Ялтинська доба закінчилася. Той світ уже не існує. Українська держава число один, яка була створена в 1991 році, великою мірою закінчилася у вогні цієї війни, яку Путін розв'язав проти України. І нам треба думати про будівництво нової держави. **Я хочу просто застерегти наших людей від легковажного ставлення до державності, легковажного ставлення до майбутнього. Я хочу, щоби ми були готові до різних викликів – геополітичних, економічних, військових, технологічних, щоби ми ми стали великою світовою нацією. На Україну зараз дивиться весь світ.** Більш відомої країни у світі на сьогоднішній день не існує. Ми повинні зберегти потенціал доброго ставлення до нас, але ми повинні вижити в світі величезної конкуренції. Якщо не будемо розвивати технології, не станемо передовою технологічною країною, якщо ми залишимося олігархічною країною, це означатиме смерть для нашої нації, для нашої держави. Ось про що я хочу сказати. І ще одне дуже важливе, що я закладав

в роман «Мертва пам'ять». Йдеться про питання історичної пам'яті. **Я дуже боюся того безпам'ятства, в якому виростають люди, в якому уже живе Росія. Вона в повному безпам'ятстві.** Там знищені всі раціональні опори національної пам'яті. Там перетворена перемога в Другій світовій війні на якийсь вигаданий фетиш.

Я хочу, щоби українці зберігали історичну пам'ять. **Для мене прикладом країни, яка живе такою пам'яттю, є Польща, поляки. В Україні, на жаль, немає журналів, які б читало все суспільство. Польща тримається на тих журналах, я їх читаю регулярно, щотижня виходить серія різних журналів, і там немає журналу, в якому б не було сторінок історичної пам'яті.** Поляки прекрасно пам'ятають і знають вікопомні дати своєї історії. **Вони знають, що таке Московія, якою була окупація Варшави і Польщі.** Вони пам'ятають німецьку окупацію. Це народ, який живе історичною пам'яттю.

Тож мій роман «Мертва пам'ять» передусім присвячений тому, щоб люди, не дай Боже, не забули історичну пам'ять. А щодо історичних деталей, що там придумані, то я сказав своєму внуку Олесю (він уже такий дорослий, майже парубок), який мені дуже допомагає з електронікою, з різними гаджетами: «Коли будеш дорослим, ти перечитаєш мою книгу і сміятимешся, бо це інше, ніж прочитати будь-який фантастичний роман».

У творі є дуже кумедні ефекти, але головне не деталі побуту чи чогось іншого. Я, до речі, намагався про них не так уже і багато писати, бо люди не змінюються, характери залишаються ті ж самі. Я просто хотів висловити пересторогу, щоби люди не забували своє минуле, бо на минулому будується майбутнє. Минуле треба пам'ятати, але треба йти вперед, бо стріла життя і еволюція спрямовані вперед.

Що нас чекає? Штучний інтелект. Які його перспективи, які небезпеки? Ми повинні над цим думати. Ми повинні думати про майбутнє України і нашої держави.

ЧИ БУДЕ ЩЕ ОДИН ІНТЕРБЕЛУМ – МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД?

• Пане Юрію, стисло на завершення. Чи буде ще один інтербелум?

– Буде. От зараз ми переживаємо світовий шторм, оце бурління. Ми в центрі епохи змін, епохи воєн. На жаль, на наше, на моє покоління вже меншою мірою, але на ваше покоління, на покоління наших дітей і внуків припав цей приплив чорної хвилі воєн, неспокою, змін, хаосу тощо. Це новий час. Але я переконаний, що через певний період ця хвиля знову утихне, почнеться відплив і буде великий період мирного існування, в якому Україна повинна свій шанс не втратити, не дай Боже не повернутися до країни олігархів, до несправедливостей, які мали місце в попередній державі, до тих помилок, які вона накоїла. Я за своєю суттю державник і для мене святе мати державу, бо тільки держава може захистити людей, націю, народ від усіляких негараздів. Ми повинні бути сильними, повинні бути добре озброєною нацією. Ми повинні навіть в мирний час зберігати пильність і зберігати зв'язки з союзниками нашими, європейськими країнами насамперед і Сполученими Штатами так само. І ми повинні думати про майбутнє, будувати і готуватися до мирного періоду. Але мирний період не означає період спокою, період стагнації, а навпаки – це період боротьби за достойне місце в світі. Ми повинні вибороти дуже високе місце. В цьому плані також має велике значення ідея української цивілізації. Це те наше духовне надбання, наша історія, наше мистецтво, наша література, музика, пісні. Все це все ми повинні презентувати світу, щоб світ знав Україну не тільки як країну дронів, країну мужніх воїнів, а й країну митців, країну високої філософії, високого мистецтва.

Розмову вів Роман КОЛЯДА.

Богдан МИХАЙЛИШИН (Канада)

Quo vadis, плането?

*Do not hope things are easier,
but hope to be stronger.*

Автор вже уявляє собі подвійно неприємне здивування читача. І відразу ж додає дві зауваги. Говорячи мовою пілотів і авіаекспертів, сподіваюся, що ні назвою, ні цим епіграфом я не надто задер ніс на вильоті, позаяк мова буде крутитися головню навколо англомовної країни. І друга: про що б тут не йшлося у світах ближчих чи дальших, у центрі уваги будуть мої думки про Україну. Це вболівання за її долю та глибока повага до тих, хто її захищає, ненависть до путіністів та їхньої компанії, вдячність за неоціненну допомогу зброєю та іншим нашим союзникам та гірке здивування багатьма чинами й словами політиків демократичного світу.

Епіграф залишений анонімним тому, що світовій павутині довіряти не варто. Він про ситуацію в Україні. Справді відсутньої допомоги для перемоги сподіватися можемо, але покладатися мусимо головню на себе. Це аксіома! Вічна.

П'ята влада дружно помітила та прокоментувала 100 днів другої каденції президенства Д. Трампа. У численних висвітленнях цієї майже непоміченої дати було більше різного ніж хорошого. З гіркотою та огидою перелічували чимало його дій і слів. Підкреслювали, що нинішній господар Білого дому цілковитий чемпіон за часом самолюбівання перед камерами. І що він аж мліє від демонстрування журналістам свого довгого гачкуватого підпису. У Старому Світі головню подією залишається четвертий рік спротиву України Путіну, а на американському континенті це небезпечно розхитувані події у США. Знову загрозливо заіскрило на Близькому Сході, хоча й палестинські спекотні будні не вирівнюються.

Виглядатиме дивно, але зосереджуся на піврічному відтинку другої каденції президенства Дональда Трампа. Не згадаю, щоби пів року чи то студентського, чи то подружнього життя, чи то спринтерського прогресу на роботі, чи то спокійного пенсійного дозрівання десь колись було тією датою, яку згадують, відзначають, святкують Не читав і не чув, щоби це хтось робив у вщерть заповненому ритмі армійських буднів, на престижній, суттєво спокійній посаді чи на найвищих щаблях державної влади. Але non regula sine exceptione, як казали древні. У цьому текстику письмак спробує скупчити міркування на головню й болючому для України у контексті згаданого президенства. І відразу ж дозволить собі відзначити правдиво-сміливу статтю Владислава Смірнова «Діот на чолі Америки» (espreso.tv, 10. VI. 2025) [1].

Уявним трикутником цього тексту є, відповідно, два найекранніші президенти та іже з ними, Україна у її сплетінні відчайдушного опору, пекельних випробувань, зрад і страждань, оточена як помічниками, так шкідниками, та спроба відчутти ймовірний напрям, у якому летить Голуба планета.

Самооговтування Європи після другої світової війни. Недобачання політиками агресивної експансії комуністичної ідеології, постійне загрозливе оновленнями озброєнь з двох боків з величезними витратами на це, поява зброї масового ураження, перетворення космосу на змагальну, переважно розвідувальну аре-

ну, орієнтовану головню на військове зміцнення. Врешті похорон Радянського Союзу та виникнення 15 незалежних держав. Підступність Будапештського меморандуму, що залишив Україну віч на віч із величезною озброєною, вкрай агресивною та некерованою сусідкою. Численна наскрізь злодійська бізнес-сімейка Єльцина, яка зважилася на таке відкупне від в'язниці, що трясє цілим світом. Демократичний світ, що ковтає усе, особливо після коронування нинішнього царя. Навіть зухвалі загравання Путіна зі спробою самов'їзду в НАТО. Далі Придністров'я, Південний Кавказ, вкрай нахабно-тестувальний грузинський серпень 2008-го, врешті захоплення Криму. Сильні світу сього висловлювали обурення, стурбованість і навіть серйозне занепокоєння. Ніхто недобачав путінської загрози, що росте на очах. І ніхто не діє рішуче.

Наджорстокому нападові на Україну передувало захоплення Криму а згодом східних її територій з нищенням аж до західного кордону. Це почалася перед першою каденцією чинного президента США. Цілковита бездіяльність завжди усміхненого Барака Обами після загарбання Криму стала німим незапереченням Путіну продовжувати шантажувати світ та цілковито зневажати міжнародні права та інституції. Інші політичні важковиговики того часу теж добрі; вони взяли сторону очікування та бездіяльності.

Ще свіжий у пам'яті Джозеф Байден робив набагато менше ніж міг б. Його позиція була ніби німим незапереченням нищення і багатонаціональних захисників України, і невпинно гнаних, національно ще строкатішого нападників із Росії. Допомоги очікувалося не чайними ложечками, а масово і звідусіль. І без забороняння нищити військові цілі на території Росії. У президентстві Камали Гаріс стиль був би байденівський, гадаю.

Щодо позавчорашнього та сьогоднішнього, закоханого у світло софітів та власний підпис нарциса, то світ давно і, виглядає, надовго став заручником його пустослів'я. Як шкода, що ніхто із українських делегацій не міг і не може повторити слів колишньої мешканки України, а згодом прем'єрки Ізраїлю Голди Меїр американцям. Вони звучали приблизно так: ми вдячні за ваші гроші та зброю, але ваші поради нам не потрібні. Повторю, що ні штучний розум, ні навіть світова павутина старому довір'я не вселяють, тому й не цитую.

Спробую викласти свої міркування шести місяців – і не лише – президентства Трампа у трьох дуже суміжних сегментах: а) Д. Трамп першої каденції, б) передвиборний марафон кандидата республіканців і врешті в) і його першого пів року із чотирьох другої. Вони різночасові, але подібні частотністю заяв та несподіваністю чинів. Та цілковитою непрогнозованістю господаря Білого дому.

Позаяк твій письменник, шановний читачу, покладається головню лише на те, чим посполитих годують журналісти, себто дозоване, причесане, прилизане і політиками, і спецслужбами, то не напишу нічого нового. Зазначу, що не пам'ятаю жодних виборів у США, коли б кандидат у президенти двічі ставав на прю із жінками. 2017-го року він переміг Гіллари Клінтон, завершивши цей марафон гучним, тривалим і дуже несмачним післявиборним скандалом. 2024-го – дуже несимпатично долав супротивницю теж із табору демократів Каміллу Гарріс. Теж з довгим шлейфом – як було доведено пізніше – безпідставних закидів, звинувачень і, звичайно, талановитих сцен благородного гніву і порожніх обіцянок на публіку.

Трамп першої каденції, якщо дуже загально, це радше ненавмисне, а вкрай безвідповідальне, гранично непрофесійне та винятково нахабне й відчутне розхитування добре збалансованої та стабільної крейсерської швидкості пере-

дусім свого фрегата, навіть ракетноносця, зважаючи на авторитет і реноме США у світі. Додам, що відразу ж пішли тріщини у промислово-фінансово-оборонній корі цілого демократичного світу. Про це є багато, а тому лише кілька пунктів.

Порівнюючи його з умовно двомастами днями другої каденції, назвав би це розігріванням власного двигуна, який чотири роки працював на очікувальних обертах. Трамп мріяв про другий термін, а за час президенства Джозефа Байдена вже творив стратегію здобуття Білого дому ще раз. До слова, вже під час першої передвиборної кампанії він зробив чимало заяв, які мали б навіть найнаївніших симпатиків його передвиборних обіцянок, планів і просто теревенів зробити вдумливими і недовірливими виборцями. Серед політиків-популістів він безсумнівний лідер.

Ось лише кілька знакових вивертів під час його першої каденції. Засвідчив своє повне нехтування захистом навколишнього середовища, вивівши свою країну із кількох дуже важливих міжнародних угод і партнерств. Це за його президенства 23 вересня 2019 16-річна тоді шведська активістка захисту довкілля кинула учасникам кліматичного саміту у Нью-Йорку риторичне запитання, якому судилося стати афоризмом «How dear you are?» Смію припустити, що вони були адресовані передусім Дональду Фредовичу.

Як безкомпромісний комерсант він засвідчив свою слабкість до розв'язування всього грішми. Звідси дикі цифри оподаткування, головно імпортованих алюмінію та сталі. З відповіддю на це не забарилися його північна та південна сусідки та ЄС. Замкнуло коло суттєве торгове похолодання з Китаєм, яке вже й тоді називали торговою війною. Світом злегка затрясло, політичні важковаговики напружилися, а промислово-фінансові креси приготувалися до усього.

І ще одним скандально-регулярним приспівом його стилю стали кілька дуже гучних і ряд менш помітних звільнень. Затрясло управлінням країною. Це називали і полюванням на відьом, і shut down. Цей рукотворний землетрус увінчували протягом усього терміну розслідування одіозного втручання Росії у президентські вибори, двічі оголошеного йому імпичменту та гучно задекларованої війни рядові високопосадовців, включаючи тоді ще вчорашнього віце-президента Джозефа Байдена.

Не стверджую, але допускаю, що при ньому дуже сковано і працювали, і почували себе віце президент Майк Пенс і радник з національної безпеки Джон Болтон. Вони були та залишилися противниками бульдозерних реформ, вічних скандалів, періодичних судових позовів і взагалі постійних конвульсійних сіпань країною. Вони обидва однозначно й беззастережно на боці України. Першого журналісти так і не спокусили на відвертість, а от другий думками ділиться.

Передвиборний марафон кандидата почався задовго до його оголошення. І це цілком нормально, так скрізь. Тон, так звана риторика, суперсамовпевненість і натиск на потенційних виборців робили фурор. Трамп ліпив із себе месію. В гримаси захоплення його екзальтованих виборців час від часу потрапляли й цілком притомні обличчя. «Тим людям щось пороблено», казали б у моему селі.

Передвиборний марафон втискають у два десятки пунктів. Зважаючи на більше чи менше розходження із дійсністю за цих принаймні пів року, це була відверто ошукальна стратегія. Але й психічна зброя, що принесла йому перемогу. Про це є досить.

Докину власне відчуття аналізованого. Його метою було зібрати т. зв. вподобайки. Наскрізь популістські, десь утопічні, десь відверто облудні обіцянки

переходили найпоблажливіші вимоги до здорового глузду. Водночас дивували словесна бідність виступів, націлених, упевнений, головно особам з низькою освітою, з одного боку, та напрочуд добра ораторська підготовка, з другого. Хліба ще, а видовищ уже американці мають удосталь.

Дональд Фредович відверто лукавив, обіцяючи відновити мир в Європі (читай зупинити нищення України) та на Близькому Сході. Там теж місце відоме. З бодем додаю, що найменша його участь чи навіть присутність віддаляють розв'язок клопоту. Він лукавив, підкреслюючи турботу про американську армію. Це засвідчують і звільнення з державних посад високого рангу офіцерів-ветеранів із досвідом роботи на кількох континентах, і втручання у особисте, додам навіть інтимне життя певної категорії військовиків. Далі факти негідного депортування нелегалів. Далеко не всі вони були злочинцями, а багато хто з них саме цим рятував своє життя. На загал його зміни створили суттєвий нелад в імміграційній політиці країни. І поки що свіжий президентський закон забороняє в'їзд у США громадянам понад 10 головно африканських країн. Смію запевнити шановного читача, що вже колишні їхні громадяни це безперешкодно робили і продовжують із паспортами Канади та інших країн звіту.

Українців же і дуже неприємно здивували, і принизили, і досі болять дві його пустопорожні фрази (щоби не написати відвертіше з поваги до журналу). Це не цитати. *Якщо б президентом був я, то війна б навіть не почалася.* Він просто не знав, що війну хтось почав *зелёными человечками* 2014-го року. І друга, подібна: *Якщо я стану президентом, то зупиню війну наступного дня.* *Promissa cadunt in debitum*, президенте. Слово пан якось старому не пишеться перед його прізвищем чи посадою. Бо пан – це повага до себе та інших, а не статки з нахабством.

Грандіозна інавгурація, хоча й перенесена у приміщення, помпою вже не здивувала; ця риса стала невід'ємною декорацією появи Трампа перед публікою. Протягом першого пів року другої каденції Трамп не встиг розкрити усіх своїх талантів. Залишаючись цілковитим невігласом не лише у міжнародних відносинах, а, що гірше, у вибудовуванні рівних і шанобливих стосунків із партнерами, а з сусідами передусім, він сидить у головному кріслі Білого дому у червоній бейсболці із написом «Make America Great Again». Заклик ще Рейганів, він його привласнив, але письменняк про це жодних пояснень не чув. Та й Америка все ж континент, а не лише країна. Хіба що снував плани підім'яти під себе цілу Західну півкулю. Виглядає, що мріяв починати з малесенької Панами з її каналом.

Вершиною нахабства слід вважати безглузду пропозицію Дональда Фредовича двом прем'єр-міністрам Канади (це майже збіглося із виборами нинішнього очільника нашого уряду) стати 51-им штатом США. Різниця у часі візитів була короткою, але у кількох зустрічах із Джастином Трюдо нахабства, тиску та непримованої іронії американця було набагато більше ніж з Марком Карні. Такими напруженими відносинами цих територіальних гігантів і донедавнапрекрасних партнерів ще не були. На цей напис Країна Кленового Листа відреагувала синіми бейсболками із написом «Canada is not for sale», і навіть, як і належить, двомовно.

Наприкінці травня відвідала Канаду королівська пара. Головною і чи не єдиною метою було засвідчити, що Корона цілковито підтримує наш суверенітет. Цю подію з акцентом на мету широко та відкрито висвітлювали місцеві ЗМІ і не набагато завуальованіше – з того, що автор зазвичай оглядає – американські

канали. І посол США у Канаді підтвердив, що тема «51-го штату США» закрита. Вважаю доречним додати, що багаторазово-нахабно повторювана сером Доном ця пропозиція все ж залишається дуже образливою Канаді. Ненав'язливо проведені соціологічні опитування засвідчили величезне обурення мільйонів пересічних канадців таким цинізмом. Що ж, когось може привести до теми бригада санітарів, а комусь мусять допомагати лише королі.

Поаяк твій письменник, шановний читачу, не історик, то не наведе прикладів, коли лише королі своєю владою могли щось змінювати. Як хорошого, так і поганого, а інколи, упевнений, майже непоправного. Але у його ще не цілком звапнянілій сірій речовині королі все ж частіше в'яжуться із чимось добрим, навіть благородним. Чи це від казок, чи від незнання історії?

Ситуація поволі повертається в нормальне добросусідське русло, гамівна сорочка робить свою справу. Фразу *Canada's on the brink of trade peace with Trump* слід розуміти позитивно. Хоча розперезаного господаря Білого дому у чомусь переконати вкрай важко. Продовжують кружляти його заяви, що *Canada will be eating America's dust* (recorded June 6, 2025).

До речі, від подібного зухвальство світ затамовував подих ще двічі. Словесне посягання на Гренландію межувало із майже вже захопленням цього острова, а нестримне бажання стати власником Панамського каналу ще й бурхливою щонайменше комерційною шарпаниною, якщо метафорично, з Китаєм. На щастя, Дональда Фредовича і тут вдалося опам'ятати. Теж ніби все вляглося. Чи надовго? Можна б порадити йому взятися за перо, але засісти не за мемуари, бо це, допуская, комерційне фіаско, а за *dark fantasy*, до прикладу.

Не є таємницею, що Канада, зважаючи на апетити ведмеда, стурбована безпекою передусім своєї широчезної Півночі. А від майже середини травня ц. р., коли в уряді з'явився новий міністр оборони, то захист опинився, припускаю, у першій п'ятірці військових пріоритетів федералів. 9 червня було повідомлено, що Канада збільшує свої оборонні видатки до 2% від ВВП вже поточного року. Монарший візит у кінці травня – теж дуже помітна цеглина у наш оборонний мур. Є про що думати всім, бо Росія – це дамоклів меч.

Насторожувальну загадковість ховало в собі його задеклароване чи то формування, чи вже реформування країни у золоту добу США під час його президенства. Воно вже вилілася у торгову війну, що стало ще одним супутником, смію сподіватися, лише раннього Д. Трампа другої каденції. Непоступливість Китаю так збільшила градус злості американця, що він довів податок до майже півтораєста процентів; щоправда, ненадовго. А взагалі тих два-три місяці податковий вогнемет Трампа розпікався до червоного.

Безцеремонно критикуючи зовнішньополітичні та інші курси та напрями своїх попередників, він підкреслює економічну підупалість держави при них. Обіцяв очистити її від мільйонів нелегалів та покласти край усім конфліктам і війнам у світі. Пропорції виконаного та просто задекларованого явно не на користь Трампа. Прес-секретарка Білого дому демонструє чудеса словесної еквілібристики, зменшуючи градус застрашливості чи й відверту маячню свого боса. Згідно з опитуваннями, лише за 100 днів президенства його популярність суттєво зменшилася. Критики зазнає все, до чого він встиг запхати руки.

Незайве згадати Ілона Маска. Хоча ця постать уже в історії, а її герой навіть у своїх окремих одкровеннях покаювся, вона уваги заслуговує. За оцінками багатьох політологів, потужна міна сповільненої дії його призначенням все ж закладена. І вона може бути як локальна, так і суттєво ширша. Ось цілком

серйозне та відповідальне застереження польського політолога: Ten konflikt spowoduje polityczne konsekwencje i gospodarcze zagrożenia dla całego świata.

Його ще недавнє крісло керівника відділу ефективності уряду – ганєбно-безпрецедентний як для США приклад суперкорумпованості, вважаю. За між 250 та 300, як подають, мільйонів, якими магнат підтримав виборчу кампанію Трампа, цей був віддячив йому новоствореною та мєгавпливовою посадою у Білому домі. Ця тема може набрати обертів. Під мікроскопом буде і величезний дорогий літак від Катару, численні відвідини вже вчорашнього особистого поштового голуба президента США Стіва Віткоффа у Москву та його годинні розмови із Путіним, димок від чуток про дуже ймовірні гроші Росії на президентські вибори Трампа. І чимось навіть більшим ніж корупція можуть бути кваліфіковані поблажливо-безглузді, протилєжно-протиричні навіть протягом тижня коментарі Трампа незмінних злочинів Путіна, особливо після визнання майже двома десятками американських розвідслужб, що головним ворогом США є Росія.

Нісенітні маски-шоу Маска із заборонами та скасуваннями, талант вчинення скандалів із дуже високими посадовцями і навіть однієї бійки у Білому домі та створення просто безвихідних ситуацій, несмак одягатися та вимахування бензопилою спричинили просто лавину нарікань на цього некерованого менеджера Білого дому і водночас генівльного бізнесмена. Ще відносно свіже опитування було засвідчило його катастрофічно низьку популярність. Трамп був змушений його позбутися. Вигрібали Маскові всі, все і зі злєвтіхою. Це журналісти висвітлювали, вважаю, навіть не зовсім безпристрасно, бо головними козирями Маска було звільняти, ображати та принижувати.

Перший постфактум не зовсім тихого розлучення цих магнатів не міг напружити без винятку всіх. Телеєфір обігли повідомлення, що Маск закликав американців блокувати законопроект президента про податки та витрати, коротко виклавши своє бачення ймовірних наслідків. Ключ ще недавно неформально другої особи Білого дому сповіщав, що це коштуватиме платникам податків і грошей, і нервів. Не обійшлося і без скандальних одкровень. Маск заявив, що без його підтримки Трампу президентства не бачити б. Кинута ж заява про створення власної партії видається мені просто wishful thinking, як кажуть тут.

Другий закид був і образливішим, і не зовсім чоловічим, сказав би. Мільярдер заявив, що згадки про чинного господаря Білого дому є у папках справи вже небіжчика Епштейна, звинуваченого у сутенєрстві та схилєнні неповнолітніх до секс-утіх високого рівня політикам і супербагатіям. Це була бомба! Іронію не надто старанно приховували навіть диктори CNN.

Повторюване spectacular blow up with Elon Musk я б назвав the new normal of the USA nowadays. Вщухають коментарі скандальної заяви Маска створити нову партію, натємість гучнішають заклики позбавити його громадянства і депортувати. Неелегантну вишеньку на торті елегантно посадив Стівен Кінга: «Couple of billionaires having a hissy little catfight. Who gives a shit? The world actually has problems.» За законом жанру, коментар з іронічною літотою цілком у стилі цих двох main characters грандіозного скандалу. Інколи чую припущення, що згадані мільйони були добре продуманим Масковим капіталовкладенням; держконтракти мали бути майже гарантованими. Шумовинню усіх цих заяв варто дати осістися, і ситуація проясниться сама собою. Нашим глибоко розчарованим південним сусідам без злєсті та все ж вкину українське «Бачили очі, що вибирали...»

Водночас добре усвідомлюю, що Україні від цих чвар лише гірше. Надія на здоровий глузд все ж ще жевріє. Десь відразу після Великодня українські ЗМІ вносили у рубрики міжнародних новин інтригу про майже історичну важливість зустрічі двох Володимирів у Стамбулі. З участю двох майже кандидатів на Нобелівську премію миру за зупинення війни – президентів США та Туреччини. Зі спостережень маю певність, що у політиці краще бути закінченим скептиком ніж навіть реалістом із логічним мисленням найкращого шахіста світу. Признаюся, що від початку постановки цього стамбульського – слід вважати, багатоступеневого шоу – твій письменник, читачу, був подвійно-нецензурним песимістом і циніком.

Д. Трамп чи то випадково, чи то навмисно був вирішив саме тими днями відвідати арабські країни. Про це можна довше, але не буду. Додам лише, що його присутність у Стамбулі 16 травня була дуже бажаною та очікуваною. І потрібною за умови, що туди прибуде цар. Вважаю, що це був, мовою брудного спорту, договоряк. Сер Дон з його комерційно-звіриним відчуттям виграшу та програшу вловив утопічність затії. Владимир же це правильно відчитав, тому Дональд Фредович кількома днями перед тим полетів у Саудівську Аравію. Так, мільярдні контракти, журналісти, сліпучі спалахи фотокамер, демонстрування довжелезного, фломастером, підпису з гримасою самозакоханості та под. – суперважливо. То що там смерть ще кількох сотень українців, утім цивільних осіб, того дня?

Якщо гіркота удаваної образи від недавньої зустрічі з президентом України в так званому Овальному кабінеті не минула, золотоволосий міг відвідати Близький Схід. Та й зустрічі з Б. Натаньягу завжди виглядали приємніші, особливо за першої каденції. Там інша, але не набагато поблажливіша бойня ніж в Україні. А ще рукотворний голодомор у Газі. Що ж, бізнес важливіший ніж життя плебсу. Пропоную кожному читачеві обрати найвідповідніше слово до цієї ситуації.

Російські ЗМІ першу стамбульську зустріч прокоментували стримано-в'їдливо, звертаючи увагу на два моменти. Це те, що переговорники України прийшли дружно неголені (неповага, не з бліндажів же!) та факт, що хоча перекладач і був, вони за хвилину дружно перейшли на чистісіньку російську.

У другому раунді переговорів 2 червня вже й не планували бачити самопретендентів на Нобелівську премію миру. Мовою спорту, це була формальна календарна зустріч олімпійського формату; головне взяти участь, а не виграти. Від неї не могло багато залежати, оскільки це був явний хід Росії: тягнути час без ймовірних строгіших санкцій. В україномовних, висвітленнях, коротших ніж першої зустрічі, прочитав, що верховоголовком України сумнівався у серйозних намірах російської сторони, хоча було цілком очевидно, що навіть сумніви зайві.

Другий раунд заслужив двох шпильок наскрізь брехливих російських новин. Їхня країна добу – тільки уявіть собі! – як після бомбардування чотирьох аеродромів (епітета *військових* не додавали), а делегація України знову в камуфляжах і з майже фашистською символікою на чорних шевронах. Образливо-жалючих епітетів не бракувало. Стримано-негативно і зневажливо-проукраїнськи були згадані нинішні очільники Великобританії, Німеччини та Франції та з гордістю наголошено, що керівник російської делегації, Володимир Мединський, – етнічний українець. Саме його нахабною брехні та цинізмом й було найбільше. Це старому виглядало навіть безглуздіше й порожніше ніж провокація. Наскільки пригадую, не так давно мова була навіть про якийсь

Мінськ-3. Чи стамбульське продовження теж планують? Якщо так, то маю відчуття, що жодного президента країни там не буде. Винятково правдивим був підсумок одного російського важняка: «Мир не близько».

Канадські та американські канали новин повідомили про це, як і слід було очікувати, відносно коротко та беземоційно-безілюзійно. Був підкреслений обмін певними категоріями полонених та 6 тисячами тіл загиблих. СВС додав, що Р. Ердоган все ж не покидає надії влаштувати тут зустріч двом президентам-Владимирам.

Натомість дуже емоційно-негативно кілька днів поспіль були коментування Трампової нахабності під час розмови з президентом нашої держави в Овальному кабінеті. Про це ЗМІ майже цілого світу просто захлиналися. Обурливо звучала крокодиляча агресивність золотоволоска у вимозі надати американцям доступ до видобування рідкоземельних металів в Україні. Віце-президент теж показав своє справжнє обличчя. Гадаю, їх опам'ятовувало найближче оточення, а відтак очільники принаймні кількох європейських країн. Бракувало, допускаю, небагато, щоби до охолодження запалу цього розперезаного миротворця-металолобця залучити новообраного Папу. Це слід вважати фасадом нинішнього зовнішньо-політичного курсу Білого дому, безглуздість якого, виглядає, іде ледь на спад. Тут на нього ще якимось впливають; ніхто ж бо не вірить, що дорослішає сам.

Внутрішні страви у південної сусідки не кращі. Вже кілька місяців поспіль американці на вулицях своїх міст просять пробачення у дуже поріділих іноземців за вибрики свого очільника. Рахують втрати авіакомпанії, інші перевізники, власники готельного, розважального, ресторанного бізнесів. Вже давно змінили напрями літніх відпочинкових маршрутів тисячі канадців. Знято добрий десяток лише канадських авіарейсів зі США.

Губернатор Каліфорнії подав судовий позов на Трампа, звинувативши його у безпідставному введенні військ у її найбільше й найвідоміше місто. Від цього, на його переконання, ситуація лише загострюється. Лос-Анджелес горить, і зовсім не від спеки. Репортери зосереджують увагу на понищених і нерідко й спалених навіть крузерах поліції. Підрозділи Нацгвардії та морських піхотинців у місті, виглядає, надовго. І втягають їх у звичайнісінькі бійки містяни і постійно, і не на жарт. Ось як знаний політолог описав ситуацію періоду раннього Трампа другої каденції: *To jest zupełnie inna gra i na zupełnie innych polach, to co, sam tego nie uswiadomijac, zaproponowal Trump. Bez litosci i bez przeprosin.* А тоді ще не було вогню в Лос-Анджелесі і неоголошеної війни між Ізраїлем та Іраном.

Оранжеволиций встиг помітно-загрозливо захитати демократичними принципами своєї країни. В очах партнерів вона вже не бастион демократії. Водночас він продовжує підкреслювати свою унікальність. З гіркотою припускаю, що політологи невзабарі читатимуть принаймні спецкурси зразка «Трампологія у світі». Назв'я і напрямів буде добрий десяток. Так викручувати руки Україні зі скрізь згадуваними рідкоземельними елементами може в кращому разі нахабний бізнесмен. Золотоволоско вперто демонструє економічно-фанансовий дарвінізм передусім своїй країні. Вона вже стогне, і американцям соромно за свого нового-старого президента. *Déjà vu, Ladies and Gentlemen.*

Сер Дон, допускаю, все ж може побачитися з царем. Це ж яка *движуха* у світі буде! А поки дозволяю собі на сторінках цього часопису порадити помічникам донести до його вух сотні разів підтверджувану думку, яка, кволо-можливо, на кілька градусів змінить його непривохувану симпатію до цих загумінків

світу. Росія не звикла домовлятися; вона звикла під час зустрічей тиснути, вимагати та шантажувати свого візаві. Це невиліковна хвороба. Щоби уникнути посилення санкцій, цар буде зватися як вугор на сковорідці. Такого огрому палючої ненависті й брудної лайки в коментарях, як збирають на свої голови ці два нарциси, письмак не читав і не чув про нікого.

І ще одна ремінісценція радникам і помічникам Дона Фредовича, шановний читачу; донести б її до вух Трампа! Мало хто пам'ятає, що спроба відокремлення Каталонії від Іспанії не вдалася. За свідченням тамтешньої Нацгвардії 27 жовтня 2017 року, за кілька годин до оголошення відокремлення, так званий президент каталонських сепаратистів Карлес Пучдемон зустрівся у Барселоні із представником Росії Мотінім. Як пізніше з'ясувало слідство, Москва була готова відправити у Каталонію десять тисяч військовиків (читай бойовиків).

До чого веду? На таку затратну, винятково скандальну міжнародну операцію Москва пішла б, аби знищити на пні ймовірний приклад-прецедент народам Кавказу, передусім Дагестану, Ічкерії та Інгушетії, та Півночі, як-от Чукотки та Якутії. А ближче до *златоглавої* – щонайменше Калмикії та Татарстану. І тут сер Дон має почухати потилицю, позаяк у Каліфорнії вже були – і, можливо, тривають – серйозні спроби організувати цілком легальний спротив курсові Трампа на розвал країни. Ймовірно, вони зріють і тліє ще в якомусь штаті. Цього не знати він не може, бо письмакові це відомо з теленовін, а не з пліток. Тема винятково гостра обидвом, позаяк вони мають, на жаль, багато подібного.

Кілька дзвінків, прицільних ляпасів цьому антигероеві сотень інтерв'ю, репортажів, статей читач може посмакувати у статті Тетяни Мокріді (*espresso.tv* 22. V. 2025). Делікатніші зауваги дуже доречно додав своїм оглядом співвідношення сил Дмитро Тузов (*espresso.tv* 12. VI. 2025).

Згаданий БРІКС, на якому торік восени у Москві засвітився Генеральний секретар ООН, був ляпасом усьому демократичному світові. Чи то так гостинно запрошували, чи то так вміло спонукали, що було не відмовити? Підсліпуватий письмак, мабуть, пропустив, що дорогою туди Генсек зупинився у понищеному Києві та відвідав кілька сплюндрованих дотла дуже ошатних містечок біля столиці, *n'est-ce pas messieurs dames?*

Смію припустити, що цим самітом Путін дуже хотів подовжити так звану вісь зла. Не впевнений, що йому вдалося когось спокусити, але збільшення фінансування своєї війни Китаєм та потужного помпування іранською та північнокорейською зброєю він добився безсумнівно. А крім того добре тренуваною живою силою (точної кількості писака не наведе) *à la буряти*. Та попри все, навіть дуже безсторонні аналітики стверджують, що господарка Путіна дихає на ладан.

Вісь зла дала суттєву тріщину у результаті понищених військових об'єктів Ірану внаслідок масованого удару Ізраїлю. Сумнівно, чи іранські дрони на бомбування України й надалі надходитимуть так безперебійно. Відвертий військовий конфлікт на Сході, говорючи мовою боксерів, порівнюю з їх зважуванням і обміном поглядами; продовження неминуче. Перед цим чудом вдалося загасити вже конфлікт між Індією та Китаєм, теж бріксівців. Трамп за це поквапився прицвяхувати медаль собі улюбленому. Без коментарів.

Хижаки-вісяки Китай і Росія, наскільки знаю, у ізраїльсько-іранському конфлікті відверто не взяли нічиєї сторони. А от Дональд Фредович у доопрацюванні якихось ядерних угод з Іраном, попри чи не щоденні образливо-в'їдливі згадки своїх попередників, не добився нічого. Він, звісно, на боці Ізраїлю, і

перші його застереження Іранові були полетіли відразу після обміну першими ракетами. Це лише зайве підтвердження нікчемності його облудно-сакраментальної фрази «Якщо б президентом був я...»

Як на мене, цей гранично точний й дотепно-сумний, у польському стилі dialog-podsumowanie двох згадуваних безжалісних, таких різних і водночас подібних найекранніших політичних касаток варте перекладу принаймні робочими мовами ООН. Хоча цей радше клуб вже віддавна лише дратує.

– Przezywamy smutne czasy, panowie, bo prawdziwi machos bawi się w wojnę.

– A jaka jest cena bawienia się?

– A prawdziwi macho nie pytaj o cenę (wp.pl, 25. III. 2025)

Орбан і Вучіч з Фіцо, гадаю, найближчим часом заявами не розкидатимуться. Після виборів президента у Польщі, які майже розкололи країну навпіл, крен президента-електа у бік цих маргіналів-популістів прогнозували чи не відразу, особливо інтелігенція. Коментарів не бракувало і дипломатична обережність пріоритетом не була. Кожен з названої трійці в глибині все ж, гадаю, усвідомлює, що вже дуже напартачив принаймні з Україною, але продовжує, бо визнати це бракує духу. Цікаво, чи Орбан у спальні має портрет Андропова?

Щодо конфлікту Ізраїль – Іран, то цим, як і годиться, серйозно занепокоєні перші особи багатьох держав, а тому лунає рішучий осуд бомбувань, заклики проявити максимальну стриманість та под. Міжнародні організації, виглядає, казати не мають що, позяк Тель-Авів свою повну зневагу ООН вже демонстрував. Навіть МАГАТЕ поки що зберігає загадкове мовчання. Невідомо, чи Антоніу Гутерреш планує з цієї причини саміт [2]; не БРІКС же. Росія та подібні остаточно перетворюють ООН на social club. Чи вона й досі має там представника і право вето в Радбезі? На жаль, світ не складає іспиту на людяність.

І ще раз саміт, і ще раз пріоритети в політиці. 15-17 червня ц. р. у мальовничому містечку Канади тривав престижний G7 Leaders' Summit. На його порядку денному обговорення ізраїльсько-іранського конфлікту стояв. Оборонна повномасштабна, на винищення нації знекровлювальна війна в Україні теж. Президент України не зміг порозмовляти з президентом США; той несподівано відбув додому. Кинута журналістам фраза про необхідність бути у столиці у зв'язку із ескалацією на лінії Ізраїль – Іран, як на мене, – його вигадка. Це цілком очевидно, що обидві країни приймають власні рішення і вони далекі від миролюбних. Щодо якогось залучення Трампа, то всі усвідомлюють, що той може лише напартачити.

На хлопський розум старого письменника, тріадою тут були: а) не надто приховувана зневага до нього його counterparts протягом двох днів і не заглядання йому в рот – не Білий дім же. Його суперчутливе его нарциса цього ні відчутти, ні проковтнути не могло; б) заплановане прибуття В. Зеленського та принаймні дуже очікувана і цілком логічна розмова з ним, головню про озброєння. Навіть якщо щось дати і було плановане, то воно вже або в Ізраїлі, або знову на складах, але не на лєтовіщах в Україні; в) задавна і вічна – що б там не було – образа за правдиво-знищувальні оцінки Путіна, які там, безсумнівно, звучали. Чомусь він оминув свій улюблений, на публіку приспів Vladimir is a good guy. Натомість мов Пилип з конопель вискочив, що G8 з участю Росії був би доречніший. І кинув гостру шпильку на адресу Джастіна Трюдо у цьому контексті. А на Емманюеля Макрона напустився, вочевидь, тому, що цей із усіх там присутніх був найсміливіший. Замість наступного пунктика... Інколи читаю про агента Краснова... Схильний вважати, що прислів'я «Нема диму без

вогню» тут дуже доречно. Фотографії сера Дона на Красній площі у світовій павутині кружляють. Спокусити його там могли багато чим і записати у дуже пікантних сценах теж. Таке і подібне – давні козирні карти підлих нащадків КГБ.

Вже з дверей гвинтокрила він кинув фрази, що Канаді все ж було б краще перебувати у складі США і що не шкодує про розпочату податкову війну. Там на підході, виявляється, ще багато чого, але Трамп промовив лише pharmaceutical business. «I am a tariff person», – завершив він.

Заокруглити цю підтему хотів би двома моментами. Серед численних т. зв. чорномырдинок найвідомішою, гадаю, є «Хотели как лучше, а получилось как всегда». Цікаво, чи під час своїх вояжів у Росію Дональд Фредович зустрічався із Віктором Степановичем? Під мовним кутом зору знаходжу між ними багато спільного. І ще... У принаймні англомовній кіноіндустрії Alec Baldwin постать визнано талановита, різноланова та широко упізнавана. Він генільний комік. Меланія Трамп якось в інтерв'ю призналася, що вона обожнює, як цей актор пародіює її чоловіка. Уривки показують навіть у каналах новин; але ж дуже розслаблювальні вкраплення серед суцільних воєн, лісових пожеж і шедеврів т. зв. штучного інтелекту.

Обмін ударами та обіцяно-безсумнівне продовження ескалації між Ізраїлем та Іраном суттєво скоротив відомості у міжнародних новинах про російське щодіне плондрування України. Путін задоволено потирає руки. Так буде доти, поки конфлікт триватиме, бо у Ізраїль надто багато вкладено, щоб йому не допомагати дієво. Про потужність лобіювання цієї країни без перебільшення скрізь згадувати зайве. Американські й канадські канали новин підкреслюють, що пріоритетом є безпека їхніх громадян та майна скрізь у світі і дуже рекомендують їм утримуватися від поїздок на Близький та Середній Схід.

Добігаємо кінця, шановний читачу. Президенти, прем'єр-міністри, вожді найменших острівних країн світу мусять пам'ятати, що не лише сусідство, але й контакти з Росією – це вже загроза. Військово слабшого вона може зжерти щохвилини. Приблизно рівного тестуватиме, провокуватиме й підточуватиме всіма можливими способами. З сильнішим головні зусилля будуть кинуті на приховане ослаблення та затягання в хитрі тенета якоїсь комерції, досліджень чи под. Плюс загравання, пропонування вигаданого спільного проекту, зокрема в освоєнні (читай ошпигуєнні) космосу, дослідженні Арктики з Антарктикою, занурення в океанські западини, вивчання плям на Сонці і под. Нехай чекають біди ті, кому Росія щось пропонує, як-от побудувати атомну електростанцію, греблю, міст чи навіть кинути кладку через потік у селі. Timeo Danaos et dona ferentes! Скидай черевик, читачу, щоби поцілити старому в пику, бо цей абзацик дозволює собі закінчити разухабистою русскою частушкою про них же:

И с одной стороны, и с другой стороны

Опасаться этих типов нужно хуже сатаны.

Повертаючись на мить до Стамбула... Усіх узагальнених ледь вище посадовців, і нинішніх, і прийдешніх, смів би запевнити: жорсткими і ретельно контр-ольованими санкціями, як і грою цін на нафту, царя змусити до переговорів, можливо, вдасться – як не тепер, то в четвер. А от змінити його стратегію – ні. You can lead a horse to water, but you can't make it drink. Дуже хочу помилятися. І маю відчуття, що колишній Стамбул не найкраще нам місце для переговорів. Настя Лісовська вже задалеко відійшла, щоби допомагати країнам. А от тремтливим зразком тонкої, майстерно охудожненої дипломатичності залишається.

Зовсім не впевнений, що Путін когось поважає, але цінувати минулі чи теперішні зусилля у побудові своєї імперії показувати мусить. Нещодавно прочитав, що після гучних тусувань у своїй казармі рівня Патрушев – Шойгу один кремлівський важняк анонімно сказав, що тепер цар приймає важливі рішення одноосібно, радячись хіба що з кимось із демонічної трійці: Іваном Грозним, Петром Першим та Катериною Другою. Не було уточнено, чи він сам викликає їхніх духів, чи це робить якутський шаман. Маю відчуття, що його і не зупинить, і навіть не опам'ятає вже ніщо. Процес пошёл, і давно. Триває понад чверть століття.

На початку червня Путін дзвонив Папі Римському Левові XIV. Нічого іншого як кагебітський тест. Звичайно, ні слова журналістам. Цей давно мільйони разів злочинець вже скинув маску миротворця і його застрашування перестають діяти. Він – як загнаний шур. До теми... Не траплялося читати, що католицький провідник встиг засвідчити свої політичні міркування про понад трилітнє масове винищення українців на їхній же землі, але висловити своє глибоке занепокоєння воєнним конфліктом між Ізраїлем та Іраном – так. До його честі, не зробив й такого безглузлого припущення про причину вторгнення Росії, як його попередник. Дуже хочу бути політично врівноваженим і неупередженим, нагадуючи шановним читачам, що кожен Папа Римський є не лише релігійною особою, але й очільником Держави-Міста Ватикану. А тому на мирські справи, а особливо так довго криваві, часу мало б не бракувати. На картах світу з України вже незабаром буде мироточити.

Все ж маю відчуття, що сильні світу сього рішучішими не стають. Щодня продовжують гинути тисячі людей. Путін криваво перефарбовує глобус. Світ все ще продовжує робити вигляд, що нічого загрозливого не відбувається. Європа продовжує розцінювати Україну таким собі протитанковим їжаком, що зупинить російські танки.

Нерішучість у діях проти очевидного світового зла, якась дозованість використання надаваного озброєння, ще донедавна місячні та довші роздумування, яку і коли зброю давати та куди нею цілити, бо на територію Росії в жодному разі ні, все ж було і є достоту суттєвим гальмом перемоги Добра над Злом. Бо на шальки терезів, чи інакше мушку прицілу Росії, вже покладено безпеку щонайменше кількох країн. І педалі цих гальм у дуже високих кабінетах важковаговиків світової політики. Найпотужніші у США. Ваші серйозні занепокоєння не замінять ваших цілком можливих і дуже очікуваних рішучих дій. *Ten wilk przyjdzie i pod twoje drzwi!*

Світ матеріалізується, комерціалізується, віртуалізується та входить, видається старому, у густі шари неповернення. З тотожною швидкістю меншають і вплив, і значення, і вартість класичної філософії, етики і навіть християнства.

Високоморальні мудрі цитати продовжують заповнювати світову павутину та залишатися бажаними інкрустаціями різних, нерідко цілковито фальшивих промов і презентацій. Неозброєним оком відчуваєш збій у дихання Світу. Сильні світу сього ніби й прагнуть добра та справедливості, але водночас зовсім не хочуть втратити ні йоти вже звичного комфорту. Єдина крізь сльози втіха, що період пізнього Путіна й Трампа, як це парадоксально й зловісно не звучить, з часом можуть називати проverbs'яльним «старі добрі часи». Бо зовсім не виключаю гірших. Спадщина стоїків, апологетів християнства і стовпів Відродження програють вульгарному матеріалізові, угодництву животів та поклонінню вигодам. Звідси безсоромне, ганебне заробляння ошуканством, поставлене на

конвеєр вдосконалення видів зброї та загрозливий розвиток штучного розуму.

Щодо такого вже модного двочленного словосполучення у попередньому реченні... Дуже не хочу розчаровувати його симпатиків, але й не прошу пробачення, якщо вони навіть усі разом слатимуть громи та блискавиці на мою сиву голову за цей міні-діалог:

- Дозволю собі пана запитати... Чи ви вірите у штучний розум?
- Зважаючи на те, що діється у світі, я не вірю навіть у звичайний.

У світі політики теж дуже помітно сильнішають нахабство, шахрайство, жорстокість популізм, Гадаю, щоби це принаймні не розросталося, необхідна правова, етична та моральна сув'язь перепон. Спостерігаючи за двома найекраннішими президентами, допускаю, що психічне передвиборне тестування кандидатів було б незайвим. У великій політиці це рідкісні психотипи. Пробралися вони туди дуже різними способами, але трясуть світом винятково потужно й жорстоко.

Коли б моя воля, то глаукома, катаракта, куряча сліпота і под. ввів би і в словники політичних термінів. Бо вони у політиці чи не цокрок. Російський виборець без вибору цього не відчуває, а от в США та інших країнах ЄС і НАТО таке масове помутніння зору, якщо м'яко, більш ніж дивне. І на мить повертаючись до G7 Leaders' Summit, додав би ще термін: triage. Обидвома офіційними мовами Канади його пишуть однаково. Коментарі, певен, зайві.

Весь публічний Трамп, як мовиться, у пакеті, і передвиборний, і післявиборний, вписується у фразу «To, co wyprawia Trump, można określić fraz «Popłakać się ze śmiechu». У стосунки з ним серйозні, відповідальні, як свідчать його риторика та чини, вступати ризиковано. Упевнений, що недавній solenizant дивувати світ продовжуватиме. Аж до здригання. Обурення його діями та словами у США зростає, у Конгресі теж. А ось і очікувана вишенька на торті: «Tymczasem dyplomaci i eksperci od polityki międzynarodowej komentuj, że najwyraźniej nikt już nie liczy się ze zdaniem Trumpa». (wp.pl, 17. VI. 2025). Щодо другого антигероя нашого часу, який, як доносять розвідвідомства, збирається розв'язати ще одну бойню, то він поки що для міжнародного трибуналу недосягальний.

Попри все країна моїх предків без допомоги поки що нерозвалених Сполучених Штатів не обійдеться. Мушу визнати, що як би нам не хотіли допомагати деякі європейські партнери, їхні навіть спільні можливості менші, а необхідність дбати про свої країни більша ніж американців. І тут їм дорікати не маємо морального права, позаяк своя сорочка ближче до тіла.

Слово «мораль» і подібні із рядом похідних, незважаючи на безладдя у світі, все ж не зникло з ужитку. Особливо ваговитими його значення та суть повинні бути у спілкуванні сильних світу сього. Для англومовного, чи не найбільшого сегменту, пропоную ледь змінити найуживаніше дообідне вітання good morning на good moral.

Україна у остаточному розв'язанні своїх бід і трагедій завжди і головню мусить покладатися сама на себе. Втім, як і кожна країна. Нейтральний статус від путністів не врятує. Фінляндія висновки зробила. Ще б дівіше очищувалася від п'ятої колони, як і вся Скандинавія. Рішучих, вольових кроків політикам явно бракує. Що можу бути огидніше, як чи то недбало, чи то навмисно залишені діри у санкціях. І т. зв. double standards – чи не цокрок.

У політиці, вважаю, усім запевненням та обцянкам гріш ціна. Коли трапляється розмовляти із одним колишнім колегою-квебекцем, то на його звичне бодьоро-жартівливе привітання *Qu'est-ce qui se passe dans l'espace?* автор цього

тексту після коротенької паузи невесело кине: Ben, mon vieux, le monde ne va pas dans la bonne direction.

Р. С. Письмак цілковито усвідомлює, що у калейдоскопі світових подій багато згаданого тут за день-два буде витіснене епізодами свіжішими; даруй, шановний читачу. Лише б не набагато гіршими, бо кращих сподіватися годі

[1] І авторові, і редакції газети дякую за дві речі: а) відважне та точне називання речей своїми іменами та б) правильне написання прізвища автора. Письмак ще добре пам'ятає темносині стоси Леніна на полицях бібліотек. Так нам його милостиво-підступно подавали одомашненим, вже нашим. А правильно було б «Леніна». А краще взагалі без нього.

[2] Як пишуть і навіть вимовляють українські, до прикладу, топоніми тут, твоему письменникові, шановний читачу, дуже важливо. Бо якщо це Київ, то слід вважати, що там вже швендіють п'яні путіноїди. Якщо б хтось зацікавився моєю версією написанням коментованого слова українською, то старий продовжує вважати, що запозичувані слова у інших мовах варто залишати без змін. «Піца» панюється у нашій мові набагато довше ніж у неї потрапив саміт. Якщо є вагомі причини написання його з однією м, то старий просить пробачення; він уже за мовознавчим бортом понад чверть століття.

На фонд журналу «Дукля»

Шановні читачі! Якщо Вам не байдужа дальша доля журналу «Дукля», просимо Вас підтримати її своїми пожертвами, які слід надсилати на рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK46 0200 0000 0000 2843 4572

На фонд журналу «Дукля» пожертвували:

Іван Бірчак (Пряшів) – 100 євро

На обкладинці журналу твори українського скульптора

Богдана Коржа

На першій сторінці обкладинки: «**Метаморфоза**». Мармур, 26x12x9,5 см; на другій сторінці обкладинки: «**Ранок**». Мармур, 43x9x8 см; на третій сторінці обкладинки: **Меморіальна дошка Григорію Сковороді** у Пряшеві; на четвертій сторінці обкладинки: «**Сіра княжна**». Мармур, 41x16x12 см.

U roka 1745 mesto Prešov
navštívil ukrajinský filozof,
 básnik, pedagóg.

Григорій Сковорода
(1722 – 1794)

U 1745 roka mesto Prešov
navštívil ukrajinský filozof,
 básnik, pedagóg.

Григорій Сковорода
(1722 – 1794)

Ціна 0,66 €

Індекс EV 5881/20

ISSN 0419-8131

